

HOR YEZH

164 - 165

MIZ GENVER 1986

GAB CHEREL

ADARVER UN NEBEUD
HENRAKGERIOU GANT AR
GELAOUENN «EMSAV»

YEUN AR GOW

GERIOU BREZHONEG BEV
NEBEUT ANAVEZET GANT
AR SKRIVAGNERIEN

AN AOTROU BARBOTIN

ENVORENNOU UR BREIZHUHELAD
DEUT EZ-YAOUANK D'AR BREZHONEG

- Komzoù gant Roparz Hemon
- Unan eus dornskridoù diwezhañ
an aotrou Vallée

AR STURYEZHañ E BREIZH

ADARVER UN NEBEUD HENRAKGERIOÙ

GANT AR GELAOUENN EMSAV

Kounskrid DEA

kinniget

dindan renerzh an Aotrou L. Fleuriot

gant Gabriel Cherel

e Roazhon

Here 1985

Je l'ai trouvée (la langue armoricaine) si respectable par son antiquité, si belle par sa simplicité, si douce à l'oreille, et si sonnante par l'accent et la délicatesse de la prononciation, et surtout si noble par son origine et ses alliances, que j'ai continué mon travail avec plaisir ¹.

Evidon-me, pezh en deus va staget ouzh ar brezhoneg, pa welan sklaer hiziv, ned eo ket ar vroadelouriezh, anezhi ur golo-heboellaat nay, hogen ar barrezhioù ramzel a spurmanten ennañ ².

---

1. — L. Le Pelletier, *Dictionnaire étymologique de la langue bretonne*. Kent-skrid dornskrid 1716.

2. — G. Etienne, GE da GC, lizher diembann, 31 08 85.

"Reizherion ar brezhoneg" a gemeras bepred preder gant studi ar "rakgerioù".

F. Vallée e rakskrid GDFB, xxviii hh., a renabl e-tro 170 anezho, en ur spisaat :

"On a joint aux préfixes proprement dits quelques composés anciens dans lesquels le terme déterminant précède et joue vis-à-vis du second terme qu'il détermine le rôle de préfixe."

F. Kervella e YBB, 458 hh., a veneg e-tro 90 anezho, en ur resizañ :

"Ouzhpenn ar rakgerioù gwirion ez eus bet roet er roll da heul un nebeud gerioù all (anvioù-gwan, adverboù) implijet evel rakgerioù. Reiñ a reer zoken ar re bouezusañ eus ar rakgerioù kozh, ankounac'haet er yezh vremañ."

Abae an amzer-hont eo emdroet ar brezhoneg evel pep yezh, ken ma rankas Goulven Pennaod arneveziñ ha klokaat studiennoù e ziaraogerion dre enbarzhañ ar "rakgerioù kozh ankounac'haet" e yezh an Aotrou Kervella (sl. Str. 129hh.). Un destrizh eo, boutin da gement yezher a zo, azasaat e lavar ouzh an ezhommoù nevez a ziwan bemdez.

E 1963, e voe diazezet Kreizenn Imbourc'h Sturyezhouriezh (KIS), mennet al luskerion anezhi da skoazellañ kelennerion, skolidi ha koskor Strollad an Deskadurezh Eil Derez (SADED) savet kempred ganti. Ar yezh di-orreet gant an imbourc'herion-se hag o heulierion vremenel a anvomp en hon studienn ar brezhoneg arnevez (anBr.).

En anBr. e kaver paot-mat ar rakgerioù hag, en o zouez, reoù "ad-vevaet". Mar stadfed an traoù, evel ma reas F. Kervella er bloavezhioù pergont, e c'hallfed lavarout, hep pellaat betek re diouzh ar wirionez emichañs, ne chom rakger brezhonek ebet - estreget di- marteze - arveret c'hoazh gant an "terminal speakers" da fardañ emdarzhek nevezc'herioù¹.

1. - Sl. J. Gros, Le Trésor du breton parlé 3, Lannion 1974, pp. 216, 218, 222; E. Ternes, Grammaire structurale du breton de l'île de Groix, Heidelberg 1970, p. 331.

Ur yezh ne c'hell ket dreistvefañ o tilezel evel-se he finvidigezhioù. Ne c'hell ket treuzvefañ hep puñsañ e teñzor he henyvezh ar c'hedrannoù¹ ret d'he azasaat ouzh an ezhommoù nevez².

Er c'hounskrid berr-mañ hon eus studiet ar rakgerioù adarveret er yezh arnevez. Lec'hiet hon eus pep hini anezho en istor ar brezhoneg ha, be-wech ma vez tro, e teskad ar c'heltiegoù all : kembraeg, kerneveg ha (hen)-iwerzhoneg. Ar gerdarzh zo meneget pa vez anavezet diogel hag, e-ser pep pennad, e kavor roll un nebeud gerioù-skouer anBr. tennet eus ar gelaouenn Emsav, ur gelaouenn bolitikel houmañ, embannet etre 1967 ha 1978 an 128 niverenn anezhi. Pa soñjer e rank ar politikerezh pleustrif gant holl dachennoù ar gedvuzeh arnevez, e komprenor arbennoù hon dibab.

Ar spi hon eus da aesaat d'an deraouidi meizerezh ar yezh arnevez hag ar meizadoù eztaolet drezi.

*
* * *

1. - Gant frouezh e lennor war an divoud ar pennad KIS-144 Gl. Formation des mots, Al. Wortkunde, La-07.5-15.

2. - Sl. A. Sauvageot, BSL 74.166hh; ha I. Fodor - C. Hagège, La Réforme des langues, Hamburg.

Kemmadurioù da heul ar rakger

	K	P	T	G	GW	D	B	M
Stroll 0	K	P	T	G	GW	D	B	M
Stroll 1	G	B	D	C'H	W	Z	V	V
Stroll 2				C'H	W		V	V
Stroll 3				C'H	W	Z	V	V
Stroll 4					W		V	V
Stroll 5	C'H	F	Z					

Berradurioù an termenou hollek

an.	arnevez
b.	beneñ
diw.	diwezhañ
g.	gourel
g.m.	ger meneget

da heul ur sifrenn :

h.	hag al ledeneb da c'houde
hh.	hag al ledeneboù da c'houde
ktvd	kantved
kv.	keñverliit ouzh
n	nevez
o.v.	oberenn veneget
sk.	skouer
sl.	sellit ouzh
sp.	spisc'her

Berradurioù deanvadur ar yezhoù

Berradurioù en fennegoù hollek

Al.	alamaneg		
anBr.	brezhoneg arnevez (sl. p. ii)	arvev	na
Br.	brezhoneg	brez	n
BrE.	brezhoneg bro-Ereg, reizhskrivadur ar gwenedeg	brez	wid
"Bret."	"Breton"	brez	g
Gl.	gallek	gal	g
Gn.	galianeg	gal	g
"Gr."	"Greek"	grek	g
h	hen-	hen	h
Ie.	indezeuropek	ind	h
"Ir."	"Irish"	ir	h
Iw.	iwerzhoneg	ir	h
Kb.	kembraeg	kb	h
Kn.	kerneveg	kn	h
Kt.	keltieg	kt	h
kr	krenn-	kr	h
Lat.	latin	lat	h
"Mid."	"Middle"	mid	h
n	nevez-	nev	h
Pr.	predeneg	pr	h
Sk.	skoseg, gouezeleg Skos	sk	h
Sp.	spagnek	sp	h
Sz.	saoznek	sz	h
"W."	"Welsh"	wel	h

LEVRENNADUREZH

BC II	B. Mac Giolla Phàdraig, <i>Bun-Chùrsa ar Cheapadùireacht Gaeilge</i> , Teor 1958.
<u>BSL</u>	Bulletin de la Société de linguistique.
Ca	<i>Catholicon</i> de Jehan Lagadeuc, publié et édité par Christian-J. Guyonvarc'h, <i>Ogam Tradition celtique</i> , Rennes 1975.
CEC	R. Morton Nance, <i>A Cornish-English Dictionary</i> , Marazion 1955.
<u>Ct 3</u>	<i>Celtica</i> , vol. III, edited by Myles Dillon, The Dublin Institute for advanced studies 1956.
DA63	Dafar 63 = <i>Preder</i> 51-2, 1963.
DA64	Dafar 64 = <i>Preder</i> 64-5, 1964.
DEBM	E. Ernault, <i>Dictionnaire étymologique du breton moyen</i> , Nantes 1885.
DFB	R. Hemon, <i>Dictionnaire français-breton</i> , Brest 1965.
DGVB	L. Fleuriot, <i>Dictionnaire des gloses en vieux-breton</i> , Paris 1964.
DGYA	Dafar <i>geriadur</i> ar yezh arnevez, <i>geriadur gallek-brezhonek brezhonek-gallek dre fichennoù</i> , <i>Preder</i> 1969-.
Dinneen	P. Dinneen, <i>An Irish-English Dictionary</i> , Dublin 1927.
<u>EC</u>	<i>Etudes celtiques</i> , Paris.
ECD	R. Morton Nance, <i>An English-Cornish dictionary</i> , Marazion 1952.
<u>Ems</u>	Emsav, Rennes 1967-78.
FGF	R. de Hae, <i>Foclóir Gaedhilge agus Fraincise</i> , Baile Atha Cliath 1952.
GaB	G. Etienne, <i>Geriadur ar bredelfennerezh</i> , Quimper 1983.
GBG	E. Ernault, <i>Geriadur brezonek-gallek</i> , Saint-Brieuc 1927.
GDFB	F. Vallée, <i>Grand dictionnaire français-breton</i> , Rennes 1931.
GIB-	R. Hemon, <i>Geriadur istorel ar brezhoneg</i> , 1. emb. 1958-79.
GIB ²	R. Hemon, <i>Geriadur istorel ar brezhoneg</i> , 2. emb. Quimper 1979-.

- GM4 H. Meurig Evans, W. O. Thomas, *Y Geiriadur Mawr*, 4. emb., Aberystwyth 1968.
- GMB *Glossaire moyen-breton*, Paris 1895. E. Ernault.
- GMC W. Brown, *A Grammar of modern Cornish*, Saltash 1984.
- GOI R. Thurneysen, *A Grammar of Old Irish*, Dublin 1946.
- GPC *Geiriadur Prifysgol Cymru*, Caerdydd 1950-.
- GPN D. Ellis Evans, *Gaulish Personal names*, Oxford 1967.
- Grundriss K. Brugmann - B. Delbrück, *Grundriss der vergleichenden Grammatik der indogermanischen Sprachen*, Strassburg 1911.
- GReg. Grégoire de Rostrenen, *Dictionnaire François-Celtique ou François-Breton*, Rennes 1732.
- GVB L. Fleuriot, *Le Vieux Breton, éléments d'une grammaire*, Paris 1964.
- IGW J. Pokorny, *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch*, Bern 1948.
- KGP K. Horst Schmidt, *Die Komposition in gallischen Personennamen*, Tübingen 1957.
- KZ *Zeitschrift für vergleichende Sprachforschung*, Berlin-Gütersloh 1852-.
- La-01 Lavar 01 = *Preder* 79-81, 1966.
- La-02 Lavar 02 = *Preder* 92-94, 1967.
- La-03 Lavar 03 = *Preder* 123-4, 1969.
- La-04 Lavar 04 = *Preder* 138, 1970.
- La-05 Lavar 05 = *Preder* 159-60, 1972.
- La-06 Lavar 06 = *Preder* 170-1, 1973.
- La-07 Lavar 07 = *Preder* 237-8, 1979.
- L'Arm *Dictionnaire François-Breton ou François-Celtique du dialecte de Vannes* Leide 1744 (anavezet dindan an anv: *Dictionnaire de L'Armerye*).
- LCC H. Lewis, *Llawlyfr Cemyweg Canol*, Caerdydd 1946.
- LEIA J. Vendryes, E. Bachellery, P.-Y. Lambert, *Lexique étymologique de l'irlandais ancien*, Dublin-Paris 1959-.
- LHB K. Jackson, *Language and History in early Britain*, Edinburgh 1953.

- LHW G. Melville Richards, *Llawlyfr Hen Wyddeleg*, Caerdydd 1935.
- L&P H. Lewis - H. Pedersen, *A concise comparative Celtic Grammar*, Göttingen 1937.
- NDBF 4 R. Hemon, *Nouveau dictionnaire breton-français*, 4. emb., Brest 1970.
- OCV E. Van Tassel Graves, *The Old Cornish Vocabulary*, Ann Arbor (Mich.) 1962.
- PELletier Dom Le Pelletier, *Dictionnaire de la langue bretonne*, Paris 1752.
- Prd *Preder*, Quimper 1958-.
- RC *Revue celtique*, Paris 1870-1934.
- SKET Abherve (F. Vallée), Meven Mordiern (R. Le Roux), *Sketla Segobrani*, 3 levrenn, Saint-Brieuc 1923-25.
- Str *Ar Stourmer*.
- VBFB A. Guillevic - P. Le Goff, *Vocabulaire breton-français*, Vannes 1907.
- VGK H. Pedersen, *Vergleichende Grammatik der keltischen Sprachen*, Göttingen 1909, 1913.
- Voc. corn. *Vocabularium cornicum*, sl. OCV.
- VVB J. Loth, *Vocabulaire vieux-breton*, Paris 1884.
- YBB F. Kervella, *Yezhadur bras ar brezhoneg*, La Baule 1947.

an(n)- (kreñvaat)

1. BREZHONEG

Testeniekaet eo ar rakger an(n)- (kreñvaat) en holl brantadoù istor ar yezh.

- 1.1 hBr. Sl. DGVB 63, 211 ; GVB 371 : furmoù an- ha en- :
Anchuant (denanv), ancobromo, angan annganol, angruit, anhuariat, annhuariat, anre, anroae antuiou, anscantocion, (rac)ancomossodetichi, enmonim (kv. hKb. enfynu (sl. GPC 118, 1215 ; DGVB 53)).

Ster ar rakger dreist a anad pergen er gerioù :
annhuariat, "super-joueur, bouffon" GVB 371 ;
ancobromo, "qui ne contribue pas, avare". Ar ger cobromo, "économé, qui garde ses richesses", a gaver e DGVB 111 ;
ancobromo, dreist-arboeller, aiese skragh.

- 1.2 krBr. Sl. DEBM 205hh., GMB 30 :
anhez annez annhez, annoet, annouez.

- 1.3 nBr. Sl. YBB 459, GIB¹ 120h, DGVB 196 :
annez, anoaz.

- 1.4 anBr. Testeniekaet e Ems :

annouezh annouet 14.65, 98.50 ;
anren 81.290, 112.128.

annouezh zo ur ger advevaet diwar ar krBr. annouez (sl. GMB 30), liammet emichañs ouzh an hBr. anno (sl. DGVB 67).

A-zivout an nevezc'her **anren**, sl. La-05.65hh.

— An(n)- a verk ar c'hreñvaat.

"An- a zegas, war a hañval, ur c'hreñvadur muioc'h diouzh ar bad-elezh eget diouzh an ampled (0), muioc'h diouzh ar stad, ar saviad, eget diouzh an ober (**hezañ / annezañ**), muioc'h diouzh an ental eget diouzh an erdal (pouezañ a ra muioc'h war ur pezh 'diabarzh' eget war ur pezh 'diavaez' : anBr. **angerzh**, Kb. **anchwant**, hBr. **ancobromo**)".

"Dre ar c'hreñvaat diouzh an ental ez endalc'h an(n)- d'un anren ha n'eo ket d'un dezren evel un darn vat eus ar rakgerioù all¹".

— Ar gerioù testeniekaet e Ems ne roont ket an tu da anavezout ar c'hemmadurioù da heul an(n)-. Padal, ar reizhiad-kemmañ heboell dedalvezet en anBr. a aotre dimp diskleriañ ez eo kemmadurioù ar stroll 1 a zegas an(n)-.

Da notennañ :

- 1) Erbedet eo gant KIS ar c'hemmadur D/N da heul an(n)- ;
sk. tennet eus GaB : **annodiñ** ;
- 2) Ar rakger a ya da **ann-** dirak ar vogalennoù ;
sk. tennet eus GaB : **anneul**.

2. KELTIEGOU ALL

E Kb. e vez anavezet mat ar rakger-kreñvaat an- (sl. GPC 104), a gaver ivez gant ar furm **en-** (sl. GPC 1211), e prantadoù ar krKb. hag an nKb. :

pennanvioù : **angerdd**, **anchwant**, **annedd**, **anoeth**, **anrhd** ;
adanvioù : **enbyd**, **enfawr** ;
verboù : **andaw**, **anfon**.

Ster ar rakger kadarnaat **an-** en anad fraezh en nKb. **enfawr** :

mawr, "big, great, high" GM⁴ 326 ;
enfawr, "(en- + **mawr**) enormous, immense, huge, vast" GPC 1215.

E Kn. emañ ar rakger **an-** en arver en holl brantadoù istor ar yezh :

hKn. **anat** eo ster ar rakger e **anauhel**, "tempest", OCV 195, pa gaver diouzh un tu all : **auhel**, "breeze", OCV 195 ;
krKn. **aneth** LCC 95 (sl. nKn. **aneth**, "strange or incredible thing", CED 3 ; kv. Kb. **anoeth** GPC 149) ;
nKn. **anneth**, "dwelling, habitation", CED 3.

A-zivout an hñw. e skriv Thurneysen :

1. GE da GP, La-07.38h.

"With this preposition (*in, ind, en* 'in, into' GOI 518hh.), however, there has been confused another one containing *nd*, just as in latin archaic *endo, indu* (*ind-were*, etc.) has been levelled under *in* (earlier *en*). The corresponding form in Gaulish is *ande-* (perhaps an intensive prefix) in names like *Ande-roudus, Ande-camulos, Ande-trogirix*; in Britannic *an(ne-)*, leniting, e.g. *anne-l* = *lr. indel, an-we* = *lr. indech* 'woof' (cp. *lr. fige, W. gweu* 'to weave!')" GOI 521.

(E KGP 126hh. e kavor ur renabl denanvioù galianek klokoc'h).

En nIw. e chom bev ster ar rakger: "*an-* prefix: *very, exceedingly, great*"

an-chuid "an excessive part of share" Dinneen;
an-sant (kv. Kb. *anchwant* "trachwant" GPC 110 = 'chwant mawr' GM⁴ 412).

3. GERDARZH

"*lr. ind(e)-, Gaul. ande and, W. an(ne)-* could all go back to a basic Celtic form *gde".

Eus *g-d^e/o* hervez Bader *BSL* LXXVIII 37h..

bon-

1. BREZHONEG

Testeniekaet eo ar ger *bon*, en ur furm pe furm, en holl brantadoù istor ar yezh (sl. an denav *Combon* GVB 136). Hogen rouez eo ar gerioù Br. rakgeriet gantañ, testeniekaet a-raok prantad an aBr..

1.1 hBr.¹ Sl. *EC* 11 (1966, a-c'houdevezh embannadur DGVB e 1964 enta):
bunenion "en bonne santé, sains, forts, vigoureux" *EC* 11.432hh.

1.2

Ne chom testeniekaet e krBr. ha nBr. nemet lec'hanvioù:

Benoded, Binig

ha denanvioù: *Bonderff...*

E raskrid GDFB xxix e veneg F. Vallée:

"*bon-* (?): *bondrask* sorte de grive; *bongorz* butor".

N'eus ket anv eus an hevelep rakger. A-zivout *bon-* meneget e GDFB, sl. *bonn* DGVB 88. Hemañ a dennfe marteze d'an trouz graet gant al laboused usveneged (sl. *bondaI, boudal* DEBM 233 ha *bouder* GMB 75).

1.4 anBr. Azkemeret eo bet (sl. amañ da heul ar roll tennet eus *Ems*) da verkañ an diazez, ar pennorin.

<i>bondezv</i>	44.263
<i>bondoug</i>	14.49, 17.141, 58.327, 122.42, 123.44
<i>bongellid</i>	56.248
<i>bonlakaat</i>	120.444
<i>bonlec'h</i>	38.57, 107.394
<i>bonlezenn</i>	44.252, 47.363
<i>bonreizh</i>	7.167, 13.14, 16.101, 24.353, 32.253, 35.357, 36.252, 36.373hh., 43.226, 47.363, 121.28
<i>bonreol</i>	102.218

1. Meneget gant an Ao. Fleuriot (kental dre gomz 22 01 1985): *Bonester* lec'hanv testeniekaet e diellevr Redon (E BrE. e kaver *Banester*).

bonsavet	76.136
bonskrid	45.293, 80.252
bonstern	86.48
bonvezañ	7.169, 121.20

– Kemmadurioù da heul **bon-**: stroll 1.

2. KELTIEGOU ALL

E Kb. eo testeniekaet ar ger **bôn**, **bony** ken abred hag an daouzekvet kantved. Sl. e liessterioù, GPC 298:

"bottom, base, root, stump, trunk, stock, stem, and sometimes fig.; stem (of word); rump, tail, hindmost part, butt-end; hindmost position; nobility".

Arveret eo avat, evel rakger, e prantadoù ar krKb. ha nKb.

2.1 krKb. Puih eo ar rakgeriadoù dre **bon-**. Sl. GPC 298hh.

Daou anezho a zedenn an evezh, rakgeriet ma 'z int gant **bon-** pe **ban-** keit-ha-keit: **bonffagl**, **banffagl**; **bonllef**, **banllef**.

banffagl (**ban** + **ffagl**; **ban** > **bon** evel e **banllef** > **bonllef**; kv. **carn** > **corn** el lec'hanvioù), GPC 300;

ban (Br. **ban**, DCVB 78, krIw. **bend**, **benn** eus ar wrizienn ***bend-**) a gaver ivez e **baniar** (**ban** + ar gedrann **gar** trouz, son) a dalvez krial, youc'hal, hag ivez trouzus, turmudus GPC 255. Dre-se mar-teze e kavfe arver ar rakger **bon-** e Br. **bondrask**, **bongorz** (sl. ledeneb diagent), e Kb. **boncath** an diskleriadur hetus.

2.2 nKb. Ar rakgerioù dre **bon-** renablet e GM⁴ 50hh. zo testeniekaet e prantad ar krKb. c'hoazh evel m'en diskouez GPC 298hh., war-bouez:

bonffagl testeniekaet evit ar wech kentañ e 1770;

bonsyg testeniekaet evit ar wech kentañ e 1753;

bongorff na gaver ket e GPC.

Ster ar rakger a anad fraezh er ger-mañ diwezhañ **bongorff**, Sz. trunk.

Bezañs ar ger **bongorff** e GM⁴ 51 a ziskouez anat e talv bepred **bon-** da nevezc'heriañ e nKb. (zoken ma n'ernañ ket e-touez ar rakgerioù renablet GM⁴ 451).

Ne hañval ket un hevelep rakger bezañ en arver e Kn. ma erlec'hier outañ **pen**. Endra gengerier Sz. **butt-end** ha **nobility** gant Kb. **bôn**, **bony**, e kaver Kn. **pen** ha **pensevygyans** da gengeriadoù ketep.

Padal, ar ger **ben** zo en arver e nKn.. Hogen, war a hañval, ne arouez nemet kef ar gwez:

stem of tree **ben** ECD 165, CED 7;

stock of tree **ben** ECD 166;

trunck of tree **ben** ECD 181, CED 7.

Gant an hIw. ¹ hag ar krIw. **bun**, **bona** "estuaire d'une rivière, base, partie postérieure" LEIA B.117h. e tispleger emichañs ster ar Br. **Benoded**, **Binig**, a vefe **aber an avon Oded**, **aber an avon Ig**.

A-zivout an tremen eus ar bonster **diazez**, **pennorin** evel e:

hIw. **bun-ait** "lieu d'origine" RC XXVII 262hh.,

meneget gant LEIA B.117 d'ar ster deveret **kreñv**, **bagol**, e lennor pennad an Ao. Léon Fleuriot e EC 11.433 ma kemer harp war skouer ar rakgeriadoù Iw.:

bunata "settled, established, heavy"

bunuighim "I fix, rest... establish..." Dinneen

ha skouer ar rakgeriadoù Sk.:

1. "C'est là que mourut Béné ()

De lui vient le nom "Embouchure de Béné" à **Bennchur** en Ulster, et c'est là qu'ils firent traverser les vaches, et c'est alors qu'elles perdirent leurs cornes au rivage de **Bennchur**, et c'est de là que vient ce nom." (Tochmarc Findabair). Georges Dottin, L'Épopée irlandaise 101 (La Renaissance du livre, Paris 1926).

En arroud-mañ ez anad mesk an daou c'her **benn** ha **bun**.

bunanta "strong, stout, firm, well set" geriadur Mac Alpine ;
bunasach "steady, firm"

kv. ivez nIw. **bunreacht** "Constitution" ouzh e geveleb anBr. **bonreizh**.

3. GERDARZH

Sl. LEIA B.117h..

dez-

Ur rakger dibar d'ar Br. eo **dez-**, war a hañval.

- 1.1 Antesteniekaet e prantad an hBr.
1.2 Antesteniekaet e prantad ar krBr. emichañs, pa gaver e DEBM 265h. ha GMB 154h. ar gerioù nemeto :

dezrevell, dezrou, dezuiff.

A-zivout **dezrevell**, dispis e orin, sl. DEBM 265, GMB 154h., DGVB 128, 296, EC 11.438h..

A-zivout **dezrou**, dianav e c'herdarzh, sl. DGVB 131.

dezuiff (nBr. **dozviñ** GIB¹ 570h.) a amplegfe un hBr. *dotuim (* do-ot-uimh ?) DGVB 151.

- 1.3 nBr. Sl. YBB 463.

Estreget **dezrevell** usveneged e kaver e GIB¹ 313 ar ger :

dezvarn (ha deverad **dezvarmour**) nemetañ, hep meneg an destenn-orin.

- 1.4 anBr. War batrom ar ger **dezvarn** emichañs e nevezc'herjod ar gerioù-skouer niveruzik renablet amañ dindan :

dezgeriañ	Ems	115.272, 126.16
dezlec'h		112.144
dezlenn		95.407
deznadiñ		86.70
deznacou		110.61
dezzronn		32.239, 50.59, 53.148
dezzren		19.213, 28.121
dezverk		25.4, 27.91h., 60.384, 63.100, 64.122, 121.40
dezvonnañ		76.125

— Liesek eo galloud-steriañ **dez-** a wisk, koulz lavaret, kement a arlivioù-ster ha ma 'z a d'ober a c'herioù.

Merkañ a ra ar spisadur, an ergoreladur¹.

1. GE da YBLN. La-07.71.

- Ar gerioù testeniekaet e Ems ne roont ket an tu da anavezout ar c'hemmadurioù da heul dez-. Padal, ar reizhiad-kemmañ heboell de- dalvezet en anBr. a aotre d'imp diskleriañ ez eo kemmadurioù ar stroll 4 a zegas dez-.

GERDARZH

Komprenet e voe evel *do-eks- (?).

di- (kreñvaat)

1. BREZHONEG

Testeniekaet eo ar rakger di- (kreñvaat) en holl brantadoù istor ar yezh. E-keñver ster eo ret e ziforc'hañ diouzh ar rakger di- (lemel, dioueriñ, en-ebiñ), arveret da zezgeriañ enepsterioù (sl. YBB 463hh.).

E-maez hon studi emañ ivez ar rakger di-, di- a gaver paot e Br.¹ da ze- c'heriañ an arren: **toull-didoull**, **kan ha diskan**, **treiñ-distreiñ**, **treuz-didreuz**.

1.1 hBr. Sl. DGVB 135, 136hh., GVB 377.

Testeniekadurioù:

- furm di-:

? digloes, dignauam, ? dilu, (cin)didanhaot, didioulam, ? (Barb) di-
feith (DGVB 79; kv. hkn. difeid Voc. Corn. OCV 37 ha nkb. dif-
faith GPC 989), dimicent, diodlir, diued, diuenoc;

- furm de-:

derac;

- furm do-:

doguormach.

1.2krBr. Rakgerioù testeniekaet, keñveriadus gant Kb.:

defri hag al liesskrivadoù anezhañ DEBM 196, 263 (kv. nKb. difrif
GPC 985);

(en) deuez GMB 153 (kv. nKb. dioes GPC 1024);

dinou GMB 173 (kv. nKb. dineuaf GPC 1021);

diougel GMB 173 (kv. nKb. diogel GPC 1026);

diuer(aff) GMB 189 (kv. nKb. diferaf GPC 980).

1.3

Arver kevadek di- (kreñvaat) ha di- (lemel) a zevoud a-wechoù ur
forc'hellegezh en nBr. hag en anBr..

1.4

E-se e kaver e GIB¹ 364:

nBr. diflach: 1) "immobile";

2) "se déplacer, partir"

1. Hag e Kb., Sk.: **hyll dihyll** (ken abred hag an 13^t ktvd.) "ugly" (*) GPC
1970.

hag e GIB¹428;

nBr. **diren**: 1) "qui n'est pas dirigé";

2) "anarchie";

tra ma lenner e DA64.54:

anBr. "**diren** v., digas ur sellad d'ur sellad kevatal emsavusoc'h, sk.: **diren** ur gensturieg d'un hirgarrez ()" (kv. Kb. **dirwynaf**, **dirynnu**, () GPC 1039);

hag e DGYA:

anBr. "**diren** aog.: **direct** 'réduire'".

N'eo ket piaouel d'ar Br. seurt amsteriegezh. Un anadenn voutin d'an holl yezhoù eo, bet studiet gant Freud e-unan¹.

N'eus ket da souezhañ rak arver kevadek daou rakger heñvelstumm, keven-ebet o sterioù, pa ouzer eo kengeriet Kb. **di-** gant Sz. "extreme²" (sl. L&P 261) ha pa lenner:

"Er skouer **dibenn** ez eo kemmesket de- ha di- (enebñ) e doare ma vez graet **bremañ** alies gant **dibenn** evit 'penn diwezhañ' hep-ken" YBB 463.

E **Ems** ne gaver nemet:

diarc'hañ	52.128, 57.295, 82.324
dinoñ	35.334, 91.248
divez	34.301

diarc'hañ (**di** + **arc'hañ**) "exiger" DCYA zo, e gwir, for'hellek e ster pa vefe tu d'en kompren evel "nac'hañ, paouez da arc'hañ" (**arc'hañ** "revendiquer" DCYA);

1. Paot-mat an testeniekadurioù e Kb. da skouer:
(E GPC, **di-**³ = **di-** (kreñvaat); **di-**⁴ = **di-** (lemel)):

diburaf: **di-**³ + **pur(i)o** "to purify, ()" GPC 956
di-⁴ + **puro** "to pollute, ()"

dilawch: **di-**³ + **llawch** "defence, ()" GPC 1011
di-⁴ + **llawch** "defenceless, ()"

dilyfn: **di-**³ + **llyfn** "smooth, polished, bright" GPC 1015
di-⁴ + **llyfn** "rough"

2. Petra 'dalvez "extreme", hep mui? "A-zehou" pe "a-gleiz"? Respont: an eil hag egile keit-ha-keit, emichañs.

dinoñ advevaet eus an hBr. (a-zivout ar stirann **gnou**, sl. DGVB 143; **Prd** 203.11);

divez advevaet eus an hBr. **diued** DGVB 145 (sl. ivez DA64.56).

— Kemmadurioù da heul **di-** (kreñvaat): Stroll 1.

2. KELTIEGOU ALL

E Kb. e vez anavezet mat ivez **di-** "rakger kadarnaat ha kreñvaat" (sl. GPC 943) skrivet a-wechoù **dy-** dre fazi (sl. GPC 1113).

GPC 944-1065 a renabl un naogontad rakgeriadoù dre **di-** (kreñvaat) adal an navet kantved.

Ar gerioù-skouer meneget ivez e GM⁴ 452 a gaver testeniekat en holl brantadoù istor ar yezh:

hKb. Sl. GPC 1023:

diguadef, **dyodew** (nKb. **dioddefaf**: **dioddef**, **dioddau** "to suffer (); to permit ()" ha deveradoù).

krKb. Sl. GPC 961:

didol (nKb. **didol** "separated, (); exiled, destitute; particular, distinct"). (Kv. krBr. **peænn-dolein** GMB 475, Br. **penndolog** GIB¹ 2500).

E nKb. n'eo ket gwell-genderc'hus ar rakger **di-** kreñvaat.

Rouez an "nevezrakgeriadoù" testeniekat evit ar wech kentañ en eiteket kantved:

diyngrwth e 1725 GPC 1065;

distwyth e 1755 GPC 1051.

Hini ebet en naontekvet hag en ugentvet kantved.

E GM⁴ "Atodiad" e kaver renablet etre 1958 ha 1968 gerioù "arnevesaet"

— ma n'eo ket bepred ar stumm anezho — ac'hoel ar ster anezho:

difynio "to vivisect" GM 483, da skouer.

E Voc. corn. e kaver:

dihog (kv. nKn. dyhok "great-great-grandfather, ancestor" CED 31) a c'hallfe bezañ, liz da E. Van Tassel Graves (sl. OCV 78) intentet evit "* dihengog, an intensive of hengog" (usstudiet OCV 77) "with di- an intensive prefix",

menegadur dizervadus pa na ouzer ket petra eo ar *-cog kevrinek-se (kv. hBr. hencocou DGVB 208h.).

E. Van Tassel Graves (OCV 37) a ra eus (mor) difeid "main (sea)" (kv. nKn. dyfyth "wilderness, waste; desert, lonely" CED 31) un amprestad digant al Lat. defectus.

GPC avat a gefñver nKb. diffaith ouzh hKn. difeid; an daouad a c'hallfe bezañ rakgeriadoù dre di- kreñvaat. (Sl. ivez krBr. diffeth GMB 166).

E Voc. corn. e kaver c'hoazh ar ger anavezet mat :

diogel OCV 409 (meneget ivez e GPC 1026 e sell d'ar c'heñveriañ ouzh an nKb. diogel hag ar krBr. diouguel).

krKn. Testeniekaet emañ ivez ar rakger, ha dezhañ furmoù liesek de-, dy- :

de(f)fry, dyffry LCC 99 ;
deweth, dyweth LCC 100.

nKn. ? delergh "rear, after part, stern of ship" ECD 26 (meneget ivez e GPC 980 d'e gefñveriañ ouzh nKb. diferaf);
denewy "to pour, shed, flow" ECD 26 (meneget ivez e GPC 1021 d'e gefñveriañ ouzh nKb. d'ineuf);
devera "to drop, distil,()" ECD 27 (kv. nKb. diferaf GPC 980).

E GMC 187 e kaver renablet rakgeriadoù dre "de- / dy- 'very'":

degemerres, deantel, dewana, dyerbin, dyegrys, domhel, danvon, dynerghy.

Ken abred ha prantad an hIw. e vez testeniekaet rakgeriadoù dre di- kreñvaat (arallfurmoù de-, do-, sl. Grundiss 2.2.812):

di-ròscat "they excel" GCI 505

do-donaïm "I console" L&P 261, GCI 505.

Menegomp krIw. dibaigim "I destroy" GPC 976

nIw. dichenn (kv. nKb. diben GPC 954).

Niverus eo ar gerioù Gn. rakgeriet gant di-; a-walc'h eo daveiñ da KCP 192hh. ma kavor ur renabl anezho: Di-vicatus...

3. GERDARZH

* di- < Ie. * dē-, sl. L&P 262.

"The form di- (Britannic di-) corresponds exactly to Lat. dē", sl. GCI 505 (sl. ivez Grundiss 2.2.812).

dia-

Anavezet eo e Br. an teskadoù :

kent, a-gent, **diagent** GIB¹ 1627, 71, 316;
maez, a-vaez, **diavaez** GIB¹ 2126, 179, 326;

hag an deveradoù :

diagentiezh GIB¹ 316;
diavaezour GIB¹ 326 (testeniekaet endeo e krBr. **diauaesour** Ca;
DEBM 266).

Treadverbadoù a reer eus ar gerioù savet evel-se dre ur furm adverbel : a-gent, a-vaez, a-c'hin, a-sav, h.a. dre genhefveliezh ouzh an **treanvadoù** (Gl. dénomiatif, Sz. denominative) hag an **treverbadoù** (Gl. déverbatif, Sz. deverbative), eleze gerioù deveret a-geteb eus un anv (pennanv pe adanv) hag eus ur verb.

Sk. :

treanvadoù : **logota**, verb deveret eus ar pennanv **logod**;
dilesa DA64.53, verb deveret eus an adanv **diles**
(hBr. **diles**, **dillis** DGVB 141);
treverbad : **donedigezh**, pennanv deveret eus ar verb **dont**;
treadverbad : **diac'hinad**, pennanv deveret eus ar furm adverbel a-c'hin.

Dibar d'ar Br. eo stummadur al liesgeriadoù-se.

An testeniekadurioù a gaver o paotaat en anBr., liesek o ster, a-gevreizh gant ar stirann e kont. E **Ems** :

diabezh	58.334
diac'hinad	13.28, 19.213, 31.199, 45.289
diadreuz	124.12
dialusk	55.233, 64.126, 127.35
diasaezh	124.12
diasavek	73.32

diazalc'h	64.120, 67.218, 102.216
diazerc'h	122.7, 124.52
diazremm	122.9, 124.52.

Kemmadurioù da heul **dia-** : ar stroll 1 en abeg d'an a-, elfenn-orin dia-, deuet da vezañ ur rakger diles en anBr.

dian-

1. Testeniekaet eo ar rakger e prantadoù ar krBr. diw. hag an nBr. :
dianéaust GReg., GMB 160 ;
dianeost GIB¹ 319 (hep daveenn-orin).

En anBr. eo bet azkemeret ar rakger evit merkañ un heuliad, un astenn
d'un ober, d'ur stad; savet ez eus rakgeriadoù war batrom **dianeost** :

dianlal	Ems	116.300
dianlerc'hañ		58.337, 74.50, 107.382
dianle		116.300
dianlenad		81.300
dianren		83.388
diansavelañ		58.337, 74.52
dianveziad		79.239, 83.381.

2. GERDARZH

Ar gerdarzh gwirheñvelañ zo di- + (eh)an.

A-zivout goulakadur an Ao. L. Fleuriot: di-(h)an, sl. DGVB 137,
268.

Dibar d'ar Br. eo enta **dian-** aet hiziv da rakger diles, ankounac'h-
aet e orin.

[Ar ger **ehan** e-unan a ya d'ober e nBr. kenstrolladoù laosk :

ehan-arvest, ehan-labour, ehanlec'h, eh-
an-skol GIB¹ 618 ;

hag en anBr. kenstrolladoù strizh :

aerehan, ehanborzh DGYA].

- Kemmadurioù da heul ar rakger **dian-** : stroll 1 (e-maez D/Z).

dir-

1. BREZHONEG

Testeniekaet eo ar rakger **dir-** en holl brantadoù istor ar yezh, ha dezhañ
ar furmoù **dir-** ha **der-**.

- 1.1 hBr. Sl. DGVB 135, GVB 376 :

dermor, dermorion DGVB 135 ;
? dirlimprosuni DGVB 144 ;
Dermunuc DGVB 135.

Ster **dreistkrefivaat** ar rakger a anad er ger :

dermor, sp. "enormem", bras-divent DGVB 135.

- 1.2 krBr. Sl. DEBM 271, GMB 176 :

dirhaes (arallskrivadoù : **diraes, dire...**).

- 1.3 nBr. Sl. GIB¹ 424 : **diraez**.

(Testeniekadurioù tennet eus SKET 1.18, 1.110 (2 wech) hag eus
Gwl 22.45).

- 1.4 anBr. Azkemeret eo bet da verkañ an dreistkadarnaat. Sl. Ems :

dirgel 18.180, 43.220, 121.6, 123.33
dirvoud 27.81

dirgel (dir- + kel). A-zivout ar stirann **kel**, hBr. **cel** (kv. krBr. **di-**
ouguel), sl. DGVB 50 1 ;

dirvoud zo amprestet digant nKb.. testeniekaet eo ar ger nKb.
dirfod (hag e zevedadoù) en ugentvet kantved da zec'heriañ "exis-
tentialism Jean-Paul Sartre" (sl. GPC 1033).

1. Sl. ivez an denanv krBr. **Goagueller** (Le), GMB 263 < Vuokeloc ;
kv. ivez Kb. **dirgel** GPC 1033, Kb. **gogel** GPC 1435, Kb. **gwagelaf** GPC
1553, h.a..

- Kemmadurioù da heul ar rakger **dir-**: stroll 1.

2. KELTIEGOU ALL

E Kb. ez anavezet mat ivez **dir-**, "rakger kadarnaat ha kreñvaat" (sl. GPC 1030).

GPC 1031-1040 a renabl ur seikontad rakgeriadoù dre **dir-** eus an trizekvet d'an ugentvet kantved.

Ar gerioù-skouer meneget e GM⁴ 452 a gaver testeniekaet e mare ar krKb. hag an nKb.:

dirgel "secret, () clandestine" GPC 1033,
dirboen "extreme pain, ()" GPC 1031.

Ster **kadarnaat** ar ger a anad fraezh er ger diwezhañ-mañ, evel e meur a skouer:

dirdra "enormity, ()" GPC 1032,
dirfawr "very great, enormous, immense, huge, vast" GPC 1033,
dirgam "great injury" GPC 1033,
dirlan "very cheerful, ()" GPC 1035,
h.a..

Ermañ ar rakger **der-** testeniekaet en hIw. ivez.

"Except in artificial renderings of Latin forms, the superlative does not seem to be used for merely heightened emphasis. This is expressed rather by means of prefixes like er-, der- (de-ro)." GOI 232, 528:

dermâr dermar "very great, enormous" (kv. nIw. dearmhor).

3. GERDARZH

Ne hañval ket peurziluziet kudenn gerdarzh **dir-**, pa gaver:

de-ro- GOI 232, 528;
do-are pe **do-(p)eri-** DCVB 135, GVB 376.

1. BREZHONEG

Testeniekaet eo ar rakger **eo-** en holl brantadoù istor ar yezh, dezhañ ar ster reol mat-dreist, kenedus.

1.1 hBr. Sl. DGVB 168h., GVB 380.

Kavout a reer:

- ar furm **eu-** (dereet da e-, emichañs, er ger **eles** DGVB 157):
eules DCVB 169,
eusouïon DGVB 169,

hag un toullad denanvioù e diellevrioù Redon ha Landevenneg:

Euboduu, **Eucant**, **Eudon**, **Euflam** (> **Efflam**), **Euhoïarn** (> **Ehoarn**), **Eumonoc**, **Eutanet...**
Eucat...

- ar furm henstuzel **ou-**:

Outham e diellevr Kemper-Elle (sl. DGVB 168).

1.2 krBr. Sl. DEBM 283, GMB 219.

Testeniekadurioù:

Euzen, **Eozen** (kv. hBr. **Eudon**, Kb. **gor-euddawn** EC 19.273);
Esou GMB 222, EC 19.265 (< **eusouïon** usveneg).

1.3 nBr. Bev eo ar rakger en denanvioù hag en lec'hanvioù:

Eflam, **Eozen Euzen...**

1.4 anBr. Adarveret eo bet **eo-** evel rakger da stummañ ar ger:

eorizh Ems 58.330, 64.123, 76.142, 85.28, 121.19

diwar **eo-** ha **rizh** (kv. Kb. **thith** "form, guise" GM⁴ 380 ha Iw. **richt** IGW 845, LEIAR29).

- N'eo ket nemeur emdroadet ster ar rakger a-hed ar c'hantvedoù. Sed a skriv an Ao. Léon Fleuriot a-zivout an hbr. **eu-** (**eo-**):

"eu- s'emploie à peu près comme ho- 'bon, bien'" GVB 380, gant an arliv "apprécié, désiré, excellent" DGVB 168 (kv. eules DGVB 169 ha ho-leused DGVB 213), perzhioù a adkaver dec'heriet en anBr. eorizh.

- An testeniekadur eorizh nemetañ ne ro ketto da anavezout ar c'hemmadurioù da heul eo-. Padal, ar reizhiad-kemmañ heboell dedalvezet en anBr. a aotre d'imp diskleriañ ez eo kemmadurioù ar stroll 1 a zegas eo-, adanv aet da rakger (evel meur a hini arall: **bihan-, korr-,** h.a.).

2. KELTIEGOU ALL

E Kb. emañ testeniekadur anvioù divoutin pergen rakgeriet dre Eu :

2.1 hKb. denanvioù: Eudos DGVB 226,
Eutigim LHB 370, 446,
Euolenggi LHB 644.

2.2 krKb. denanvioù: Eugad LHB 580,
Eudogwy LHB 369,
avonanv: Euenhi DGVB 168.

2.3 nKb. denanvioù: Eudaf, Eugad, Eugan LHB 369,
avonanv: Ewenni LHB 351.

Ouzhpenn an anvioù divoutin-se e kaver ivez: **gor-euddawn** (sl. EC 11.468, EC 19.273).

E Kn. un hevelep rakger ne hañval ket bezañ en arver.

E hW. e kaver an testeniekadurioù:

Eula, eola "expert, knowing" GOI 228.

Niverus eo an denanvioù Gn. rakgeriet dre avi-.

E KGP 143, e kavor ur renabl anezho:

Avi-canto, Avo-rix...

3. GERDARZH

Eus *awi- (sl. IGW 77).

21

gourzh-

1. BREZHONEG

Testeniekaet eo ar rakger **gourzh-** e prantadoù an hBr. hag an anBr..

1.1 hBr. Sl. DGVB 203, GVB 380:

? **gurthcirmarch** DGVB 203, 284 ;
? **gurthcoird** DGVB 203 ;
(ut) **gurthconeti** DGVB 329, GVB 380 ;
Gurthebed, denanv, GVB 338 ;
quurthcod DGVB 291, GVB 380.

Ster **enebiñ** ar rakger a anad er ger **quurthcod** pergen, sp. "niga" (e-lec'h "nega"?) komz a-eneb, nac'h, dislavar DGVB 291.

1.2

1.3 krBr. ha nBr.

Stumm **gourzh-** ar rakger n'eo ket testeniekadur e prantadoù ar krBr. hag an nBr..

Ne gaver nemet:

ouzpen (ha liesskrivadoù: **ouspen, ous pen...**) GMB 454 ;
ouzhpenn GIB 1 2412h..

1.4 anBr. Azkemeret eo bet da verkañ an enebiñ.

Perak avat, ez ebarzhjod en anBr. ar rakger **gourzh-** p'edo enep-c'hoazh ?

Ne voe ket a-dra-sur "evit deren d'an tropell keltiek an dañvad ledavek dianket", marmouzañ ar Kb. ha distroadañ enep-.

Ur skouer a zegaso ur sklaeriadenn d'hon prepoz :

Er c'hourzbell, n'emañ ket an daou enebour tal-ouzh-tal, **eneb-ouzh-eneb**, evel er brezel klasel, ha ne vefe ket azas un deverad dre enep- da gengeriañ Gl. **querre subversive**. Klask a ra ar gourzbell "subvertere" ar galen. Kenorin eo Br. **gourzh-** ha Lat. **uerto**. Alese dibab ar ger **gourzbell**.

Advevadur ar rakger **gourzh** a bourchas d'ar yezher armoù lavar paotoc'h ha lemmoc'h.

22

Testeniekadurioù Ems:

gourzharegad	110.56
gourzbell	25.34
gourzhbodadenn	107.397
gourzbonn	102.219h.
gourzhdeskadurezh	84.414
gourzhdispac'her	47.372
gourzhdod	56.259, 59.355, 63.87
gourzhebiezh	79.237, 89.153
gourzhenebad	41.170, 56.261
gourzherged	84.414
gourzhergor	118.390
gourzhframm	104.285
gourzhgalloud	84.414
gourzhgouarnamant	90.215
gourzhhoaliezh	110.45
gourzhkentel	87.105
gourzhlav	123.7
gourzhpovezañ	102.217, 102.226
gourzhred	89.159
gourzhskouer	85.25
gourzhtevezvod	90.215
gourzhtreiñ	40.135, 122.33, 123.46
gourzhtu	102.225

Kemmadurioù da heul gourzh-: stroll 0.

Da notennañ e kaver (GIB¹ 2303) mui-ouz-mui ha mui-ouz-vui keit-ha-keit e krBr. hag en nBr..

E Ems 25.32, 25.34, e kaver ar furmoù faziek gourzhvell, gourzhvellerezh; hogen divanket e voe ar fazi-mañ er pennadoù da c'houde.

2. KELTIEGOU ALL

E Kb. e c'hourfaota ar rakger gwrth- (sl. GPC 1714), ha dezhañ ar furm gurth-, gurt- en hentyezh (sl. Ct 3.126hh.).

E GPC 1714-1738 e kaver renabilet ouzhpenn tri c'hant rakgeriad, adal an navet kantved:

gurthdo ("= gwrth-ddo, cf. dyddo, dyddaw"), kv. nKb. gwrthdeu-af: gwrthddyfod "to oppose, resist, come against" GPC 1720;

betek an ugentvet kantved:

gwrthfiotig "antibiotic" GPC 1721h.;

gwrthgenhedlaf "to practise contraception" GPC 1723;

gwrthrew "antifreeze" GM⁴ 486, "Atodiad"; un nevezoc'her enta enbarzhet e GM etre 1958 ha 1968.

Kement-se a ziskouez pegen kenderc'hus eo ar rakger Kb. gwrth- en holl brantadoù istor ar yezh.

Ar gerioù-skouer meneget e GM⁴ 452 a gaver testeniekaet e prantadoù ar krKb. hag an nKb.:

krKb. ha nKb. gwrthdywedyd "to contradict, gainsay, object" GPC 1720,

krKb. ha nKb. gwrthglawdd "fortification, rampart, ()" GPC 1724.

An holl skouerioù usvenegat a anad fraezh ster enebiañ gwrth-.

E kn. n'eo ket niverus ar rakgeriadoù dre gorth-.

hKn. Testeniekadurioù tennet eus Voc. corn.:

gurthuber "vesperum" "evening" OCV 198 (kv. krKn. gorthuer LCC 103 ha nKn. gorthewer CED 42);

gorthel "coluber" "snake" OCV 264 (kv. nKn. gorthfyl CED 42, gorthvyl GMC 189).

krKn. gorthuer LCC 103 (kv. nKb. gwrthucher "evening" GPC 1735).

nKn. gortheby "answer" CED 42, GMC 189 (kv. nKb. gwrthebaf GPC 1720 ha hBr. Gurthebed, denanv, GVB 338);

gorthenep "reverse side" ECD 42, nevezoc'her azasaet diouzh nKb.

gwrthwyneb "contrary, ()" GPC 1736 (kv. hIw. frithenech, heñvel-stummet);

gorthvyl "serpent, venomous creature" GMC 189.

En nlw. e reer gant **frith** (sl. Ct 3.126hh.) evel er rakgeriad: **frithenech** usveneged:

nad-frith-chomart (skrivet: **nad frith-chomart** L&P 263) "who has not offended" GCI 414 (kv. hBr. ? **gurthcimarch** DCVB 284).

Bev bepred eo ar rakger en nlw.: **frithbhualadh**, **frithgluaiseacht**, gant ar ster "anti-, counter-":

fritarraingt "counter-attraction".

Gerioù Gn. rakgeriet gant **verto-** / **vorto-** o tont eus ar wrizienn ***vert-** emichañs (sl. GCI 508, KGP 293) a gaver renablet e GCI ha KGP:

co-verto-motul KGP 293.

3. GERDARZH

Ie. ***werto-** eus ar wrizienn ***wert-** (kv. Lat. **uerto** ha **uersus**; sl. Ct 3.127).

Diouzh e du e skriv Thurneysen: "**frith** undoubtedly belongs to the root **wert-** 'turn'; cp. Lat. **uertere**, **uersus** (). It points to a basic ***wrt** without any *endind*" GCI 515.

ked- **ket-** (dirak kensonennoù amglev)

1. BREZHONEG

Testeniekaet eo ar rakger **ked-** e prantadoù ar krBr., nBr. hag anBr.. (N'eo ket testeniekaet e hBr.; sl. GVB 373).

1.1 krBr. Sl. DEBM 364:

quetamnesec, **quetbreuz**, **quetpar**, **quitibunan** (eus **ked** hep unan, **quetep un tamm**: a-zivout lies skrivad ar ger-mañ diwezhañ, sl. DEBM 306 ha GMB 307), **quet aerez**, **quet queffret**, **quichion** (sl. EC 19.265).

1.2 nBr. Sl. GDFB xxx.

Dibaot ar rakgeriadoù gant **ked-** en nBr. pa na renabler nemet:

gwitibunan GIB¹ 1200 (kv. BrE. **kotibunan**), **kedez** GIB¹ 1563, **kediañ** NDBF⁴ 433, **ketaer** GIB¹ 1660, **kichen** GIB¹ 1676 (< **quichion** usveneged),

mesket ma 'z eo lies gwech **ked-** ha **ken-** (sl. amañ dindan an diforc'h anadet en anBr.):

kv.: **kediañ** ha **kejañ**;

sl. ivez **ketkevret** ha **kezkevret** GIB¹ 1660, 1673; **kezkement**, **kezken** GIB¹ 1673.

1.3 anBr. Azkemeret eo bet **ked-** er genyezh arnevez gant ar ster hollek: **a-unan**, **a-gevret**. Ret eo avat, merkañ an diforc'h etre **ken-** ha **ked-**:

kenvevañ, **kenvuhez**, da skouer, a dalvez pergen **bevañ war un dro gant**;

kedvuhez a ra ouzhpenn anv eus ar c'hejañ etre ar genvuhezidi hag eus ar c'hudennoù da heul (sl. DA63.18)¹.

1. Notennañ ivez an diforc'h etre:
kedyezh, "langue véhiculaire"; DGYA.
kenyehz, "langue commune, koinê"

Testeniekadurioù :

kedaozerezh	<u>Ems</u> 39.105
kedarc'hwel	32.251
kedelfenn	45.297, 59.372, 99.99, 121.32
kedober	86.70
kedsantout	58.328
kedskor	9.246, 34.324, 37.10, 124.55
kedveno	26.63, 27.91, 121.43
kedvevañ	26.49, 127.62
kedvezañ	7.169
kedvuhez	6.157, 14.47, 26.49, 40.129, 42.189, 57.287, 121.11, 124.59
ketep	35.339, 122.24

- Kemmadurioù da heul **ked-** : stroll 2.

2. KELTIEGOU ALL

E Kb. e c'hourfaota ar rakger **cyd-** (sl. GPC 658), ha dezhañ ar furm **cyt-** pa rakger stirannoù dezho ar gentilzherenn d, p, ff, c, s, t (sl. GPC 821).

E Levr Llandâw 223, 225, e kaver an denav **Citbresel** endeo (sl. EC 17.142).

E GPC 658-673 ha 821-826 e renabler e-tro tri c'hant rakgeriad, adal an daouzekvet kantved :

cydawe ("cyd + gawr 'shout, clamour, ()" GPC 659 ha 1385; kv. nKb. **cydawe** "harmonious, sounding together or in unison") GPC 659;

kedtirauc (nKb. **cytiriog** "joint-proprietor or co-holder of land") GPC 823;

betek an ugentvet kantved :

cydgenedlaetholdeb "internationalism" GPC 662;

cytseiniaf "to form consonance, alliterate" GPC 824;

cydberchnogaeth "collectivism" GM⁴ 481 "Atodiad", un nevez-c'her enta enbarzhet e GM etre 1958 ha 1968.

27

Kement-se a ziskouez pegen kenderc'hus eo ar rakger Kb. **cyd-** en holl brantadoù istor ar yezh.

Ar gerioù-skouer meneget e GM⁴ 451 a gaver testenieketaet ivez e prantadoù ar krKb. ha nKb. :

krKb. ha nKb. **cydfod** "a living together, ()" GPC 661;

krKb. ha nKb. **cydymaith** "companion, associate, ()" GPC 671;

krKb. ha nKb. **cytir** "common land, ()" GPC 823;

krKb. ha nKb. **cytûn** "unanimous, united, ()" GPC 825.

An holl skouerioù usvenegat a anad fraezh ster **strollañ cyd-**.

E Kn. e kaver testenieketaet ivez rakgeriadoù dre **kes-**, **ket-** en holl brantadoù istor ar yezh :

nKn. Testeniekadurioù tennet eus Voc. corn. :

chespar "coniux" "married person" OCV 72 (kv. nKn. **kespar** CED 54);

chetua "conventus" "assembly" OCV 99 (kv. nKn. **kesva**, **kevva** CED 54).

krKn. **kes-colon** "with one heart" L&P 234 (kv. nKn. **kescolon** CED 54); **ketepanon** LCC 44 (kv. nKn. **ketteponen** ECD 55; kv. ivez Br. **gwitibunan**).

nKn. Gerioù-skouer meneget e GMC 189 :

keskewsel "talk together";

kesstryf "competition, contest";

kesvewa "live together";

kettoth (**kes-** + **t-** > **ket-**) "as soon as".

A-zivout Gn. **Cit-**, sl. EC 17.141h..

3. GERDARZH

Sl. IGW 539h.

Kt. ***ki-tu-** eus ar wrizienn ***kei-**.

"Cf. Lat. **cun-ctus** from **com-citos**" L&P 234.

28

keit- (keid- dirak ar vogalennoù)

1. BREZHONEG

Testeniekaet eo ar rakger **keit-** en holl brantadoù istor ar yezh.

1.1 hBr. Sl. DGVB 100, GVB 282 :

cehet, cehit DGVB 100 ;
cohiton, coihiton DGVB 113, GVB 248.

Ster kevatal a anad endeo er ger **cehet**, kevatalhirder (ken e-keñver amzer ken e-keñver lec'h).

1.2 krBr. Sl. DEBM 361, GMB 527 :

quehit, quehidell.

1.3 nBr. E GIB¹ e kaver tri rummad gerioù :

- tennet eus GReg., L'Arm., PELletier (sl. GIB¹ 1570hh.) :

keder (liesskrivadoù **keder**, **quehedéer**...) ha deveradoù ;
keheida keida (kv. Kb. cyhydaf GPC 745) ;
kehedeiz qedez ;

- tennet eus GDFB (sl. GIB¹ 1575) :

keitderezek, keitgarek ;

- hep daveenn-orin :

keitrannañ GIB¹ 1575.

Vallée e GDFB 402 a ginnig da gengeriad ar rakger gresianek-
etrevroadelek **iso-** : **keit-** (pe **ken-**, pe **heñvel-**) hag e renabl meur a rakgeriad
dre **keit-**.

Roparz Hemon e DFB a renabl ivez lies rakgeriad dre **keit-** da
gengeriañ gerioù Gl. rakgeriet gant **iso-**, hini ebet dre **izo-**.

Hogen e NDBF⁴ e veneg, ouzhpenn ar rakgeriadoù dre **keit-** usven-
eget, daou rakgeriad dre **izo-**.

Da notennañ e kaver BrE. **keh**et VBFV 38.

1.4 anBr. Azkemeret eo gant ar sturyezhourion vremenel, gant ar ster us-
veneget :

keitglavenn "isohyète" }
keitwaskenn "isobare" } DGYA.
keitwrezenn "isotherme" }

Hag e Ems e kaver ivez :

keideskemmek	89.153, 98.56
keitglavenn	101.164
keitkenderc'henn	19.216
keitkousteg	19.218
keitkrommeneg	19.218
keitvastus	19.212.

Kemmadurioù da heul **keit-** : stroll 3.

2. KELTIEGCU ALL

E Kb. e vez anavezet ar rakger **cyhyd-** ma kaver ur billfrenn testen-
iekadurioù anezhañ en holl brantadoù istor ar yezh.

2.1 hKb. **cihutun**, **cihitun** "along; as far as" GPC 746 (kv. hBr. **cohiton**
DGVB 113).

2.2 krKb. **cyhydaith** (e-se) (kv.nKb. **cyhydiaith** "paramœon") GPC 745.

2.3 nKb. **cyhydlef** "harmonious, symphonic" GPC 745 ;
cyhydno "equinox" GPC 745.

An testeniekadur nevesañ :

cyhydlin "the equinoctial line, the equator" GPC 745

zo deiziadet e 1852.

Diwezhatoc'h, da gengeriañ ar rakgeriadoù etrevroadelek, ne ra
nKb. nemet gant **iso-** :

isomer, **isotherm**, **isotôp**... (GM⁴ S-C 153, 353h.).

E nKn. e kaver ivez :

keheseth "equator, equinox" CED 52 ;
kehesnos (word adapted from Breton and Welsh) "equinox" ECD
59.

3. GERDARZH

Kt. *ko-sit-

eus ko + situ IGW 890.

korr-

1. BREZHONEG

Testeniekaet eo **korr-** en holl brantadoù istor ar yezh.

- 1.1 hBr. Sl. DGVB 119, GVB 406 :
corr, coric.
- 1.2 krBr. Sl. DEBM 253, GME 121, 286 :
corrandon.
- 1.3 nBr. Ne gaver nemet :
BrE. **er gouriar**¹, ar glujar, GDFB xxxi (kv. Kb. **coriar** "partridge,
(!)" GPC 561);
korriğan GIB¹ 1809.
- 1.4 anBr. Azkemeret eo bet da verkañ ar **bihanaat**, da gengeriañ an etre-
vroadeleg **mikro-** :

korrgant	Ems 13.22
korrgvaloour	128.55
korrgvedigezh	40.133, 45.303, 66.202, 127.57
korrgresker	45.281
korrsavelegezh	79.238
korrstal	103.239
korrvéd	63.96, 67.246, 110.49
korrvourc'hiz	125.38

Da notennañ e kaver **bihanvourc'hiz**, **Ems** 45.307 ha **korrvourc'hiz**,
125.38, enebet ouzh **krennvourc'hiz**, **Ems** 45.307, hag ouzh **uhelvourc'hiz**, **Ems**
45.307. (Savet fall eo ar ger **korrvourc'hiz**, testeniekaet ur wech hepken, ha
n'en doa Koulizh Kedez, aozer ar pennad, abeg ebet d'e sevel).

— Kemmadurioù ar stroll 1 a zegas d'e heul an adanv **korr-** aet da rakger
(evel meur a hini all : **arall-**, **berr-**, **bev-**...).

1. Alese an denanv **Gourrierec** (?)

2. KELTIEGOU ALL

Ken abred hag an daouzekvet kantved emañ testeniekaet an adanv hKb. **corr**; hogen ne dalvez da rakger nemet e prantadoù ar kKb. hag an nKb..

GPC 555-568 a renabl ur pemontad rakgeriad dre **cor-**.

Un nebeud skouerioù a anad fraezh ster ar rakger :

kKb. **cordderw** "dwarf oak-trees, ()" GPC 557;
corgi "a small foxlike dog, ()" GPC 561.

nKb. **corafon** "rivulet, brook" GPC 555;
corbren "dwarf tree" GPC 556;
cordref "little town, ()" GPC 557;
corddyn "dwarf, pigmy" GPC 558;
corfarch "cob, pony" GPC 558.

E-touez an holl rakgeriadoù meneget e GPC ne gaver hini ebet testeniekaet en ugentvet kantved; unan a gaver e 1850 hag ur begad e derou an naontekvet kantved.

E GM. "Atodiad" nevezrakgeriad ebet kennebeut.

Kement-se a ziskouez n'eo ket bev-buhezek ken ar rakger abaoe derou ar c'hantved tremenet. Da gengeriañ ar rakgeriadoù etrevroadelek, e ra hiziv nKb. gant **meicro-** :

meicrometr, meicroffon, meicrosgob... (GM⁴ S-C 176, 355).

E Voc. corn. e kaver ivez :

hKn. **cor** "nanus" "dwarf" OCV 120.

E nKn. ar rakgeriad **coryar** "partridge" CED 19 zo un amprestad digant ar Kb. **coriar** usveneget.

hW. **cert** "bihan" zo kerentiet gant **corr** (sl. KZ 38.462, meneget DGVB 119 ; kv. Lat. **curtus** "berr").

3. GERDARZH

Kt. ***kor-so-**.

uc'h- us-

1. BREZHONEG

Testeniekaet emañ **uc'h**, **us-** en holl brantadoù istor ar yezh, dezhañ furm-où llesek. Diwezhat e vez kavet evel rakger.

1.1 hBr. Sl. DGVB 326, 215 :

uh, huch.

1.2 krBr. Sl. DEBM 398, GMB 731 :

**uch, uz ;
huanad** GMB 324.

A-zivout ar ger-mañ diwezhañ, sed pezh a lenner e L&P 122 :

"A non-etym. *h-* has developed under the influence of an earlier medieval *h* in the Br. *huanad*: *W, uchenaid, ochenaid* 'sigh'".

1.3 nBr. Estreget **huanad** GIB¹ 1342 usstudiet ne gaver nemet :

usvedek (ha deveradoù) GIB¹ 3188 gant daveennoù-orin : GDFB.

War vordo e hañval bezañ Vallée pa ginnig da zec'heriañ "méta-physique" gant trenaturouriezh pe usvedoniezh GDFB 464.

1.4 anBr. Azkemeret eo bet (sl. amañ d'indan ar roll tennet eus **Ems**) da verkañ an **dreistelaat**.

uc'hyezh	115.269
usderc'houezadur	42.193
uslec'hiet	56.248
uslive	49.32
uspoent	19.215, 52.104
usvevenn	10.265, 14.65, 15.92, 20.247
uswerzhekaat	17.158

— Kemmadurioù da heul **uc'h-**, **us-** : stroll 4 (o terc'hel kont eo arveret **us-** rakger war batrom **is-** rakger (sl. DGVB 230)). Da notennañ eo emdroet arver an daou stumm **us-** hag **uc'h-** evel-henn : **uc'h** dirak ar vogalennoù, **us-** dirak ar c'hensonennoù.

(E GaB emañ testeniekaet ar verb **treuc'hañ**).

2. KELTIEGOU ALL

E Kb. e vez anavezet mat ivez uch- uwch- (hKb. uuc).

krKb. "Mid. W. comparative uch" (GOI 236) zo arveret evel rakger :

uchafael "ascension" GM⁴ 427 ;

uchenaïd "sigh" GM⁴ 427 (kv. Br. huanad usveneget).

nKb. Ar rakger a wisk lies furm :

ochenaïd "sigh" L&P 338 ;

uchanianaeth "metaphysics" GM⁴ 427 ;

uwchnormal "superior" GM⁴ 430.

GM⁴ S-C 138 a ginnig da zec'heriad ar rakger etrevroadelek hyper- : gormod-, gor-, tra-, gant ar skouerioù :

gormodiaith, gorfeimiadol, gordyfiant.

En Addenda a c'hoarvez eus gerioù renabiet etre 1958 ha 1968, ne gaver nemet rakgeriadoù Kb. dre hyper- :

hyperbolig, hypergeometrig, hypertrochoid, hyperseicloid.

E GM⁴ C-S "Atodiad" 492 avat, e kaver gerioù nevez rakgeriet gant uch- ha uwch- :

uch-fioled "ultra-violet" ;

uwchddargludedd "superconductivity" ;

uwchfinialedd "superoscillate".

Ar skouerioù usveneget a anad :

- ster ar rakger e Kb. ;

- kenderc'hadusted ar Kb. uch-, uwch- a-gevezerezh gant an etrevroadeleg hyper- er yezh arnevez.

E Kn. e talvez ivez ugh- da rakgeriañ stirannoù zo :

hKn. ughewol "wide-awake" CED 98, GMC 188 ;

krKn. vgh LCC 19 ;

nKn. Ughgas "high wood", lec'hanv, CED 98.

hiw. "os(s) uss 'up, off' ;

osnad (oss-anad) 'susprium' ("where anad has its original sense of 'breathing'") GOI 525.

(kv. "Bret. 'huanad' W. 'uch-enaïd' 'sigh'" GCI 526.

Menegomp ivez e niw. :

uaisliughadh "anoblissement" FGF.

A-zivout ar ger Gn. :

Uxello-dunum,

sl. L&P 19 ha GCI 136.

3. GERDARZH

*ouks eus *oups.

"That would suggest a basic form *uchs in Celtic, comparable with Gr. $\upsilon\psi$ 'on high'" GCI 526.

fin

"FIN le plus agréable mot de tout l'ouvrage!"

1. "Dictionnaire étymologique de la langue bretonne, par dom Louis Le Pelletier", Iodeneb 1332; dornskrid "achevé le 20 Aout 1716".

YEUN AR GOW

GERIOU BREZHONEG BEV NEBEUT ANAVEZET GANT AR SKRIVAGNERIEN *

AFENN, *anv gwregel*: C'hwez fall ha kreñv hag a laka da heugañ. Skouer: *Darbet eo bet din kouezhañ pa'z eo deuet an afenn-se betek ennon.* (Pleiben)

ALC'HWENENN, *anv gwregel*; *liester*: ALC'HWEN: Raonell, analouedenn. Skouer: *Kalz alc'hwen a zo e-touez an ed-du.* (Gwezeg, Pleiben)

ALVAON, *liester*: ALVAONEIEN: Abaf, beulke, louad. Skouer: *Un tamm brav a alvaon am eus gwelet.*

ALVAONIN, *verb*. Skouer: *Chomet on alvaonet o klevout ur seurt kelou.* (Pleiben, Ar C'hastell Nevez)

APOTEIZ, *anv gourel*, *liester*: APOTEIZOÙ: Kazel un ti. *E galleg: aile.* Skouer: *Lakaet en deus Yann sevel un ti gant apoteiz. Un daol a oa e-kreiz an apoteiz.* (Pleiben, Gwezeg). (E Argol e talv "apoteiz" kement ha "savadurioù").

APLIKANT, *anv gourel*: Orin, oristal, istrogell. Skouer: *Hemañ a zo un aplikant a zen.* (Pleiben)

ARBRAT, *anv gwan*: Douar arbrat a zo douar pounner o tennañ da hini ar pradoù hag ar foenneier (Pleiben, Gwezeg).

ARDRAON, *anv gourel*: Dinaoñ pe bouez-traoñ dister. Skouer: *Aes eo ar prad da zourañ rak ardraoñ a zo gantañ.* (Pleiben)

ARDREC'H, *anv gourel*: Sav pe bouez-krec'h dister. Skouer: *Ardrac'h a zo gant ar park pe gant an hent.* (Pleiben, Gwezeg)

ASAVANDENN, *anv gwregel*; implijet e vez evel-hen: *Emsint o klask c'hoari an asavandenn ganin.* E galleg: *Ils veulent me jouer la comédie.* Graet 'zo an asavandenn da zresañ an dra-mañ-dra, pe Graet 'zo van, diwar fae, da zresañ an dra-mañ-dra. (Pleiben)

ATRED, *anv gourel*; *liester*: ATREDOÙ, ATREJOÙ: 1° Douar ha mein vunut tennet eus ul lec'h bennak evit hen lakaat kompez; 2° Dismantroù mogerioù disac'het.

BAB, BABIG, *anv gourel*: Bugel bihan-tre. Skouer: *Kousket eo ar bab pe ar babig Evezhidenn.* Ar ger-se a vez implijet kentoc'h gant ar vugale eget gant an dud vras. Koulskoude, ar re-mañ a ro da "vabik" talvoudegezh ar ger gallek "enfantin". Lavaret e vez: *Komzoù babik, traoù babik, huñvreoù babik.* (Pleiben, Ar C'hastell Nevez, Gwezeg)

* Embannet evit ar wech kentañ er gelaouenn "War-du ar pal", niv. 1 (Nevez-Amzer/Hañv 1938), niv. 2 (Goañv 1938), niv. 3 (Nevez-Amzer/Hañv 1939).

BANK-KAÑV, *anv gourel*: Bolz-kañv, geler (hervez Vallée). Skouer: *Emañ ar serch war ar bank-kañv.* (Pleiben, Gwezeg)

BECHENN, *anv gwregel; liester*: BECHENNOÙ.: Koef merc'hed Gwezeg. Skouer: *Ur vechenn roget a oa war he fenn.* (Pleiben, Lennon)

BECHENN, *anv gwregel; liester*: BECHENNET.: Ur vaouez giz Gwezeg ganti. Skouer: *Dimeziñ a ra d'ur vechenn.* (Pleiben, Lennon)

BELC'H, *anv gourel; liester*: BELC'HOÙ.: Un tamm eus koadaj un doenn. *Ar belc'hoù a vez lakaet da hiraat ar c'hiboù (kebroù hervez Vallée) evit ober al lost-toenn.* "Belc'h a dalv kement ha "coyau" e galleg. N'eo ket ur pennad "gwifl" pe "kebr" evel ma lavar Vallée. (Pleiben, Gwezeg)

BERVENN, *anv gwregel; liester*: BERVENNOÙ.: An dour o virviñ goude e lamm dreist ar skluz. Skouer: *Gant un taol-avel eo bet taolet va zog e-kreiz ar vervenn.* (Gwezeg)

BEULZ, *anv gourel, stumm gg*: BEULZET; *liester*: BEULZED.: Den beulke ha kivioul. Skouer: *Un tamm brav a veulz eo ho mevel.* (Pleiben, Gwezeg)

BIDENN, *anv gwregel*: Bourd, fentigell. Skouer: *N'en deus ket Veun e bar da gontañ bidennoù.* (Pleiben)

BITOUZ, *anv gourel*, BITOUZET, *anv gwregel*, BITOUS, *anv-gwan*: Bihan-kenañ. Skouer: *Ur bitouz (pe ur vitouzez) n'eo ken. -Ponaos e ya ar bed gant ar re vitous er gêr-mañ? An hini bitousañ eo a rae ar mutiñ trouz.* (Pleiben, Lennon, Gwezeg)

BLEUKAD, *anv gourel; liester*: BLEUKADOÙ.: Taol-feuk, hervez Vallée (G.B., p. 77). Skouer: *Ur bleukad en deus roet din em c'heñ.* (Pleiben)

BLEUKATA, *verb*: Reiñ bleukadoù da unan bennak. Skouer: *Gant an droug a oa ennañ e oa en em lakaet da vleukata va mab.* (Pleiben)

BOLOD, *anv gourel; liester*: BOLODOÙ.: Boulig-dramm (G. Vallée, p. 560). Skouer: *Bolodoù (pe louzoù-bolodoù) a rank ar c'hlañvour implijout div wech bemdez.* (Pleiben, Kastellin, Lennon)

BOUDENN, *anv gwregel; liester*: BOUDENNOÙ.: Gwrac'hell. Skouer: *Emañ ar paotrig o teurel horzhennou-ed diwar ar vouden.* (Speied)

BOUJEDENN, *anv gwregel; liester*: BOUJEDENNOÙ.: Ur yalc'had arc'hant; "magot" e galleg. Skouer: *Goude marv an hini kozh eo bet kavet e voujedenn dindan e c'holc'hed.* (Pleiben)

BROUST, *anv-gwan*: Unan broust a zo unan ha n'eo ket figus war ar boued, unan hag a garg e gof gant boued dister. Skouer: *Ul loen broust eo ma marc'h nevez.* (Gwezeg, Pleiben)

KALABOUSOÙ: Mont war ar c'halabousoù a zo parlochañ pe kerzhout war ar c'hrabanoù, ar c'habosoù. (Pleiben, Gwezeg, Ar C'hastell-Nevez)

KARR-GWINT, *anv gourel; liester*: KIRRI-GWINT.: Tumporell pe karr-penton. (Pleiben)

KAVANDENN (OBER): Kaout darempred gant an dud, darempredañ. Skouer: *N'on ket troet d'ober kavandenn gant an holl. Ober a ran kavandenn gant an den-se.* (Gwezeg, Pleiben). Gwelit: DIGAVANDENN.

KIL, *anv gourel*: Evaj hag a laka un den da zont da vezañ diboell pe a laka karantez direizh (orged) da ziwanañ er galon. Skouer: *Kil e rank bezañ bet an den-se.*

KILIAN, *verb*: Reiñ kil da unan bennak; Lakaat ur paotryaouank da dreiñ gant ur plac'h amzere ha da zimeziñ ganti daoust da enebiezh e dud. Skouer: *Kiliet eo bet ar paotr yaouank gant ar flegenn-se.*

KLEMMUSKAT, *verb*: Klimichat, pe glimichal (Vallée). Un distresadenn eo an daou c'herse. Skouer: *Klevout a ran merc'h vihan an ti all o klemuskat.* (Pleiben)

KLEMUSKER, *stumm gg*: KLEMMUSKEREZ: An hini a vez atav oc'h en em chalañ.

KLOGORENN, *anv gwregel; liester*: KLOGOR.: Keler, kraoñ-douar. Skouer: *Aet int d'ar c'hoad da glask klogor.* (Pleiben, Gwezeg)

KODIANAN, *verb*: Sentiñ ouzh unan bennak ha plegañ d'e youl. Skouer: *Kodianet am eus gantañ. Lakaet eo bet Yann da godianañ gant Per.* (Pleiben)

KORBEZENN, *anv gwregel* (Talvezout a ra ivez da anv-gwan): Kaledenn dev hag askornek hag a zeu a-wechoù e jaritelloù divesker a-dreñv ul loen-kezeg hag a ra dezhañ ober ar c'hamm. : Strilhenn-gorz (hervez Vallée), éparvine galleg. Skouer: *Ur gorbezenn a zo e gar dehou va marc'h. Korbezet eo ho marc'h. Ur gazeg korbezenn am eus prenet e foar Gemper.* (Pleiben hag ar parrezioù all tro-war-dro)

KOUILH, *anv gourel; liester*: KOUILHEJEN.: Kouer pinvidik pe perc'henn d'e atant. Ar ger "kouilh" a dalv kement ha "julod". Skouer: *Fall ar traoù evit kouilh; distaol a zo war an avaloù-douar. Emañ ar c'houilh hag e wreg o vont d'ar foar. Kouilhejen donius eo re Gastellin ha re Sant-Segal.* (Pleiben, Gwezeg hag ar parrezioù all tro-war-dro.)

KRAN, *anv-gwan*: Fichet, gwisket brav. Skouer: *Setu aze ur paotr kran. Kran a oa dezhañ gant e zilhad nevez.* (Pleiben, Gwezeg)

KRANKENN, *anv gwregel; liester*: KRANK, KRANKENNOÙ.: Migourn, grigoñs, bourlas. (Cartilage e galleg). Skouer: *Krank kalet a zo e min ar pemoc'h.*

KREZ, *anv-badiziant*: Ambroaz, Ambroez. Skouer: *Krêz ar Pelikard, Krêzeig ar Born.* (Gwezeg, Lennon, Ar C'hastell-Nevez)

KRUGAN, *verb*: Mont e buanegezh gant taerijenn. Skouer: *Kruget eo ar wreg-se war he gwaz.* (Gwezeg, Pleiben)

KRUK, *anv-gwan*: Troet da fuc'hañ, da gounnariñ. Skouer: *Ur bugel kruk eo Anna-Mari. un den kruk, ar c'hrukañ hini, an hini krukañ.* (Gwezeg, Pleiben)

DARC'H! : A vez lavaret evit gervel ar moc'h. Skouer: *Darc'h! darc'h! (pe darc'hig, darc'hig!) va femoc'h!* (Pleiben, Gwezeg). E Karaez: *Toc'h, toc'h!*

DARC'H, *anv gourel; liester*: DARC'HOÙ.: E yezh ar vugale e talv kement ha pemoc'h. Skouer: *Lous oc'h evel un darc'h (pe un darc'hig)* (Pleiben, Gwezeg)

DEON, *anv gourel; liester*: DEONOÙ.: Tal, strad. Skouer: *Deon ur sañh, deon ur varrikenn* (Gwezeg, An Edern, Ploudiern). N'eus kerentiezh ebet etre ar ger-mañ hag ar ger *doun(don)*; n'ouzon ket piv en deus kaset an Ao. Vallée d'ar ger diwezhañ-mañ lakaet da dalvezout kement ha *deon*; evidon-me n'am eus ket klevet reiñ dezhañ morse ur seurt ster.

DEONĀÑ, verb: Lakaat un tal, ur strad. Skouer: *Deonañ ur sailh, ur varrikenn, ur ballh, ur ribot* (Ploudiern, Gwezeg, An Edern). *Dañnein* e brezhoneg Gwened a dalv kement ha *deonañ* (ha n'eo ket *downañ*). Ar ger *deun* lakaet gant Vallée en e c'heriadur bras (p. 311) a rank bezañ *deün*, d'am soñj.

DIGAVANDENN, anv gwan: Dizarempred, digenvez ha pell diouzh ul lec'h ma 'z eus tud o chom ennañ. Skouer: *Gwelet am eus e-kreiz Menez Arre un ti digavandenn.* (Gwezeg, Pleiben)

DIGLOKEDIÑ, verb: Diazañ un ezel. Skouer: *Diglokedet en deus penn e c'hlin en ur gouezhañ diwar ar c'hleuz.* (Pleiben)

DIC'HAILHAÑ, verb: Dispenn, regiñ. Skouer: *Dic'hailhet en deus e zihad e-touez ar drez hag ar spenn.* (Pleiben, Lennon, Gwezeg)

DILENN, verb: Digloañ, digl'orañ. Skouer: *Emaomp o vont da zilenn piz-bihan ha fav-munut.* (Pleiben, Gwezeg)

DILOAENN, anv gwregel; liester: DILAENNOÙ. : Gouelezenn. (Gwelit: DILOAIÑ). Anavezet mat eo ar ger "diloaenn" e Pleiben ha tro-war-dro. Koulskoude ne vez implijet nemet evit envel gouelezenn an evajoù hag an traoù tanav all a vez lakaet e boutailhoù pe e podoù. Ar c'houelezenn a vez kavet er barrikennoù sistr a vez graet "li" outi.

DILOAIÑ, verb: Gouelezenniñ. Skouer: *Diloaiañ a ra ar gwinn er voutailh.* (Gwelit: DILOAENN) (Pleiben hag ar parrezioù all tro-war-dro.)

DIVIÑS, anv gwan: Drouk, fall, divat. Skouer: *Un den diviñs, ur paotr diviñs. An diviñs-sañ ki a zo er gêr-mañ ez eo hini Vann.* (Pleiben)

DIZEOÑ, anv gwan: Didal, distrad. Skouer: *Ur ribot dizeoñ am eus prenet er werzhidigezh.* (Ploudiern Gwezeg, An Edern)

DIZEOÑ, verb: Didalañ, distradañ, dizañnein (gwenedeg). Skouer: *Dizeonet eo ar sailh.* (Ploudiern, Gwezeg, An Edern)

EGENN (EGRENN?), anv gwregel: C'hwez fall ha trenk. Skouer: *Brein e oa golc'hed ar bugel gant an troazh hag un egenn a save diouti.* (Pleiben)

EMSAV, anv gwan: Gounidus, talvoudus, spletus, founnus, ampletus. Skouer: *N'eo ket emsav lardañ moc'h abaoe ma 'z eo keraet ar brenn guinizh. Ur gwall-boanier eo ar mevel nevez hag emsav emaoomp bremañ gant hol labour. Emsavoc'h eo gwerzhañ laezh dre zienn eget dizonañ leucoù.* (Pleiben, Ar C'hastell-Nevez, hag ar parrezioù all tro-war-dro)

EMWERZH, anv gwan (Hewerzh hervez Vallée): Aes da werzhañ, aes kavout sav dezhañ. Skouer: *Ar marc'h-mañ, an avaloù-douar-mañ, a zo emwerzh. An emwerzhañ loen am eus bet biskoazh eo hemañ.* (Pleiben)

FEURC'HAT, verb: Mouzhañ ha feukañ war un dro. Skouer: *Feurc'het eo ar paotrig gant ar pezh am eus lavaret dezhañ.* (Pleiben)

FLAC'HAD, anv gwregel; liester: FLAC'HADOÙ. : 1° Palvad, stl'afad, jotad, javedad. Skouer: *Ur flac'had en deus bet ar paotrig-se digant e dad 2° Un dornad traoù gwak. Skouer: Saotret eo bet va chupenn gant ar flac'had pri (pe ar flac'had yod) a zo bet stlapet ouzhin.* (Pleiben, Gwezeg)

FLAV, anv gwan. Skouer: *Ur vaouez flav, da lavarout eo ur vaouez ha ne c'hall ket der-c'heil war he zoad. Lavaret e vez ivez: Ur wrac'h n'eo ken; ne ra nemet gurac'hin.* (Pleiben)

FLEGENN, anv gwregel: Maouez fall, landourc'henn, liboudenn, touailhenn. Skouer: *Ar vaouez-se ned eo nemet ur flegenn.* (Pleiben)

FLUTAÑ, verb: Dispign arc'hant da brenañ traoù didalvoud. Skouer: *Flutet eo bet e holl arc'hant o paeñ lod ar pardon d'ar merc'hed yaouank. Act eo e arc'hant e flut hag e pasteoù* (Pleiben). *Act eo e arc'hant e flut hag e setoù* (Gwezeg).

FLUTAÑ (an tan), verb: C'hwezhañ e l' ludu da glask lakaat an tan da greiñ. Un tan flut a zo un tammig tan dister, prest da vervel ha nebeut a geunod ennañ. (Pleiben, Gwezeg)

FREAÑ, verb: Kannañ unan bennak evit e gastizañ. Skouer: *Freet e vo ar paotrig en abeg ma 'z eo bet o laerezh avaloù.* (Gwezeg, Sant-Toz, Pleiben, Ar C'hastell-Nevez).

FRITAZENN, anv gwregel; liester: FRITAZENNOÙ. : Fritadenn. Skouer: *Bez hor bo d'hor merenn ur fritozenn-vioù hag ur fritozenn-besked.* (Kastellin, Ploudiern, Gwezeg, Pleiben). E Ploudiern e vez lavaret evit ober goap ouzh tud Sant-Vig:

<i>E Sant-Vig</i>	<i>Sant-Vig</i>
<i>N'eus ket a gig</i>	<i>N'eus tamm hig;</i>
<i>Met brinnig a zo</i>	<i>Met birinig a zo</i>
<i>Ha fritozenn a vo</i>	<i>Ha fritozenn a vo.</i>
<i>Ma vez amann da lakaat ganto.</i>	

GORBENN, anv gwregel; liester: GORBENNOÙ. : Lin-brein (Gwezeg).

Goubet (BEZAÑ): Kaout c'hoant da brenañ pe da zont da vezañ perc'henn war un dra bennak. Skouer: *Kalz tud goubet 'zo d'an tamm douar-se. N'ouzon ket hag-eñ e c'hell-lo Alan dont a-benn da brenañ ar park bras, rak n'emañ ket e-unan o vezañ goubet dezhañ.* Un den goubet d'un dra bennak a dalv kement hag "amateur" e galleg. (Pleiben, Gwezeg). Gwelit e geriadurig Ernault ar ger "goubéhet de", *avide de* (gwenedeg)

WARD-BRAS, anv gwregel; liester: WARDED-VRAS. : An neb en deus bet karg a-berzh al lezenn pe a-berzh ar c'huzul-tiegezh un emzivad dindan-oad da deurel evezh outañ, d'e sevel ha da lakaat e zanzev da dalvezout. Pa vez enebiezh etre mad ar ward hag hini an emzivad e vez bodet ar c'huzul-tiegezh evit envel ur ward-bras-da-heul pe ward-da-heul (Tuteur ad hoc, e galleg).

WARD-DIBADOUR, anv gwregel; liester: WARDED-DIBADOUR. : Azgward (?) hervez Vallée; ward-dibadour a dalv kement hag ar ger galleg "subrogé-tuteur" hag anavezet mat eo gant an holl tro-war-dro da Bleiben, Ar C'hastell-Nevez, Kastellin, Gwezeg ha marteze e lec'h all. Pa vez enebiezh etre mad ar ward-dibadour hag hini an emzivad e vez bodet ar c'huzul-tiegezh evit envel ur ward-dibadour-da-heul (subrogé-tuteur ad hoc, e galleg).

GWAZHIED-LAÑSET, anv gwregel; liester: GWAZHIEDOÙ-LAÑSET. : Gweadenn-droad (hervez Vallée). Skouerioù: *Gwazhied-lañset en deus graet d'e droad. Ne c'hell ket bale abaoe m'en deus graet ur wazhied-lañset.* (Pleiben, Gwezeg, Ploudiern).

GWELT, anv gwregel; liester: GWELTOÙ. : Bigalenn, toukenn. Skouer: *O kerc'hat gwinn eo bet gant ar welt. Ur weltad rom.* (Pleiben). (Dont a ra ar ger-mañ eus ar galleg "welt").

GWISKAÑ (an oferenn), verb: Lakaat ar c'hleier da seniñ evit reiñ d'an dud da anaout emañ an oferenn o vont da zeraouiñ. Skouer: *Diwezhat e vimp en iliz; gwisket eo an oferenn ur pennad 'zo.* (Pleiben, Gwezeg).

HAL ! : A vez lavaret d'un loen-kezeg evit ober dezhañ kerzhout a-zehou. Skouer : *Hal ! Hal ! ta Virj !* (Gwelit ar ger Sow!) (Pleiben).

HARPAÑ, verb: Reññ harp, skoaziañ, skoazellañ. Skouer : *Ret e vo harpañ tal an ti gant un tint.* (Pleiben)

HEGAÑ pe HEGAL, verb: Heskinañ, hegasiñ. Skouer : *Bepred e vez oc'h hegal unan bennak.*

HELBIKAÑ, verb: Atahinañ, hegasiñ, pismigañ evit c'hoari. An hini a zo troet da helbikañ : *helbiker, helbikerez* (Pleiben).

HERE, anv: Eost. Skouer : *Re c'horre-hêr a zo o tournañ o here.* (Speied)

HERP, anv gourel: Harz. Skouer : *Lakaet 'zo herp dezhañ. Kavet en deus un herp war e hent.* (Pleiben, Gwezeg)

HERP, anv gourel: Ehan. Skouer : *Deut eo ar mare deomp da ober un herp. Pa vez kavet tud o tiskuizhañ e vez lavaret dezho: Amañ eo lakaet an herp ganeoc'h?* (Pleiben, Gwezeg)

HERPEL, verb: 1° Chom a-sav. Skouer : *N'on ket evit herpel bremañ da selaou ar pezh a livirit;* 2° Lakaat da chom a-sav. Skouer : *Ober a rin dezhañ herpel daoust d'ar pres a zo warnañ.* (Pleiben, Gwezeg)

HUCHENN, anv: Poultrenn. Skouer : *Saotret eo e votoù gant an huchenn.* (Speied)

CHARONSAÑ, verb: Skragnañ pe pigouagnañ an dent. (Charoñsein e Bro-Wened). Skouer : *Charoñsañ a rae e zent gant an droug a oa ennañ.* (Pleiben)

CHEGENN, anv gwregel: Chervad. Chegenn a dalv kement hag ar ger gallek "régale". Skouer : *Chegenn a zo bet du-mañ da verenn. Ur chegenn eo evidon kaout ur penn-ger rostet d'am fred.* (Pleiben)

CHOUKAÑ, verb: Dont da vezañ krommet. Skouer : *Choukañ a ra Per dre ma teu war an oad.* (Pleiben, Gwezeg)

CHOUKATAÑ, verb: Dougen bec'hioù pe sammoù war ar choug. Skouer : *Ne vin ket paket ken da choukatañ sac'hadoù bleud a 200 lur.* (Pleiben)

CHOUKET, anv gwan verb: Baotek, krommet. Skouer : *Chouket eo an den-se o vezañ ma labour re.* (Pleiben)

CHOUCHAÑ, verb: Kuzhañ. Skouer : *Aet eo da chouchañ a-dreñv an nor. Chouchet eo bet ar rozell gant ar paotrig er bern pell kerc'h.* (Pleiben, Gwezeg)

CHUMUDIÑ, verb: Kemerout un doare lent, kaezhig ha dister. Skouer : *Abao ma 'z eo marv den o klask an aluzen ha ne gred ket mont war wel d'an holl.* (Gwelit: CHUMUDIÑ) (Pleiben).

CHUMUDIK, anv gwan: Kaout un doare lent, kaezhig ha dister. Skouer : *Chumudik eo evel un den o klask an aluzen ha ne gred ket mont war wel d'an holl.* (Gwelit: CHUMUDIÑ) (Pleiben).

C'HWITOC'HENN, anv gwregel: Klogorenn, c'hwezigenn. Skouer : *C'hwitoc'hennet eo va daouarn.* (Pleiben, Gwezeg)

C'HRI ! : A vez lavaret d'un loen-kezeg evit ober dezhañ chom a-sav. (Pleiben)

ILHEDENN, anv gwregel: Lagadenn, ruilhenn, rilhenn (Gwelit ar ger: RILHOJENN) (Pleiben).

LANK, anv gourel; liester: LANKED. : Lampon, hailhon (Pleiben).

LANN-GIBIN : Lann-gwrac'h, Lann-krak (Vallée). Skouer : *N'eus nemet lann-gibin er waremm-se.* (Pleiben)

LAÑSENN, anv gwregel; liester: LAÑSENNOÙ. : Lazh, gwalenn, kevenn. Skouer : *Ul lañsenn a zo lakaet du stankañ an toull-karr war ar park. Dibradañ a reont al lañsenn diouzh ar douar, met n'int ket gouest d'he flommañ.* (Pleiben, Lennon, Gwezeg).

LEC'HIENN, anv gwregel; liester: LEC'HI. : Gludenn, stervenn (hervez Vallée, *Geriadur bras*, pajenn 485). An hevelep ger eo ha "mucosité" e galleg. Arabat eo keñveriañ lec'hienn gant melc'hienn. Skouer : *Kalz lec'hi a zeuas eus ar vuoc'h a-raok ma voe halet.* (Pleiben)

LIJER, anv gwan: Buan ha ouesk. Skouer : *Lijer eo paotr an ti-mañ ha ne vo tamm ebet o vont d'ar vuoc'h da gere'hat deoc'h ur pakad buñ.* (Gwezeg, Pleiben)

LIVENN, anv gwregel; liester: LIVENNOÙ. : Un tamm eus koadaj un doenn. Al livennoù a zo tammoù koad hir hag a vez lakaet a-hed an doenn evit derc'hel ar c'hebroù. Kement e talv "livenn" hag ar ger gallek "panne". (Pleiben, Gwezeg hag ar parrezioù all tro-war-dro.)

LOSA (n'eus ket) : N'eus ket kalz. Skouer : *Ne oa ket losa a dud er foar.* (Pleiben)

LOUZOÙ-KOUEZ : Holenadur-kali (hervez Vallée). E galleg : *cristaux de soude* (Gwezeg).

LUC'HACH, anv gourel; liester: LUC'HACHOÙ. : Komzoù Ious, komzoù divalav ha dizonest. E Kerne e vez distaget "Teuc'hach". (Pleiben, Gwezeg).

MAILH, anv gourel; liester: AR MAILHOÙ. : Morzhol. Lavaret e vez ivez : *An den-se a zo ur mailh, pe : ur mailh a zen eo hennezh.* Da lavarout eo : un den kreñv ha kalet. PENN-MAILH a dalv kement ha penn-kalet.

MARV-SKAOÑ, anv gwregel: Ar gwele (pe an daol) a vez lakaet ur c'horf marv warnañ da c'hortoz bezañ lakaet er serch pe en arched. Skouer : *Gwelet am eus ozac'h an ti all war ar varv-skañ.* (Pleiben, Gwezeg)

MULOC'HENN, anv gwregel; liester: MULOC'H. : Latar, lusenn, morenn. Skouer : *Goloet eo ar stankenn gant ur vuloc'henn dev. Klevet em eus lavaret e Pleiben : Muloc'het eo an amzer. Daoust hag ar ger "mureh" e brezhoneg Gwened ne vefe ket kar da vuloc'h?* (Gwezeg).

OBERTIACH, anv gourel (Meur a hini e-touez ar re gozh a labar: OBERIEZH). : Al labour a vez ret ober evit aozañ un dra fetis bennak. Ar ger "oberiañs" lakaet gant Vallée en e C'heriadur bras (p. 299) da dreñv ar galleg "façon" n'eo ket mat d'am menno. Talvezout a ra kement hag "action". (Pleiben, Gwezeg)

PALIKEZ, anv gwregel; liester: PALIKEZOÙ. : Pal-dan, paliked. (Gwezeg, Pleiben)

PARVACHADENN, anv gwregel; liester: PARVACHADENNOÙ. : Falz-varchadenn. (G. Vallée, p. 297). Skouer : *Da heul ur barvachadenn em eus graet gwazhied-lañset em zroad.* (Pleiben, Gwezeg, Lennon).

PARVACHAÑ, verb: Ober ur barvachadenn. (Pleiben, Gwezeg, Lennon)

- PILPAK, *anv gourel; liester*: AR PILPAKOU. : Branel-dreid (Vallée) (Gwezeg).
- POURANSENN, *anv gwregel; liester*: POURAN'S, POURANSENNOÙ. : Penn-kigenn pe lost-kigenn, hervez Vallée (tendon, e galleg). Skouer: *N'eus nemet pouran's en tamm kig-mañ.* (Pleiben, Gwezeg)
- PUKAÑ, *verb*: Gouzizañ, koazhañ. Skouer: *Kinnig a ra pukañ gant ar samm a zo lakaet dezhañ war ar c'hein. Abaoe ma 'z eo torret ar fram eo deuet an doenn da bukañ.* (Pleiben, Gwezeg)
- HANEZENN, *liester*: RANEZENNED. : Rambreer, randomer. Skouerioù: *Ur gwaz ranezenn; daou ranezenn n'int ken; ur vaouez ranezenn; setu aze teir ranezenn.* (Pleiben, Gwezeg, Lennon)
- RATOUS, *anv gwan*: Dister, bihan ha dinerzh. Skouer: *Un denig ratous eo paotr an ti all.* (Pleiben)
- REV (KLASK) : Rendaelañ, klask trouz ouzh unan bennak. Skouer: *Va amezeg Yann n'eo nemet un taskagner; deuet eo adarre da glask rev ouzhin war zigarez n'on ket bet evit mont da ober un devezh fale'hat dezhañ.* (Pleiben)
- RILHOJENN, *anv gwregel*: Lagadenn, ruihenn, rilhenn. Gwelit ar ger: ILHEDENN (Pleiben).
- RIRC'H! : A vez lavaret d'ul loen-kezeg evit ober dezhañ kilañ pe mont war e giz. (Karaez ha tro-war-dro).
- RUKAGN, *anv gourel; liester*: RUKAGNOÙ. : Douar fall ha na zeu netra ennañ, roc'hellek peurvuiañ. Skouer: *Un tamm brav a rukagn eo ar park en deus prenet Yann.* (Pleiben, Lennon, Gwezeg).
- SAVOURIÑ, *verb*: Selaou mennadoù unan bennak ha tostaat outo gant ar menoz da ober gantañ ur marc'had pe un emglev. Skouer: *Ma karje bezañ savouret gant ar pezh a a lavaren dezhañ e vije bet klozet ar marc'had etrezomp. Keuz am eus da vezañ chomet hep savouriñ dezhañ.* (Pleiben)
- SKLANKAÑ, *verb*: Difronkañ (hervez Vallée). E gwirionez, difronkañ pe difruñkañ (evel ma vez lavaret e Kerne) a zo hiket gant ar bec'h a vez bet graet en ur sklankañ pe en ur ouelañ kalz. Skouer: *Sklanket en deus ar bugel e walc'h ha bremañ ne ra nemet difruñkañ.* (Pleiben, Gwezeg)
- SERCH, *anv gourel; liester*: SERCHOÙ. : Arched, laour, geler. Skouer: *Lakaet eo an hini marv e-barzh ar serch.* (Pleiben, Gwezeg, Brieg, Ploudiern, Ar C'hastell-Nevez hag ar parrezioù all tro-war-dro).
- SI! : A vez lavaret d'ar moc'h evit ober dezho tec'hout kuit. Skouer: *Si! Si 'ta, gwiz kozh.* (Pleiben, Gwezeg)
- SICHANT, *anv gwan*: Amgraüs; troet da gomz brav ha da vezañ hegarat e-keñver an dud. Skouer: *Ur plac'h sichant. Ar sichantañ hini eus an dud a zo o chom en ti-se eo ar mevel bras.* (Gwezeg)
- SIN (SKRID DINDAN) : Ur skrid pe un dieñl ha n'eo ket bet savet gant un noter. Skouer: *Al lizher-ferm a zo bet graet ganto dindan sin.* (Kastellin)
- SOL, *anv gwregel; liester*: SOLIOÙ. : Treust. Ar ger *sol* a zo gwregel daoust d'ar pezh a lavar Vallée en e C'heriadur bras (p. 583). (Pleiben, Ar C'hastell-Nevez, Gwezeg ha tro-war-dro)
- SOW! : A vez lavaret d'ul loen-kezeg evit ober dezhañ kerzhout a-gleiz. Skouer: *Sow! Sow 'ta Fanny. Gwelit ar ger HAL.* (Pleiben)
- STELENN, *anv gwregel; liester*: STELENNOÙ. : Lienenn hir ha strizh da vilhuriañ un ezel goulet. Skouer: *ur stelenn a zo bet lakaet dezhañ war e c'har.* Gwelit: STELENNAN, *verb* (Pleiben)
- STELENNAN, *verb*: Mailhuriañ un ezel gloazet pe ur gouli gant ul lienenn hir ha strizh (Pleiben).
- STLABODENN, *anv gwregel*: Traoù strewet ha stlabezet du-mañ du-hont. Skouer: *Ur stlabodenn gaer en deus graet Yann en ur dreuziñ al leur gant e vriad plouz.* (Gwezeg, Pleiben)
- STOKER, *anv gourel*: Ur griped pe un trap da bakañ razhed ha logod. Skouer: *Stignet am eus ar stoker* (Pleiben, Ar C'hastell-Nevez, Gwezeg)
- STOC'HAÑ, *verb*: Stankañ, stouvañ. Un den hag a vez stanket pe ar paz gantañ a vez lavaret ivez diwar e benn: *Emañ stoc'het pe Stoc'het eo.* Gwelit: STOC'HADENN, ha DISTOC'HAÑ. (Gwezeg, Lennon)
- STOC'HADENN, *anv gwregel*: Anouedadur, hervez Vallée. (Gwezeg, Lennon)
- STRAKELL, *anv gwregel*: Maouez pe blac'h skañv troet gant ar ficherezh hag ar blijadur. (Pleiben, Gwezeg)
- STRAILHERAÑ, *verb*: Kaout doñjer ouzh ur meuz pe un evaj bennak goude bezañ bet ouzhpenn gwalc'het gantañ (e galleg "gégouter"). Skouer: *Al laezh a zo mat da zistrailhañ ar re o defe graet re-gorjad.* Gwelit: TRANSIZONAN
- TANEVAL, *verb*: Drevezañ unan bennak en e zoareoù, en e brezeg, en e gerzhed. Skouer: *War zigarez on kamm emañ ar paotrig o klask va zaneval.* (Pleiben)
- TAPELED, *anv gourel; liester*: TAPELEDOÙ. : Butunañenn, brusk-tavañjer. Skouer: *Roget eo va zapeled.*
- TARASAÑ, *verb*: Saotrañ, mastarañ, louzañ. Skouer: *Taraset en deus e zilhad nevez en ur zont d'ar gêr dre an hent priellek-se. Gant ar podad liv a zo bet fennet war an daol ez eo bet taraset levr haer ar paotrig.* (Pleiben, Gwezeg)
- TASKAGNAÑ, *verb*: Rendaelañ, riotal, tatinat. (Pleiben). Gwelit: TASKAGNER.
- TASKAGNER, *anv gourel; stumm gg*: TASKAGNEREZ. : Rendaeler, rioter. Skouer: *Atav e kav an taskagner-se an tu da zont da glask rev ouzhin.* (Pleiben)
- TEUSTEUKAÑ, TEUSTEUKAT, *verb*: E galleg *bricoler*; kinkailhat (hervez Vallée). Kinkailhat, chinkailhat pe chingailhat koulskoude a zo troc'hañ divalav un tamm koad, un tamm bara, un tamm mezher, h.a. Skouer: *Ne vez Yann en e blijadur nemet pa vez o teusteukañ un dra bennak.* (Pleiben, Gwezeg)
- TEUSTEUKER, *anv gourel*: An hini a zo troet da deustekat. (Pleiben, Gwezeg)
- TOC'H! : A vez lavaret evit gervel ar moc'h. Skouer: *Toc'h, toc'h, toc'h!* (Karaez)
- TRABUCHAÑ pe TREBUCHAÑ, *verb*: Koll, diankañ un dra bennak. Skouer: *Trabuchet eo bet falz Per ganin.* (Pleiben)
- TRANZISONAÑ, *verb*: Kaout doñjer ouzh ur meuz pe un evaj bennak goude bezañ bet ouzh-

penn gwalc'het gantañ. Skouer : *Transizonet eo bet Naig vihan gant ar gwestell-
amann.* (Pleiben). Gwelit : STRAILHERAN

TRAPAÑ, verb. Basañ (*Geriadur bras Vallée, p. 61*). Skouer : *Trapañ dienn; Gwenn vi tra-
pet.* (Gwezeg, Pleiben). Gwelit : TRAPER.

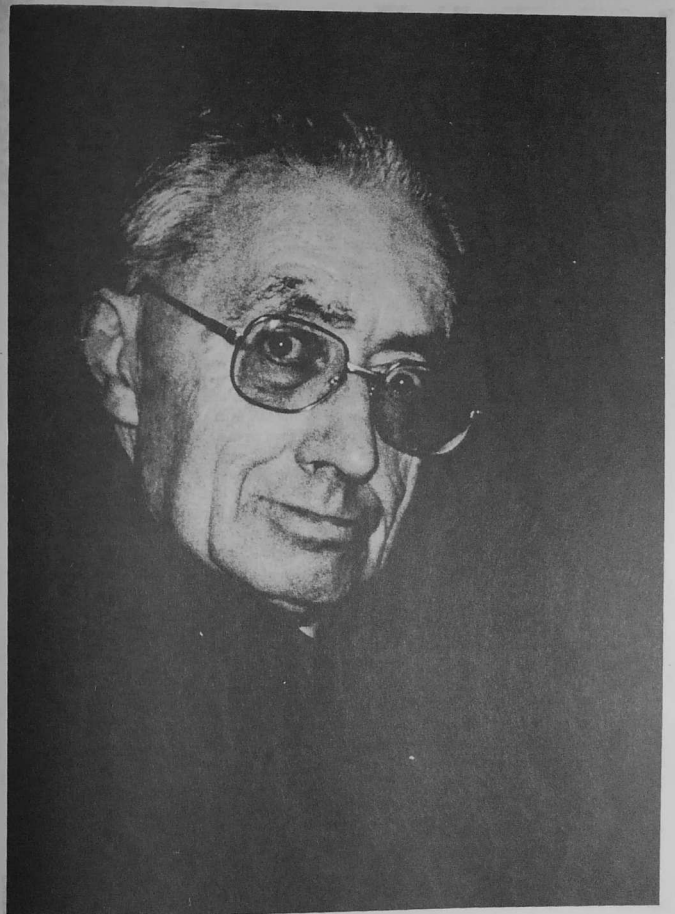
TRAPER, anv gourel; liester: TRAPERIEN. : An hini a vez o vasañ dienn pe gwenn vi
hag ar beñveg a dalv da ober al labour. (Gwezeg, Pleiben). Gwelit : TRAPAÑ

TRELLAJ-LOAR, anv gourel: Doare an amzer pa zeu da vezañ teñval ha goloet da vare
ar c'hresk pe an diskar-loar. Skouer : *Ne zeuio ket ar glav daoust ma 'z eo teñ-
val an amzer; kement-mañ ned eo nemet un tamm trellaj-loar.* Evezhiadenn : Ar C'hla-
ziged a lavar "troubi-loar". (Pleiben)

TRIP, anv gwregel: Trot, tus. Skouer : *Mont a ra brav ar marc'h-mañ d'an drip (pe d'an
dripig).* (Pleiben)

TRIPAL, verb: Mont d'an drip, trotal, mont d'an tus. Skouer : *Tripal a ra ar gazeg.*
(Pleiben)

ENVORENNOU AN AOTROU BARBOTIN

ENVORENNOÙ UR BREIZHUHELAD
DEUT EZ-YAOUANK D'AR BREZHONEG

Abaoe ma oa deut da chom e kêr Roazhon, ne baouezen ket da c'houlenn digant an Ao. Barbotin skrivañ e anvorennoù. Skrivañ anvorennoù a zo, d'am soñj, unan eus al labourioù a-bouez a rank bezañ graet gant tud an Emsav : ha n'eo ket eus anvorennoù yaouankiz eo e komzan, daoust ma vez priziuz ar re-se, ha ma seblantont plijout dreist pep tra d'ar Gelted. Anvorennoù *emsav* a fell din lavarout. Deut e oan a-benn, a soñj din, da gendrec'hañ Per Roy, hag o kregiñ, pe o vont da gregiñ, gant e anvorennoù-emsaver e oa pa skoas an Ankou taol ar marv gantañ. Un deiz e vo komprenet talvoudegezh deizlevrioù Youenn Olier a zo bet, 'hed e vuhez, o skrivañ, a zeiz da zeiz, ar pezh a dremene — en e benn, pe er bed en-dro dezhañ. Ken-se 'ta, bewech, pe tost bewech, m'en em gaven gant an Ao. Barbotin — e ti an itron Grall e veze dreist-holl — e c'houlenn gantañ, betek bezañ torr-penn ha, 'm eus aon, un tamm diseven, penaos ez ae e anvorennoù war-raok gantañ. Ur wech o diskouezas din. Ar penn kentañ anezho, anvorioù eus e yaouankiz e oant. A-wechoù ivez e konte. Kontañ 'reas din, da skouer, penaos e oa bet o teskiñ brezhoneg gant an Ao. Konk, Paotr Treouere. E 1925 e oa bet an Ao. Barbotin gant e vakañsoù e Karanteg, e kastell ar Froud, hag eno en doa graet anaoudegezh gant Paotr Treouere. Ar bloaz war-lerc'h, hag eñ beleget, e vo kemeret gant an Ao. Konk da skoazeller, e-pad tri-bevar miz. E domani Kergroadez, e Lokenole, e oa ar beleg yaouank o chom : ne komprenan ket mat perak, ha re bell zo em eus kemeret va notennoù evit kaout soñj eus ar munudoù, dleet em dije skrivañ an traoù diouzhtu war o hed. Bezet a vezo, o sikour an Ao. Konk e oa an Ao. Barbotin. E bredoù, pe predoù 'zo, a gemere er presbital hag ar wech kentañ ma voe ouzh taol eno, e seblante c'hoazh gant an disvoued, "digor oa ma c'halon" eme an Ao. Barbotin, goude ma oa bet debret an holl dammoù bara rostet a oa war an daol. Galvet e voe Chann, ar garabasenn, da rostañ bara c'hoazh. E brezhoneg e lavaras-hi d'an aotrou person : "Ma kendalc'h ar c'hanfard-mañ da zebrin evel ma ra, e tebro tout an traoù a zo en ti." Goulenn a reas Barbotin, e brezhoneg, ouzh an Ao. Konk, ha dirak Chann, petra a dalveze ar ger "kanfard". Evel-se e voe gouezet e oa barrek war ar yezh. Un tamm nec'het e voe Chann : goude ne gomzas mui nemet brezhoneg outañ. An Ao. Konk, ur souezh evit ar beleg yaouank eus Bro-Roazhon, a gomze galleg ouzh e genveudeur. Ouzh ar c'hi — Paf e anv — e komze brezhoneg : "D'az toull !". E soñj a reas an Ao. Konk lakaat an Ao. Barbotin d'ober sarmonioù d'ar Sul. Goulenn a reas digant an Ao. Cogneau, adeskob, ar gwir evitañ da brezegenniñ. "Ton curé, il ne sait pas le breton." — "C'est toi qui ne sait pas !" Ar Sul war-lerc'h, embreget-mat, e tistage paotr Gwitrev e sarmon kentañ e brezhoneg. Un tamm brav a lorc'h a oa gant an Ao. Konk : e ziskouez a rae, e baotr Roazhon, evel ur skouer d'ar vugale.

Dleet em dije, sur, notenniñ muioc'h, rak meur a wech e tisplegas din an Ao. Barbotin ar pezh en doa graet en amzer gozh, hag ivez en amzer na oa ket ken kozh-se. Aesoc'h e kaven e vroudañ da skrivañ. Disfiz am boa, koulskoude, ne labourer ket kalz, na start, war an danvez-se. Kemeret e oa gant traoù all. E-pad hir amzer, da skouer, e voe dalc'het gant studiadennoù diwar-benn Sent Breizh a oa bet goulennet digantañ gant arc'heskob Roazhon, an Ao. Gouyon. Spi am eus e vint embannet, un deiz bennak, ar studiadennoù-se. Met n'eo ket evit an embann e oant

bet graet : evit lakaat enoriñ en-dro, en ilizoù ar vro, sent ar vro, a oa bet kemeret o flas gant Janed Ark pe Tereza ar Mabig Jezuz. Peseurt berzh o deus graet, Doue emichañs a oar, met n'eus nemetañ. Dalc'het e oa ivez gant ar studioù biblek a veze broudet d'ober gant Paol Kalvez : spi am eus e vezo embannet, ivez, un deiz bennak, al labourioù en deus an Ao. Barbotin gouestlet kement a amzer dezho. Barrek e oa an Ao. Barbotin war al latin, ar gresianeg, an hebraeg ; e levraroueg latin a oa eus ar re binvidikañ (evit un den prevez evel just), hag e skoazell a roas da droourien vrezhonek ar Bibl, an Ao.Ao. Klerg ha Maodez Glanndour. C'hoarvezet eo dezhañ ivez reiñ kentelioù — gresianek, hebraek — e brezhoneg a-wechoù, da dud yaouank lakaet en o soñj mont da veleien. Klevet am eus an Ao. Barbotin o tibunañ gwerzennoù gresianek : an dra-se a gustume ober, war fin e vuhez, pa ne oa ket re blijus ar pezh a rae dezhañ ar vedisined ha pa gave gwelloc'h soñjal e traoù all. N'ouzon ket hag-eñ e plije dezhañ kement ha kanañ traoù eus Breizh-Uhel, rak brudet e oa evit an dra-se ivez, hag er bodadegoù beleien — ar bodadegoù ouzh taol — ne oa ket tu dezhañ tremen hep kanañ ur son breizhuhelat bennak, a-wechoù unan savet gantañ, ha ne glasse ket tremen hep, forzh penaos. Ar sonerezh a blije dezhañ : e biano a gasas gantañ a zilojadeg da zilojadeg hag unan eus an traoù a voe goulennet gantañ kaout en e arched a oa e vazh-mestr-chapel, ur vazhig bet kinniget dezhañ gant laz-kanañ iliz Janed Ark. Desket e oa war ar sonerezh, hini ar vro, hini an iliz, hag ar sonerezh klasel kerkoulz-all.

Pa'z eo marv an Ao. Barbotin eo bet roet din e skridoù : a-wechoù e oant kempenn, echu-mat, a-wechoù e oant e stumm brouilhedoù. Aketus ez eus bet labourer warno gant mignonned kalonek d'Hor Yezh, a-benn o frientiñ evit an embann. Lavarout a rin nag a geuz am eus, pa welan pegen plijus eo e skrid, nag a geuz am eus na vije ket aet pelloc'h gant e skrid. Eus e vuhez emsaver n'en deus an Ao. Barbotin kontet nemet traoùigoù. Koulskoude e vije bet mat kaout digantañ istor "Foi et Bretagne", a reas berzh e Kloerdi Bras Roazhon : mare *Breizh-Atao* e oa, gant un dihun souezhus e Breizh : an Ao. Riopel, a oa da vezañ eskob, a genlaboure dindan al lesanv Mario. Mat e vije bet kaout digant an Ao. Barbotin e-unan istor e zarem-predoù gant *Breizh-Atao* hag ar P.N.B. : skrivañ a reas e-barzh kelaouenn-diabarzh ar P.N.B., *An Triskell*, hag ennañ e voe fiziet da guzhat, en ur mare arvarus, dihelloù priziuz ar P.N.B. Salv ma ne raio ket tud all an hevelep fazi : tevel, chom hep lavarout ; skrivañ ennoù politikel a zo a-bouez evit ar stourm politikel da zont.

Ennoù-yaouankiz en deus skrivet an Ao. Barbotin dreist-holl ; met un dra a lakaont anat, memes tra, e-keñver emsav : pegen kreñv eo ar vrogarantez istorel, ar santadur a vrezhadelezh, e-touez an dud a zo o chom war an harzoù ; an dra-se a santer pa yeer kostez Foujera pe Gwitrev. Re zon e oa aet e kalon hag e spered an hendadoù ar soñj eo eus ar Reter e teu an argad hag an distruj evit ma yafe diouzh envor o diskennidi. Gant e dad, liorzhour a vicher, e voe enaouet ar garantez evit Breizh en ene an Ao. Barbotin.

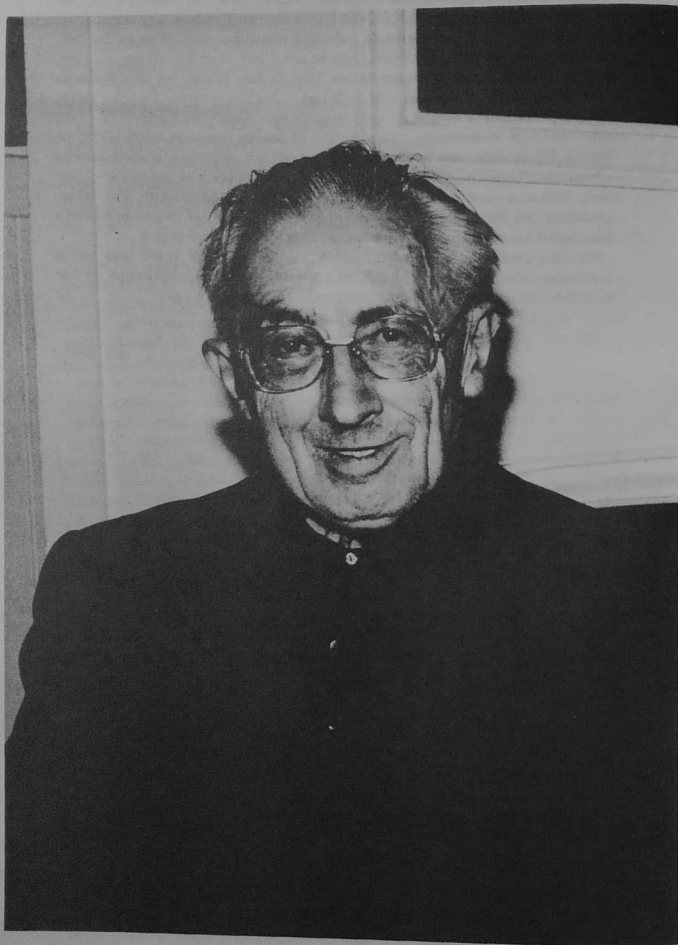
Da vare ar brezel e oa an Ao. Barbotin kure e Janed Ark, e Roazhon : daouzek vloaz e chomas eno. Goude-se e voe person e Bazouges, e-kichen Hede, e vamm o karabasenniñ evitañ. Eus Bazouges ez eas da Gévezé, ur gêrig brudet e kontennerezh Breizh-Uhel, hag ac'hane da Loutehel, e-lec'h ma voe sekretour-maerdi kerkoulz ha person, an Ao. Pinczon du Sel o vezañ maer. Ur gwallzarvoud en doa eno : o kouezhañ diwar e varc'h-houarn e porzh ur vureuri, pa oa o labourat evit an niveradeg, e torras, en e c'har, gouzougenn askorn ar vorzhed, ken en doe da zilezel e labour hag e vroig. Gant an itron Mée hag he familh e voe sikouret da zilojañ, en en staliañ a reas e Roazhon, e trede estaj un ti sioul, straed Alphonse-Guérin.

Sikour a rae beleien Janed Ark d'ober an oferenn bemdeziek e chapelig Sant Bernez, savet er memes straed evit tud ar c'harter. War-lerc'h an Ao. Calvart e lidas an oferenn vrezhonek, e Sant Varzhin, evit brezhonegerien Roazhon, hag ar menoz-se, lakaat oferenn ar vrezhonegerien da badout, a drubuilhas anezhañ pa oa dalc'het, klañv-bras, war e wele er c'hlañvdi ; aon en doa e vefe kaset an oferenn-se da get. Peg ar c'hlañved ennañ, ez eas eus Santez Anna da Sant Erwan, eus Sant Erwan da di ar veleien gozh, e Montigné — ul lec'h kaer — hag eno e varvas. Da vro e gavell, Gwitrev, e voe kaset e relegoù.

Ur mousfent breizhuhelat a oa gantañ : pa lavaran mousfent breizhuhelat, ne lavaran ket en defe graet implij eus yezh e dud-kozh evit lakaat e selouerien da c'hoarzhin. Nann : e vousfent a oa diwar c'hoari spered, n'eo ket diwar c'hoari yezh. Diwar e goust e-unan, a-wechoù, e c'hoarzh e : e fri Barbotin a oa lakaet gantañ da verk-orin. Ur wech en em gavas gant un dimezell eus Roazhon, a oa friet ken fonnus hag eñ : ne voe ket souezhet pa glevas e oa-hi kenav gantañ.

Ur beleg gredus eo bet an Ao. Barbotin : e garantez evit Breizh hag evit ar brezhoneg, avat, a zalc'he ar plas all en e galon. Ra sikouro ar pajennoù da heul mirout bev an envor eus ar stourmer breizhat ha brezhonek m'eo bet.

PER DENEZ

An Ao. BARBOTIN / Glaoda-Jakez MABEDAD

ENVORENNOU UR BREIZHUHELAD
DEUT EZ-YAOUANK D'AR BREZHONEG

Kinniget d'am zad,
an hini kentañ a gomzas din eus Nevenoe, lorc'h ennañ,
ha d'an Aotrou beleg Og, Konk

Paotr Treoure
an hini a zeskas din diwar c'hoarzhin
distagañ brezhoneg Lokenole ha Bro-Leon.

Doae d'o fardono!

"Deomp-ni hepken, tud dister, ez eo aotreet da gomz diwar hon penn,
rak a-hend-all den ebet n'her grafe."

Kastellbriand, "Mémoires d'Outre-Tombe",
Levrenn XXIV, pen. 10.

RAKSKRID

"N'eus netra ken displijus hag ur skrivagner, peñ ennañ ar c'hoant da vezañ brudet hag a sav skridoù¹ ken nemet da denañ warnañ evezh an dud.

Meur a hini hegredek a-walc'h a skriv o kanañ didro meuleudi dezho o-unan.

Re all, gwiñreüsoc'h, met hegasus kerkoulz all, a ra van d'ober fae warno o-unan. Lakaat a reont a-ratozh o lennerien da c'hoarzhin diwar o c'houst e sell da vezañ seul prize-toc'h a se.

N'eus eus an holl re-se nemet furlukined a gav gwelloc'h gouzañv ne vern peseurt dis-megañs eget tremen hep dedennañ warne selloù...ha truez an dud." (a)

Setu komzoù avat na roont ket kalz a galon da unan evit kontañ dre skrid enñvorennoù 'zo eus e vuhez.

Esaeañ a rin koulskoude hen ober, diwar c'houlenn meur a vignon, gant ar spi e vo va da-nevell plijus a-walc'h ha talvoudus mui pe vui d'ar vrogarourien...marteze.

*
* *

Komzet e vo evel-just eus an amzer dremenet.

Ar c'hiz e oa, n'eus ket pell (ha n'eo ket echu ganti, a gav din) da lavarout n'o deus an dud a-vremañ netra da ober gant an amzer dremenet. Marvet e vefe da vat an amzer-se; retro-groñs eo hiviziken treiñ a-grenn ha kerzhout war-zu an dazont...hag an araokaat.

A-dra-sur, ar pezh a zo c'hoarvezet gwechall ne c'hoarvezo biken ken...ar memes hini da nebeutañ.

Met emañ atav an amzer dremenet o kenderc'hel da bouezañ war an amzer-vremañ, war gement rummad nevez tud o tont d'e dro d'ar vuhez. Den ne zeu d'ar vuhez divegel morse. N'eus ket a "emgrouiñ", dreist-holl e-touesk ar boudoù bev.

Gwrizioù hon eus, pep hini ac'hanomp, plijet pe get, sanket don en tremened. En amzer dremenet eo e vez kavet pennkaozioù eus ar pezh ez omp.

Biskoazh n'em boa meizet kerkoulz ha p'am eus savet ar pajennoù da heul pegen kreñv ha pegen don emañ e dalc'h an tremened, ha penaos ne vijen ket ar pezh ez on, ha penaos ne vije tamm ebet ac'hanon zoken ma ne vije ket bet an den-mañ-den oc'h ober an dra-mañ-dra² gwechall, ha gwechall-gozh meurbet, pa ne oa anv ebet ac'hanon.

N'on ket evit troc'hañ seurt gwrizioù.

*
* *

(a) Troet diwar "Istor un huñvreer", oberenn gentañ G. Sand, chomet diechu.

Heñvel dra eo gant Breizh. N'eo ket difluket Breizh evel m'emañ bremañ a-daol-trumm eus an Netra drezi hec'h-unan. He degemeret hon eus, ni Breizhiz an XXvet kantved, digant an amzer dremenet. Savet² eo bet dre strivadenoù hir ha poan ar rummadoù diniver a-hed kantvedoù en hor raok.

Labourer o deus hon diaraogerien ha graet o deus o seizh gwellañ, o tastorniñ, o faziñ, o fallgaloniñ a-wechoù.

D'ar re na zastornont, na faziont, na fallaont morse da stlepel outo ar maen kentañ.

Forzh penaos, deut eo ar stourmerion gozh-se a-benn da sevel, da stummañ, da virout well-wazh, ha da legadiñ deomp ur gwir vro, dibar, liesstumm met unan evelkent.

Daoust hag e vezimp, ni, evit lakaat ar vro-se da dreuzvevañ, pe gentoc'h da genderc'hel da greskiñ³?

*
* *

Arabat a-dra-sur sellout war-du an amzer dremenet nemetken ha klask soñjal pe ober atav evel hon tadoù. Ne c'heller ket mirout ouzh an amzer da gerzhout ha da dec'hout kuit. Diaes eo bezañ a-du gant gwerz ar "Barzaz" o hiraeziñ d'an "Amzer dremenet":

"N'eus er bed evit ar Breton
Nemet nec'h ha poanioù kalon
Nemet nec'h ha poanioù spered
Pa soñj [en] amzer dremenet..."

An amzer dremenet a zo he c'hefridi hag he fal prientiñ an amzer a-vremañ hag an hini da zont.

Diboell eta e vefe klask lakaat an tremened da zistreiñ...⁴

...ha displeal e vefe ivez da gefiver ar re gozh. Rak an darn vuiañ anezho (ar re zoken a embannas e oant "ar Vretoned diwezhañ") n'o deus ket labourer evit ma chomfe Breizh morgousket da viken, evit ma 'z afe dalc'hmat war-raok ha bepred war wellaat, ne lavaran ket.

Deomp da vont pelloc'h ha d'ober gwelloc'h egeto...marteze.

*
* *

Perak avat disprizout pe nac'hañ al labour gwir ha mat bet sevenet en amzer gent?

Poellekoc'h eo tennañ hor mad eus al labour-se.

Ne c'hellan ket en deiz a hiziv karout ha servijañ Breizh diouzh ratozh ha diouzh doa-re darn eus an dud a ran meneg anezho amañ da heul. Ouzh an holl avat ez on anaoudek dre m'o deus, pep hini diouzh e du ha diouzh e feson, kenlabourer da sevel va gwir Vro, ha lakaet da gregiñ ennon ur garantez divrall outi.⁵

C'hwil, brogarourien wechall, aet er-maez eus ar bed-mañ, tu a zo deoc'h c'hoazh, pa ne ve nemet dre ho skouerioù reizh, da skoazellañ ar re vev a gendalc'h pennek, da vountañ o ba-

goù en donvor, daoust d'an avelioù foll ha d'ar froudoù diroll, trema aodoù ar Frankiz
m'o deus ar Gelted huñvreet enni holl a-viskoazh.

"El listri luskellet war houlennoù ar C'huzh-Heol
E Kan ar roeñverien dre ma skoont an dour
Er c'han a sav anavezit ho hiraezh
.....
Evit ma 'z ay mouezh ar re vev war ledanaat,
A! Kanit gant ar roeñverien en hent war-đu ar Pal." (a)

Loutehel, 30-12-1970,

da vare barnedigezh 16 Euskarad d'ar marv.

*
* *

(a) Youenn Drezen, "Kan da Gornog".

GENELIEZH

GANT

TUD HA TRAOÙ O TENNAÑ DEZHI

I- REDON HA PIRIEG

Ganet on bet e Gwitreg⁶ war harzoù Breizh. N'eo ket Gwitreg, anat eo, kavell va gouenn.
E bro Redon e ranker klask ar gavell-se... Redon hag a voe nompas kavell Vreizh, evel ma
lavar tud 'zo, met kavell rouantelezh ha dugelezh Vreizh.

E Redon e vez kavet Barbotined kerkent hag an XIe kantved; da skouer, ar Barbotin-se,
bourc'hiz brudet ha lezanvet "Blanche Gueule" a oa mignon bras d'an Dug Alan Fergant
(1081-1119), hag a roas repu en e di da hemañ, kouezhet klañv trumm, goude e zistro eus ar
groazadeg gentañ (1110). (a)

Bez ez eus meur a Varbotin o chom c'hoazh e rann-vro Redon: er Felgerieg meur, Baen, Anast
(Maer Anast, danvez-kannad gwalleürus)...⁹

Hogen ar ouenn he deus taolet hed. Ar c'hefioù o deus kaset skourroù a bep tu: darn
etrezek Bro-Wened hag ar Vande,¹⁰ Ar re all, an darn vuiañ, o deus pignet trema an hanternoz,
war-zu Roazhon ha betek aodoù Mor Breizh zoken.

Stank eo ar Varbotined o poblañ kêr ha diazenn Roazhon en holl "azimutoù", ha, mar o
deus hiniennoù graet gwechall o annez e Sant-Servan, Sant-Malo, Parame, tuet eo bremañ o
bugale da ziskenn adarre davet Roazhon.

Merk anat ar ouenn: ar penn (frammet start peurliesañ) a vez ennañ d'e ginklañ ur fri
digamm ha meurdezus.

Un T hepken a ya da skrivañ an anv. Miret e vez an daou TT emichañs evit ar vastarded.

*
* *

Arabat tremen hep keñveriañ anv-tiegezh Barbotin gant an anv-verb gwenedek "barbotiñ"
(barbotein) a dalv kement ha "fistilhañ".

Ur ger avat a gaver e galleg tost d'an anv-se ha dezhañ ster damheñvel: "valbousat"
("marmotter").¹¹

Pehini eus an div yezh he deus amprestet diouzh eben? Ar galleg diouzh ar brezhoneg?
pe ar c'hontrol? Kavout a ra da galz yezhourien ez eo ar ger un drevezadur-son savet di-
war ijin (ma n'eo ket diwar langaj) ar C'halianed kozh. Evit darn all, e vefe anezhañ un
distresadur eus ar ger "viking" (norman kozh) "varvot", da lavarout eo "fank dourek". Gant
ar vezh!¹²

N'eus forzh penaos,¹³Barbotin" n'en deus netra da welout gant al latin,ar chañs o deus ar re a zoug ur seurt anv da vezañ "barbare" a orin.
N'em eus ket avat lavaret:gouezidi!

*
* *
*

Ouzhpenn da Varbotined Vreizh ez eus daou veuriad tud,dezho an hevelep anv-tiegezh, o vevañ en estrenvro:an eil,e kreiz Bro C'hall (Gouzout a ran hepken ez eus anezhañ) (a); egile,e Bro-Flandrez (Hiroc'h e ouzon diwar-benn ar re-mañ.).

P'edon war va studi e oan chomet souezhet o lenn,e levr L. Madelin:"La Révolution Française",kuriou ar beleg Barbotin eus Rijsel,un orstal a baotr ha prezege sasun (dru a-walc'h),en doa labouret start e Stadoù "Généraux" Versailles 1789 evit lakaat spered an dispac'h da ziwanañ e-touez Kannaded ar Gloer-Izel.Ha se a oa bet a-walc'h evit lakaat va spered da ijinañ martezeadennoù e-leizh evit dirouestlañ seurt kudenn.Ha setu ma ke-¹⁴ jis,e miz genver 1939,gant unan eus an Hanternoziz-se kenanv ganin.

Laz-kanañ Sz Janed Ark Roazhon hag am boa d'an ampoent an enor da sturiall davet e donkadur,en doa divizet mont betek Solesme da bakañ un tamm deskamant war ar c'han gregorian digant menec'h vrudet Sant Benead.

Pedet e voe va mamm da zont ganeomp.

Erru el Leandi,en em gavjomp gant kalz a weladennerien seurt ganeomp.

A-raok deomp mont tre e-barzh iliz an abati,e voemp berniet an noll en ur sal vihan,¹⁶ lec'h ma oamp gwasket ha flastrer e-giz harinked en o baraz,"ar wask katolik",eme ur goa-
paer.

¹⁷
A-greiz-holl,setu ur vouezh o youc'hal:"Klask 'zo war an Ao. Barbotin"."Amañ 'maon" a respontis raktal.Nemet,ken trumm all,e troas war-zu ennon ur vaouezig edo en he sav dirazon.Hag hi,o sellout ouzhin penn-kil-ha-troad gant he daoulagad dispourbellet ha kounnaret a lavaras:"N'oc'h ket c'hwil an Abad Barbotin!"

"Ma! eme ve, posubl eo.Ha koulskoude,evel-se e reer ac'hanon abaoe atav...Forzh penaos, sed amañ va mamm.Gwelloc'h eget nikun e c'hell diskleriañ deoc'h piv on ha piv n'on ket Va faour-kaezh mamm,skodeget gwashoc'h egedon,a douas e oa he anv an Itron Barbotin hag e oan-me a-dra-sur he mab dezhi,ha mab va zad war ar marc'had..."

"Re iskis eo,a respontas ar vaouezig,sabatuet d'he zro.Me ivez a reer ac'hanon Itron Barbotin.Deut on eus Rijsel gant va mab,beleg ha rener ul laz-kanañ.Degaset en deus e ganerien betek amañ."

"Iskisoc'h eo c'hoazh eget ma kav deoc'h,a lavariz.Me a zo beleg eus Roazhon hag ivez rener ul laz-kanañ am eus degaset amañ ganin."

Dilavar krenn e chomjomp hon-tri,hor genou digor war zek eur...edo dres war-nes senit

"Nag heñvel oc'h ouzh va mab! a droc'has an Itron a-benn ar fin.Me 'garfe ho kwelout stok-ha-stok."

Ar gejadenn a c'hoarvezas pa zeuas va c'henderv dianav da gerc'hat e vamm.Eñ an hini a oa bet galvet.Ur paotr hir ha treut evel ho servijer;ha gantañ,plantet brav e-kreiz e

fas (A va Doue!)...fri digamm ha meurdezus ar Varbotined!¹⁸

Goude ar gourc'hemennoù:"Achantet...Achantet",e selljomp,ni an daou veleg,an eil ouzh egile,hanter spontet gant ar c'heñveriañ hag an adkavout-se ken dic'hortoz...e-pad m'edo hon div vamm o tirollañ da c'hoarzhin.N'o doa ar re-mañ perzh er "c'hevren Barbotin" nemet evit an hanter.

Penaos kompren¹⁹ e c'hell daou zen,o chom en div vro ken disheñvel ha ken pell an eil diouzh eben,kinnig peb unan diouzh e du hevelep merkoù anat un hevelep gouenn?

Daoust hag hor boa da hendad boutin ur C'helt(Belg pe Vrezhon,pe C'halian)pe ur Viking,pe ur Frank "salian",²⁰deut da flandrezad pe da Frank hepuiken?

Hag an hadenn?Eus a belec'h e oa bet dezouget,ha da belec'h,ha penaos,ha peur?

Kit da skrabañ ho kilpenn da dennañ dioutañ un tamm sklerijenn war ar "giston".Da grediñ eo e chomo teñval.

Ha koulskoude,ouzhpenn ma n'en gavfen ket em aes e kroc'hen ur German, Frank pe Viking, ne welan ket mat penaos e vefe deut ur Frank pe ur Viking pe ur Flandrezad,Barbotin e anv,ha kerentiezh dezhañ e lec'h all,d'ober e annez,a-raok an XIe kantved,e diazennoù izel al Liger pe ar Gwilun,dres el lec'h m'o deus ar Franked hag an Normaned anavezet gwechall kement a arsailhoù hag a wallzitroiou digant²¹ Breizhiz.

Gwell eo ganin soñjal ez eo ur Barbotin Brezhon a vije aet davet ar broioù krec'h,e-giz ur c'henwerzhour pe ur martolod peoc'hus,er XIVe pe XVe kantved,p'edo en e wellañ ar c'henwerzh etre Breizh ha kêrioù an Emglev Hanseat pe Vro-Flandrez...hag en dije fortuniet ha gouennet du-se.²²

Piv a ouezo avat?

Lezomp eta ar Varbotined arallvro ha distroomp davet diskennidi ha gournized pe gen-dirvi vihan Barbotin "Blanche Gueule" gwechall.

*
* *
*

Breizh gant he div lodenn,izel hag uhel,abaoe m'edo bet aloubet an Naoned ha pastellvro Roazhon gant an Nevenoe hag e warlerc'hidi,n'eus anezhi nemet ur vro,a-drugarez d'an daremprediñ ha d'an emdouceziañ diehan etre Breizh-Izeliz ha Breizh-Uheliz a-hed ar c'hantvedoù.

Da eveshaat evelato ez eo bet niverusoc'h²³ a-holl-viskoazh Breizh-izeliz o tont war-du Gorre-Breizh eget Breizh-uheliz o skeiñ etrezek Kornog.

Deut eo an darempredoù-se war greskiñ er c'hantvedoù XIIe ha XIIIe,²⁴pa zegouezhas da bennoù Tiegezh Kernev (Alan Kenarzh,Hoel,Alan Fergant) ren war an dugelezh a-bezh gant an Naoned da Gêrbenn.

Ur skouer splann eus an emdouceziañ-se eo planedenn (abaoe ar XIVe kantved) un tiegezh tudjentil a Vreizh-Izel,m'en deus bet ur skourr anezhañ ul levezon bennak war donkadur lîgnez eeun va zadoù kozh anavezet ganin.

Komz a ran eus tiegezh Rosnyvinn (roz an ivinn),ar re gentañ bet aotrounez Trev Lok-Eginer e Ploudiri,hag aotrounez Loperha e Dirinon;an hini gentañ anavezet:Jafrez Rosnyvinn eus Lok-Eginer (1338).

Gant an amzer o tremen, ar Rosnyvinen-se o deus, int ivez, taolet gouenn du-mañ du-se... e pep lec'h. Roudoù a gaver anezho e Plomodiern, Sibiril, Plougastell, Meles, Kaourieg, Louvinieg-Baes, Goven, Gwizian (Bro-Roazhon), Anast, Louzieg, Reuz Meur (Bro-Redon), ar Roc'h-Bernez, Ambon (Bro-Wened), hag all... Rak buan e aloubjont Breizh-Uhel goude Breizh-Izel.²⁵

Er bloaz 1488 Gwilherm Rosnyvinen a zo e penn gwarnizon S. Albin an Hilliber; ha lazhet ez eus pevar niz dezhañ en emgann gwall-vrudet.²⁶

Adalek 1615 e teu Rosnyvined 'zo da vezañ kuzulierien e Breujoù Breizh.

E 1705, Yann Rosnyvinen, kuzulier er Breujoù e-unan a zo e breder pennañ lakaat e badra da greskiñ. Ezel eo eus un emglev danguzh a zo e bal prenañ ha gwerzhañ douaroù, ti-tloù hag enorioù, dibreder-kaer ouzh klemmadennoù an dudjentil vunut ha paour (ar "Bastion").

Piquet "de la Motte", grefier ar Breujoù, eo an hanterour a bren hag a rann da c'houde. Pa werzh Markizez Rochechouart an douaroù he deus e Breizh, Piquet a bren marc'hadmatañ ma c'hell; hag, o vezañ m'eo e verc'h gwreg da Yann Rosnyvinen, e tezoug d'e vab-kaer Kontelezh Anast, baroniezh Louzieg ha douar Reuz-meur, an holl e Rann-vro Redon.

Er bloaz 1720, daou Rosnyvinen a zo dibabet da gannaded da Stadoù Breizh, ha Yann eo unan anezho. Klask a ra ur maner dereat evitañ nepell diouzh Roazhon, ha prenañ, digant tiegezh Gwion Koetlogon, kastell ar Plessix Bonenfant e Pirieg gant an titl a varkiz Pirieg. Eñ an hini a zegasas ur Barbotin eus e zouaroù Bro-Redon da Birieg evit bezañ "gwenaer" (gward chaseour) (ha kement-se diwar hengounioù va zud: tad-iou va zad-kozh!)

C'hwec'h rummad a Varbotined a zeuio da heul ar re all daou gantved-pad (1721-1923) e Birieg, o en em skignañ tro-dro d'ar gêriadennig ha pelloc'h c'hoazh.²⁷

Ne vo trubuilhet o feoc'h nemet gant darvoudoù Dispac'h bras Bro-C'hall: Badeziantoù ar vugale er "fournil" (forn-vara), chouanerezh gant Boisguy ha "Polit" Rosnyvinen, divroet ur mare ha distro da viz meurzh 1796 (Krogadenn Koad-Truzan, mezeven 1796).

Disher e varvo ar Rosnyvinen Markiz Pirieg diwezhañ (1885) hag e vo beziet dindan volz-kañv meurdeuz e diegezh, o kas gantañ n'ouzon dare da belec'h e holl didloù a noblañs, lakaet dre e urzh en e arched rak aon na gouezhfent etre daouarn "Robined" pe tud vilen.

D'ar mare e vo va zad gant e bemzek vloaz hag ez aio da Gloerdi bras Roazhon (leur-gêr Hoche) ma veze kenteliet eno neket hepken danvez beleien²⁸ met danvez liorzhourien ivez.

Goude e amzer soudard tremenet e Gwitreg e adkavo er gêr-se e vreur henañ, beleg ha kelennar war ar jediñ e skolaj S. Augustin, ha fiziet e vo ennañ liorzhoù an Ti.

Oc'h ober tro marc'hallac'h ar bleunioù e kêr, e kejo, na petra 'ta, gant an hini a vezo va mamm.

"Quam vivi...quam dilexi" "An hini am eus gwelet, karet ha dibabet..." a c'hodise alie²⁹ diwezhatoc'h va eontr beleg, a gemmeske ken dinec'h ha tra al lennegezh (al lennegezh santel zoken) gant ar ventoniezh, war zigarez en devoa an Aotrou e-unan graet gant "parabolennou" en Aviel.

Dre eurvad, ne gomze ket va zad ha va mamm etrezo e parabolennoù nemetken.

II- GWITREG

Bet eo Gwitreg abaoe an Xt kantved unan eus ar c'hreñvelc'hoù pennañ o tiwall Breizh diouzh estrenien hag enebourien diouzh tu ar Reter.

A-raok ar mareoù-se n'oa ket eus ar gêr-se. En em vodet eo a-nebeudoù tro-dro da zaou gastell-difenn savet an eil war-lerc'h egile.

Savet e voe an hini kentañ war un dorgenn er c'hreisteiz d'ur wazhig anvet ar "Vernouset". Karter ar Groaz Santel eo bremañ an dorgenn-se pe "v-Bourc'h ar Venec'h".

Ar c'hentañ brientin a reas e annez eno a zo ur mab yaouankoc'h da Juhel Beranger, kont Roazhon (937-970). Rak, adalek dibenn an Xt kantved hag e-kerzh an XIe e stagas konted Roazhon (diskennidi Gurvan, mab-kaer Erispoe) da genurzhiañ ar gladoù en o c'herz (Felger, Gwitreg, Gwerc'h, Komborn, S. Albin, Hazou, Kastelljiron h.a.) e sell d'ober ganto holl ur rouedad pe ur voger-zifenn c'halloudus war harzoù Breizh.

Reiñ a reas Juhel Beranger aotrouniezh ha douaroù Gwitreg d'e vab Marzhin gant an titl a "Vikel"; hag a rumm da rumm e teuas war-lerc'h egile evel "Vikeled" Witreg mibien ha gourvibien Varzhin: Riwallon, Tristan...

Pa zeuas Konted Roazhon a-benn da vezañ duged Vreizh (Konan an Tort)²⁹ daoust da eneberezh pennoù Tiegezh an Naoned, e voe vikelieth Witreg savet da varonelezh, teirvet baronelezh Vreizh (1040).

N'eo ket va soñj kentañ amañ en e bezh ha dre ar munud istor Gwitreg hag e aotrounez. Mat e kavan koulskoude menegiñ ar Baron Roparz I 1060 a gemeras e annez (e chomlec'h) hag a savas ur c'hreñvelc'h all en tu all hag en hanternoz d'ar "Vernouset", war veg ar rec'hier serzh ma red an Winum ouzh o zreid, ha m'emañ eno en deiz a hiziv ar c'hastell "krennamzeriat" a dalv da Di-kêr.

Etre 1070 ha 1075, Roparz a roas diazez ar c'hreñvelc'h kentañ da Venec'h Varmouster, dezho da sevel eno ur manati gouestlet d'ar Groaz Santel.

Dont a reas ar manati-se da iliz-barrez un hanter-kant vloaz bennak da c'houde, e mare ar baron Andreu, mab Roparz (1120).³⁰

Etretant en devoa Roparz, a-unan gant aotrounez Felger, Dinan, Kastelljiron, Louzieg, h.a., ambrouget Gwilherm, dug Bro-Normandi pa 'z eas hemañ da aloubiñ Bro-Saoz. Gounid a reas an holl varc'hegerien-se douaroù³¹ hag enorioù en tu all d'ar mor. Monedone an Istor! ha digoll reizh evit ar Vretoned diwar goust ar Saozon "qui par tant de temps avaient labouré (sic) par tant de batailles à débouter les Bretons d'un pays qui était le leur."

*
* *

An hini a skrive kement-se ur pevar c'hant vloaz bennak diwezhatoc'h, evel heklever hengounioù e genvroiz, Per ar Baod an hini eo, aluzenner an Dukez Anna, istorour brogar Breizh ha genidik a Witreg.

Ganet eo bet ivez e Gwitreg:

1) Per Landais, arc'hantour an Dug Fransez II, difenner ferv frankizoù Breizh hag atizer gredus ar micherioù hag ar c'herwerzh e Breizh.

2) Beltram Arc'hantrez, gwiraour a renk etrevroadel hag istorour tomm meurbet ouzh boazioù ha doareoù dibar Breizh.

3) Arzhur Le Moyné de la Borderie, den gouiziek hag istorour brudet a grogas gant e gentelioù e Skol-Veur Roazhon e 1890 o tiskleriañ krenn ha krak e oa Breizh ur Vroad diou, ti hec'h-unan.

4) Daoust hag-eñ ez eus ezhomm da zegas koun eus ur c'hempredad: Yann Choleau, warlerc'h, iad ul lignez³² kozh a wiaderien eus Gwitreg, arboellour ha danevellour dreist ha beajour bras "eus Landavran da Roskanvel"?

E dibenn ar c'hantved diwezhañ, kuzulierien-gêr Gwitreg-enor dezho- o deus roet da straez doù 'zo anvioù an darn vuiañ eus ar Vretoned veur-se evit ma vefe dalc'het aesoc'h koun anezho.

Arabat eta bezañ souezhet o dije tud ar rann-vro miret bev ha don o spered betek-hen.³³ A-raok ar brezel-bed kentañ, hen testeniañ a c'hellan, e kave d'an dud diwar ar maez tro-dro da Witreg e oa anezho Bretoned, ha fellout a rae dezho chom Bretoned.

Un erez-natur didrec'hus a veze zoken etre Breizh-Uheliz an harzoù hag an dud o chom en tu all.

Klevet am eus va mamm-gozh a-berzh mamm, ganet e-kreiz bro Witreg, o klemm dre m'edo un nizez dezhi war-nes fortuniañ gant un den yaouank eus bro ar Vezvenn, hag o lavarout faeñs: "Quand v' pensez qu'ê prend un "Mainiaou"!".

Me ivez, paotr trizek vloaz, a c'hoarvezas ganin sabatuiñ an Aotrou 'n Eskob Duparc (Kemper) pa 'z eas hemañ e miz ebrel 1916 da bardonañ da Bont-Maen (Bro-Vezvenn). Un arsav a reas e Gwitreg ha tro am boe da servijañ dezhañ e oferenn... gant e Vikel vras ha person parrez ar Groaz Santel. Goulenn a reas ouzhin daoust hag-eñ e karjen mont gantañ da bediñ ar Werc'hez.

"Nann, Aotrou 'n Eskob", a respontis raktal.

"Ha perak?", emezan.

"Dre ma ne gomprenan ket-me penaos ez eo aet ar Werc'hez d'en em ziskouez d'ar "v-Mainiaoued"."

Ha setu!

*
* * *

Evit gwir, e-pad daou-ugent vloaz goude brezel 1870 ha donedigezh an IIIde Republik e Bro-C'hall, e tibabas pastell-vro Witreg da zileuridi e "Kambr ar Gannadeq" Paris daou Vreizhad touet: Arzhur Le Moyné de la Borderie, a zo bet graet meneg anezhañ uheloc'h; hag Olier Meriadeg ar Gonideg, e vignon.

La Borderie, ezel eus ar strollad savet e Paris evit enklask war zoareoù gouarnamant Gambetta a savas d'e genvreudeur ur skrid-danevell didruez diwar-benn tonkadur skrijus Arme Breizh hag he 80 000 Vreton dalc'het dizarm ha dizesk, e fank Konlie pe en emgannoù tro-

dro d'ar Mans, gant renerien Vro-C'hall.

Adsevel a reas ivez an "Association Bretonne" bet difennet kent gant Napoleon Badin-guet.

Komz hiroc'h a rankan war gont Olier Meriadeg ar Gonideg; ha se gant gwir abeg. Evel m'hen diskouez sklaer a-walc'h e anv skignet ledan dre ar Vro, e oa anezhañ ur "julod" a ouenn, o tiskenn diwar tudjentil Bro-Leon chomet pell amzer gounideien-zouar. Ne oa ket kar, nag a-dost hag a-bell, da Yann-Frañsez ar Gonideg, ar C'heltiegour anavezet. Ha koulskoude an daou zen o devoa an hevelep skoed-ardamez gant an hevelep ger-stur: "Youl Doue"; un dra hepken d'ober an diforc'h: ur gurunenn a gont lakaet a-us da skoed Olier... Kont a Draissan, titl tapet emichañs gant unan eus e hendadoù aet da fortuniañ gant ur benn-hêrez "v-Mainiaoued".

Rak ar C'hounideien-se o devoa kemeret abred penn o hent adalek Bro-Leon betek Reter ar Vro... ha pelloc'h.³⁵ Gouez³⁶ da Olier ar Gonideg, kavell al lignez ma tiskenne rag-eeun diwarni eo Toull-Borzo e Parrez Plesidi. Deut e oa e dadoù kozh da chom e Gwitreg e deroù an XVIIIe kantved. Bez' e c'heller c'hoazh gwelout ar re gentañ anezho e-harz mogerioù Iliz ar Groaz-Santel, tu "Pourtour Riwallon".

Olier, engouestlet ha deut da ofiser e lu ar Pab Pius IX en devoa stourmet e Kastelfi-dardo (1860) enep Italianed Vittorio Emanuele; e 1870, gant ar "Volontaires de l'Ouest" enep Prusianed Gwilherm I e Patay war al Liger, ha war uhelenn Auvours e emgann ar Mans.

Lec'hiet mat e oa bet eta evit anaout ha barn evel ma teree torfed Konlie. Perzh en devoa kemeret gant Audren Kerdrel, La Borderie h.a. er vodadenn guzh dalc'het e Genver-C'hwevrer 1871³⁷ e Roazhon e sell da lakaat Breizh dieub ha neptu.

Distro d'ar vuhez pemdeziek, chomet dizimez, ha dibabet e 1882 da gannad Gwitreg, ar paotr a sevene dleadoù e garg evel-just. Nemet e rae ivez war-dro an "Emsav" evel m'edo d'an am-poent.

Roet en deo un taol skoazell da La Borderie, evit adsevel an "Association Bretonne" ma tastume aketus he c'helaouenn-ha d'an Estourbeillon pa savas hemañ an U.R.B (1898).

Unan e oa eus an ugent den bennak (Ar Bras, Ar Gofig, an Estourbeillon, Tata Vallée, Jaf-frennoù-Taldir) dileuridi Vreizh da Eistezvod Kerdiz (1899) ha sakret e voe barzh gant Hw-fa Mon.

Ezel e oa, ma ne fazian ket, eus Gorsedd Breizh vihan savet er bloaz war-lerc'h; ha das-tum a rae e levraoueg e dadoù an holl oberennoù embannet d'ar mare gant ar "Varzhed".

Tro am boe diwezhatoc'h da duriañ ha da lakaat un tamm urzh el levraoueg-se.

*
* * *

Rak e gopr gant ar Breizhad brogarour-se en em lakaas va zad evel liorzhour, Kerkent ha dimezet, dezhañ da blediñ gant div liorz vras hag un domani ec'hon ha koadek, ur marzh! a-boan e-maez kêr.

Setu perak ha penaos e saludin sklerijenn an deiz evit ar wech kentañ en un ti kozh e-touez gwez derv ha gwez fav meurdezus e miz Genver 1903.

Hir ha kalet e voe an tabut a savas, diouzh am eus klevet abaoe, war an anv-badez a vije dereat reiñ din. A-benn ar fin e voe an holl a-du gant Glaoda, kentanv va zad-kuñv Pirieg, un anv en doa graet berzh gwechall e Breizh, degaset du-mañ gant an Dugez Anna, pardonerez virvidik da S. Glaoda (Jura).

Glaoda Jakez neuze e voen badezet e iliz ar Groaz Santel gant va eontr beleg, bet anvet un nebeut a-raok, da Rener Skol-estre S. Varzhin Roazhon.

*
*   *

III KAMMEDOÙ KENTAÑ

E Gwitreg, e kreizig-kreiz ar vro "c'hallow", rouez e oa er bloavezhioù 1900 ar re agonez brezhoneg. Bez' e oa anezho koulskoude: Breizhiz emskiantek evel Ar Gonideg kozh pe Yann Choleau; kargidi evel ar Breur Procope-Descieux, pennrener skol brevez ar baotred, pe Vaoris a Gernaour isrener ti an hent-houarn hag e diegezh; kenwerzherien evel an apotiker Ar Berr pe ar baraer Traourouder hag e wreg; hag all...

Pep tro ma teue an Aotrou Dubourg, genidik eus Loguivy-Plougras hag anvet da arc'heskob Roazhon e 1906, da weladenniñ teir farrez Kêr Witreg, e veze kaset-degaset eus un iliz d'eben gant amheuliadegoù meurdezus. Ma tegouezhe gantañ avat spurmantiñ koef toukenn an Itron Traourouder e-kreiz an engroez, e leze al lidambroug da vont kuit lec'h ma kare, hag ez ae ken dichipot ha tra gant e gabell hag e vazh-eskob da doullañ kaoz gant e genvroadez, e yezh Treger evel-just, disoñj-kaer eus an amzer o tremen, evit e vrasañ plijadur hag hini ar vaouez vat; evit plijadur ivez an holl arvesterien evito da chom, an darn vuiañ anezho, hep tapout grik ebet eus an diviz.³⁹

Bez' e oa ivez an arme. Kazarnet e oa e Gwitreg, Kazarn La Tremouille (gant ar vezh!), an 70^t rejimant soudarded war droad, ennañ Bretoned hepken, hag a veze lavaret diwar e benn e oa "kastizet". Ya! Ouzhpenn tregont vloaz goude an darvoud, e talc'he ar Republik Gall da damall ouzh ar rejimant-se - evel emichañs ouzh an holl rejimantoù kazarnet e Breizh-drouziwezh ar Mans e 1871, p'o devoa bataillonou 'zo eus arme Breizh, bodet pe gentoc'h kaaet e Konlie ha kaset dizarn da ziarbenn ar Brusianed gant o bruchedoù noazh tec'het "an drubarded anezho" a-zirak an enebour.⁴⁰

Da Witreg e veze kaset an ofiserien na oant ket (sañset) tomm ouzh al lakepoded a oa e penn ar gouarnamant. Ha divizet start e oa er melestradurezh "uhel" ma tleje ar Vretoned yaouank gwalc'hiñ gant o gwad dizenor o "zadoù" er brezel kentañ da zont.⁴¹

Va zad, is-ofiser an adarme, en doa kendalc'het da zarempredañ meur a geneil eus e renk hag eus e oad manet en "active". Unan anezho a chome e kêr gant e wreg e-kichen ti va zad-kozh a-berzh mamm. N'on ket evit lavarout daoust hag-efñ e komze brezhoneg. E wreg avat, genidik eus Pont-Aven, a vrezhoneg hag a gane flour⁴² e yezh he bro. En em zisplijout a rae e Gwitreg lesanvet ganti (ar pezh divergant): pod-kambr Breizh! Ar "mour" a rae diouer dezhi. Met, va Doue, na kaer en em ziskoueze d'am daoulagad a baotrig nevez dibikouzet, pa wiske, gant aotre he gwaz, he dilhad pompadus "du-mañ".

Pa zeuas Y.B. Kalloc'h da Witreg e 1909 d'ober e servij-soudard, e voe lakaet da vu-rieviad, ha dezhañ ar gefridi da genteliañ "ar re zizesk". Pezh a rae o vont didro-kaer e brezhoneg gant an daou-ugent Breizh-Izelad bennak en doa peurliesañ⁴³ da skolidi.

*
*   *

E Gwitreg, e kêr koulz ha war ar maez, ez ae an dud peurlivian, neket e galleg, trefoedach an Ao. Racine hag ar Rabutin, met en o zrefoedach dezho o-unan, ur rannyezh romanek (e gwirionez), o tennañ da yezh Oïl hag implijet abaoe dek pe unnek kantved e reter an "Toro-sad arvorigat" ha, resisoc'h, e diazezenn ar Winum a-bezh.

O chom war ar vevenn etre kêr hag ar maezioù, va c'herent, evel an holl dud tro-dro dezho, ne raent a-hed an deiz nemet gant ar rannyezh-se, ken tost ouzh an traoù (ouzh ar gwirvoud!) fetis, skeudennus, saourus, kenderc'had⁴⁴ ha dassked speredoù fur, stabil, lemm ha fentigellus.

Er gêr ne veze ket degemeret ne vern petra o tont eus Paris. Deut e oan er bed en ur mare m'edo ar chouannerezh nevez o ren dre ar vro. An trede republik dindan spesoù an tadig Combes (peoc'h d'e ludu!) a argase beleien, leaned, leanezed -ha, dreist-holl, a laere an ilizoù, al leandioù, ar c'houentou, ar presbitalioù, ar skolioù... ha me 'oar.

Ma n'en dije graet gouarnamant Paris nemet hegasañ ar gloer, ne vije bet nemet hanter-zrouk. Klavñ e oa neuze an darn vrasañ eus an dud a iliz (tud reizh-tre ha skouerius a-hend-all) gant ur "gemplez" a zreistelezh, dezhi abeg ebet, nag hini ar ouiziegezh nag hini an oberiantiz. N'oa ket barrek ar veleien, gant an deskamant akademiek ha brizhvoazek o doa tapet er c'hloerdioù, da brezeg ha da ziazezañ don ha divrall, er speredoù hag er c'halonoù, ur feiz sklerijennet ha kreñv a-walc'h evit talañ ouzh ar c'hudennoù hag an abegadennoù savet gant ur Skiant o vont bepred war-raok e pep tachenn. Disoñj-kaer e oant zoken (ha diegus ivez lod anezho)⁴⁵ da beurglokaat o gouiziegezh, pa ne vije bet e nemet dre studiañ poellek ha prederiek an aviel⁴⁶. Berr e chomjont⁴⁷ dirak tezennoù 'zo ar "Vodernourien" gentañ. Ganto⁴⁸ e teue da wir ger Aldous Huxley diwar-benn ar veleien: "the priests?officers for vague things", "ar veleien: ar re a vez en o c'harg an traoù dispis". Kalz a vad a reas dres heskinerezh Combes hag e genseurted da Gloer Vro-C'hall... ha Breizh.

Pellik e aed ganti avat.⁴⁹

A-hed⁵⁰ abardaezioù an diskar-amzer hag ar goañv, e-tal an tan, e vourren o selaou va zad hag e vignoned, hon amezeien, o tansvellañ an abadennoù-stourm trouzus, bet e pastell-vro

Witreg da geñver ar renabliñ kemennet evit traoù an ilizoù, ha da geñver argasadennoù al leaned hag al leanezed kaset er-maez eus o ziez hag eus o skolioù.

Perzh o doa kemeret an holl er manifestadegoù-se ha plijet e oant o tegas da soñj⁵¹ an ogedoù bet lakaet a-stribilh e-barzh ilizoù 'zo, dres a-us d'an dorioù ha dare da gouezhañ war baotred ar Stad ma vijent deut a-benn da vont tre.

Ilizoù all leun a gestoù gwanenn pennfollet pe a aezhenn soufr o teviñ; paotred S. M' Herve deut a-benn gant o bizhier da virout ouzh an archerien da gerzhout war zouar ar barrez...

Ar c'hunujennadegoù spontus o tarzhañ tro-dro da Surty, an hailhon paet evit grimadel-lañ dorioù an ilizoù, hag anv Surty roet da nouspet ki dre ar vro...

An noter, n'ouzon ket eus a-belec'h, paour-kaezh den galvet evit ar renabliñ, hag aotreet dezhañ hepken lakaat e fri...⁵² e privezioù ar sakristiri... ha laouen gant se evelkent.

Ar c'homandant X. a-c'haoliad war e varc'h o lakaat e soudarded da reiñ an enorioù da vagad ar Frered argaset er-maez eus o zi, hag eñ, fulor bras ennañ a-wel d'an holl, o treiñ e gein ha talier e jav ouzh an arvest...⁵³

Hag an Itron Aussenac, anezhi ur brotestantez gredus eus Mazamet ha kantiner e 70t, o kas da sutal gant arguzennoù "helavar" an archerien deut d'he stal da gaout ur banne evit distanañ o c'horzailhenn hag evit lonkañ o mezh aesoc'h.

Setu penaos ec'h analen, yaouankik, c'hwez ar poultr.

*
* *

D'ur bevarzek bennak a viz gouere, va zad am c'hasas gantañ da welout heuliadeg ar rejimant o tibunañ evit un amweladenn. Ar wech kentañ e oa ma kleven kanaouenn vrudet paotred v-Marsilha, savet gant Rouget de l'Isle ha sonet gant laz-seniñ ar c'habiten Job. Koun a zalc'his eus an ton; hag un nebeut deizioù war-lerc'h e fellas din c'hoari va zammig pabor dirak div amezegez vihan, dre vousekanañ an ton ha dre drevezañ binvioù al laz, dreist-holl an daboulin vras: Tadin, tadin, la, la, la, lè-re... Ne 'z is ket pell. Rak setu o skiltrañ berr ha sec'h ur mell taol c'hwiban digant va zad a oa e-kichen. Tog feltr kozh an tad a gouezhas trumm war va fenn, en em groas war an tu gin, ha va c'habellas betek traoñ va chin. Echu ar sonerezh, ha me mezhekaet hag izelaet dilavar dirak an div verc'hig goapaüs. Ne gont prenis netra war an taol-hag, e gwirionez, n'em eus ket komprenet ervat c'hoazh-ha se seul nebeutoc'h ma ne voe roet diskleriadur ebet din.

Anat e oa ar gentel avat: ur fall a ganaouenn e oa ar Varseilhez-se, mat emichañs en arme evit lakaat an holl gwitibunan da ober chiboud gant o sabrinier pe gant o fuzuilhoù -met dizereat krenn ha difennet groñs er gêr.

Adalek an deiz-se, biskoazh n'em eus gallet klevout an ton daonet hag histeriek-se, nag ar c'homzoù droc'h ha gwadek o vont gantañ, hep santout kerent poanioù dent skrijus o redek dre va c'horf a-bezh.

Nag ar c'hentelioù war an istor pe war an douaroniezh am eus bet diwezhatoc'h digant va mistri, nag ar pedennoù dibunet pep sul e pron an oferenn gant ar veleien "evit an Iliz

hag evit ar Frañs" (ar pevare person eus an Dreinded), ne voent ket evit mougañ va disfi-ziañs hag an heug bet hadet ennon e-giz-se ouzh Bro-C'hall "hor mamm-vro garet".

*
* *

Digeriñ a ris eneb tamm ha tamm ouzh traoù Breizh. Ha penn-kaoz kentañ an digoradur-se a voe va eontr beleg... hep gouzout dezhañ.

Sot e oa gant ar c'hoariva. Ha keit ha ma voe kelenner e skol-etre Gwitreg e voe roet dezhañ -pe degemeret gantañ- da gefridi, neket hepken kelenn ar skolidi war ar jediñ, met ivez aozañ evito abadennoù diduiñ.

Arabat bezañ souezhet. "Kelenn ar jediñ" a dalv kement ha "reiñ traoù da arvestiñ" war un daolenn o talvezout kement hag ur skramm. (a)⁵⁶

Rankout a ra ar c'helenner, "dindan boan a varv", bezañ un dramaour, ur c'hoarier dispar, o c'houzout fichañ ha kinklañ an traoù hag o c'hinnig d'an arvesterien en un doare plijus, fromus zoken, gant komzoù bev, livus, sklaer, distaget mat, ha gant an orbidoù... dereat. Paneve-se, e c'hwit.⁵⁷

A vare da vare eta e priente va eontr abadennoù c'hoariva gant skoazell daou vignon.⁵⁸ Barbotin a zibabe an testennoù hag a rene ar pleustradennoù. Cotel a skrive an divizoù.

Grasland a save ar sonerezh pa oa ezhomm. Tomm e oa an tri den ouzh "danvez Breizh": Mojenn Arzhur, pe hini Sant Herve, pe kurioù Kadoudal. Deut eo an testennoù betek ennon.

Ur wech e voe sonet, kanet ha c'hoariet war un dro kanadenn an "Div Vreizh" savet gant Thielmans da geñver kentañ Kendalc'h Etrekeltiek bodet e S. Brieg e 1867 a-drugarez da La Borderie.⁶³

Bez' e oa anezhi un dastumad a donioù kembraek ha breizhek mesk-ha-mesk, o vont eus "arhyd y nos" d'an "Hini Gozh", o tremen dre "Son ar pilhaouer" hag an "Alike" (Hollaika) eus ar Barzaz Breiz. Savet e oa bet ar c'homzoù e galleg da gentañ. Troet int bet da c'noude gant Ar Yann.

Nag a wech em eus klevet Mammig o kanañ an holl donioù-se en-dra ma labour. He c'hlevout a ran c'hoazh o leuskel gredus e galleg: "Etre vreudeur komzomp bepred, yezh kaer ar Vretoned".

N'he deus ket kanet evit ket ha netra: unan d'an nebeutañ en deus tennet e vad eus an diskan. Den ne oar betek pelec'h ez a da nijal ar "c'homzoù askellek" evel ma lare Homeros kozh.⁶⁶

*
* *

Ra vo godiserezh gant neb a garo; ar wirionez avat a zleañ lavarout: stad vras a rae va eontr eus Th. Botrel.

Ne oa ket hemañ d'ar mare an hini bet gopraet e 1914 gant ar gouarnamant gall evit isañ ar Vretoned da en em deurel e-barzh lazhadegoù ar brezel bras ha da vervel a galon vat e-

(a) theorema = arvest.

vit o mac'homerien. Bez' e oa anezhañ, er c'hontrol, ar paotr a lakae, muioç'h eget nikun, an
72 dud a youl vat da anavezout ha da brizout Breizh ha Breizhiz.

Eskeñmañ a rae va eontr forzh lizhiri gantañ. Elakaet en doa da zont da Witreg, evel m'
e lakaas da zont ivez da Roazhon diwezhatoc'h e sal c'hoariva Skol S. Varzhin.

Souezh ebet eta ma kinnigas an eontr d'e niz evit e Galanna (1910)⁷³ dastumadenn gentañ
kanaouennoù Botrel: "Kanaouennoù du-mañ", 1890,⁷⁴ raklavar gant A. ar Bras.

Pa oan seizh pe eizh vloaz, ne c'hellen ket gwelout e oa Breizh Botrel ur vro faltaziet,
mui pe vui, ha taolennet diwar ziviz.

N'oañ ket evit meizout n'oa ket Breizh nemetken bro ar bleunioù banal alaouret,⁷⁶ ar bro
roz pe ar gwinizh du; bro an taolioù-mañ, ar mein-hir, an tourioù dantelezet, ar bombardoù
hag ar biniawoù. Ne c'hellen ket meizañ e oa Breizh Botrel Breizh an tremened dreist-holl,
dizigor ouzh kement arakadenn pe gwellaenn; ur bobl vorgousket, divuhez, kanmeulet dres evit
an dra-se⁷⁸ ha pedet da chom atav evel-se, difiñv, diglemm, sentus, bepred o plegañ,⁷⁹ tonket da
vezañ da viken matezh doujus, leal, ha kalonek ar "Vro zreist" n'eus nemeti.

Ya! met pegen distreset bennak e oa Breizh Botrel, Breizh e oa evel Kent. Ha fromet don
e voen gant levr⁸⁰ ar Barzh Kaner, da gentañ gant ar barzhoneg digerif... dornskrivet:

"Du-mañ, du-mañ, er gêr emaut,⁸¹
A korn bihan eus an douar karet⁸² Greist ar re all,
En em ledañ a rez adalek penn ar Winun⁸³
betek Penn ar Bed.⁸⁴
Bro divrall war da sichenn maen greun...
douar sakret gant Sent bras Tramor...
Magerez Kelted kalonek..."

E Breizh eta, du-mañ, er gêr, e veze tud dibar ne veze kavet tud heñvel e lec'h all. An dud
se a welen skeudennet ha kanet⁸⁵ a-hed holl bajennoù al levr. An dud-se a welen ivez tro-dro
din o labourat evit gounit o bara. Tud eeun, dichipot, gwir, kalonek...⁸⁷

Ha div yezh a oa d'ar Bobl-se! Un test nevez hag a-bouez e oa al levr war kement-se e-
vidon. Ennañ eo e welen evit ar wech kentañ gerioù brezhoneg moulet. Ennañ eo am eus desket
ha digejet va c'homzoù kentañ e brezhoneg: Pê d'am Doue.⁸⁹

*
* *

Abred a-walc'h em boa kroget da zarempredin ar skolioù.⁹⁰ Paour kaezh bugale kondaonet
didruez d'an deskadurezh ha bac'het didrugar a-hed o bloavezhioù koantañ ha dudiusañ!

Kentañ levr istor am eus dornataet (1909), istor Frañs evel just,⁹¹ a oa ennañ un 70 pajenn
bennak. E krec'h⁹² da bep pajenn e oa treset ur skeudenn, ha dindan an dresadenn e oa moulet
ur gentel verr.

Dalc'het em eus soñj eus an dresadenn gentañ hag eus unan all e dibenn al levr.

En hini kentañ e oa skeudennet (dre ret) plac'hed yaouank o stegnañ ul liñsel e-harz
kef ur pikol dervenn, tra m'edo un drouiz barvek Kluchet war ar brankoù. Spisaat a rae an

notenn a-is: "Gwechall gozh hor bro a oa anvet Galia... Beleien e oa an drouezed,"
Galia? Me 'rae foutre kaer. Ar plac'hed? Ya, sur. Met beleien o krapañ er gwez! Sed avat ur

relijion a zoare, ha kerse a oa ganin pa ne veze ken anezhi. Ganet hag o kreskiñ e skeud
koadeler, enno gwez stank ha dispar, e vagen kalz a azaouez hag a garantez ouzh ar boudoù
bev-se. Goudor a ginnigent⁹⁴ din etre o gwrizioù ledan ha kinviok a-raok dezhe sankañ en
douar; hag en em damolodif a raen gwenvidik enno⁹⁵ evel etre divrec'h mignoned vras.

Va degemer a raent ivez koantik en o barradur, ouzh va luskellañ dousik hag o respont
d'am huñvreoù dre sarac'h hud o deliaoueg treuzet-didreuzet gant hinon an hañv...

An dresadenn all e dibenn al levr meneget a oa he fal skeudenniñ al lazhadegoù bet e
Paris da viz gwengolo 1792. Ne zeuen ket a-benn da gompren tra e dispac'h bras ar C'halla-
oued: pemp pe c'hwec'h renadur o tont an eil re war-lerc'h ar re all e korf pemzek vloaz
(2.1.3.4. 5.10 evel ma ragache ar mestr kozh⁹⁶ o klask sankañ padelezh pep renadur e pennoù
kalet e skolidi); ha bep tro, ar renerien nevez o tic'houzougañ ar re bet⁹⁷ en o raok... gant
miliadoù a dud all war ar marc'had. Bez' e kave d'am c'halonig didro e oa holl gement-se
doareoù tud diboañ ha fallakr dre natur.⁹⁸ N'anavezen ket c'hoazh ger Voltaire difluket di-
war e blienn a-zivout e genvroiz, e marevezh "paradozel" ar Rouaned: "Velches... h.a." (Res-
pet deoc'h!).

N'ouzon⁹⁹ dare da gefñver petra e teskas din va zad e oa istorioù estreget hini Bro-C'hall.
E welout a ran atav, ouzh taol goude koan, un abardaez noz miz here, o komz eus amzer dre-
met Breizh: Breizhiz tramor o tont eus "Bro-Saoz" gant o yezh, ur yezh wirion evel ar saoz-
neg; Nominoe o kas ar Moalig d'ar gêr, hag anv Nominoe roet d'ur straed (a) e Kêr Roazhon;
hag an helebini etre Naoned ha Roazhon da c'houzout pehini a vije kêrbenn; Per Landais eus
Gwitreg maodiern bras dug Breizh; La Tremouille trec'h d'ar Vretoned war lanneier S. Albin
lec'h ma¹⁰¹ ar soudarded da gampiñ; an dugezic Anna ("Quic en grogn") radiet da gaout da
bried roue Bro-C'hall, gwashoc'h eget ur "Mainiaou!"

N'oa ket displeget an holl draoù-se e levrioù ar skol na diskleriet e-giz-se gant ar
skolaerien. Ar c'hontrol bev kentoc'h. El levr-lennadur skignet en amzer-se dre holl sko-
lioù prevez e oa danevellet¹⁰² tonkadur daou vugel alsasian, emzivadeg anezho, o tec'hout pell
diouzh o bro c'henidik aloubet e 1870 gant an Alamaned, hag o klask repu e Bro-C'hall.
Beajet o doa tro-dro d'ar C'hwec'hkorneg; met n'oant ket tremenet dre Vreizh; chomet e oant
en donvor oc'h ober tro d'hol ledenez, bro galet ha gouez: gouez ar mor; gouez an douar...
gouez an dud moarvat; bro na dalveze ket ar boan ober meneg anezhi. Va feuket en doa kement-
se.

Dre forzh merzout evel-se pegen diglok hag angedus e veze ar gelenadurezh a reseven
war dachennoù 'zo eo ez on deut a-nebeudoù da vezañ bepred war evezh, ha zoken war an di-
fenn ouzh kentelioù ne vern peseurt keleser pe skrivagner,¹⁰⁶ brizhouzieien ma'z omp an holl
ac'hanomp, hag, evit darn, gaouidi pe, d'an nebeutañ, genaoueien. Da bep hini derc'hel soñj be-
pred.

*
* *

D'ar sul en endervezh, pa veze brav an amzer e oa tonket din mont da bourmen: bep eil
sul gant va mamm... d'ar gousperoù, da selaou an daou ganer gopraet gant ar barrez, an eil
o vlejal, egile o vegeliat ar salmoù e latin-bep eil sul all gant va zad... da c'haloupat
dre ar maeziou. Gwell e kaven mont gant va zad, am c'hase alies (ha me a-du) da weladenniñ
"Maen Gwen", ur maen-hir a oa war-hed 4 km diouzh ar gêr war barrez Pozieg-ar-C'hoajoù.
Va skoaziañ a rae va zad da bignat ha da azezañ war lein ar maen, hag e chomemp ur fra-
pad dilavar o selaou an avel o c'hoari hag o vuskanañ e div wezenn-sapr a-sav e-kichen:
un doare pirc'hirinadenn davet an tremened!

115

*
* *

Bourrañ a raen o lenn kement tra a denne d'hon amzerioù kozh. Er skol e veze prestet
d'ar skolidi levrioù kentelius ha diduellus war un dro savet a-ratozh evit bugale ha kreñ-
ardet a bep oad.

An eurvad am boe un deiz da bakañ krog en ul levrenn embannet gant al "Levraoueg liv-
roz", enni, aozet evit ar vugale ha kinniget brav, kontadennoù pennañ "skourr" Arzhur hag an
Daol-Grenn.¹¹⁶

Eus peseurt oberennoù e oa bet tennet an aozadurioù-se? Ket a dra sur eus ar Mabinogion
end-eeun, Daoust hag-ef e oa diwar romantoù Chrestien de Troyes, pe diwar al "Lancelot en
prose"?¹¹⁸ a.

Sebezet ha plijet e voen war un dro diwezhatoc'h oc'h adkavout meur a hini eus ar
c'hontadennoù-se e levr brudet ar barzh saoz Tennyson: "The Idylls of the King" ("Mesaerga-
noù ar Roue"), da skouer: "Gareth and Lynette", "Lancelot and Elaine", "The passing of Arthur".
Endra ma lennen an destenn saoznek e oa aes evidon e meur a arroudenn kounaat an destenn
c'hallek lennet gwechall.¹²¹

Arabat evel just klask en oberennoù-se mammenn c'hlan an awen hag ar speredegezh keltiek
Evañ a raen un dour kemmesket e naozioù hag e wazhioù aet pell diouzh o fenn-brin. Spered-
gezh ar Gelted avat a vez dezhi ar galloud da intrañ ha da verkañ don kement tra a vez
tizhet ganti hag aes-tre eo meizañ he levezon. Diouzhtu ha dic'houzvez-kaer e klevis-me ar
saour hag ar froud anezhi er c'hontadennoù a zo anv anezho; hag aloubet e voen penn-da-bep
gant an achanterezh.

Ne raen ken nemet huñvreal ha c'hoari an "harozed" kadarn ha tener war un dro, o klask
dalc'hmat dre gerzhadennoù didermen ha dre redadennoù diniver, un tonkadur dreist ha bepred
marzhusoc'h... Mont atav pelloc'h.

*
* *

Oc'h asantiñ kemer perzh ganin en ur seurt klaskerezh e oa div gamaladez, a oad ganin,
c'hoarezed hag amezegezed: an div blac'h am eus komzet dija diwar o fenn. C'hoariet hon eus
a-gevret, a-hed hon bloavezhioù tener, a-dreuz un domani burzhudus a hañvale bezañ bet krou-
ha dalc'het e-ratre evidomp-ni.¹²⁶

— 84 —

Ijinañ a raemp hon-unan hor c'hoarioù,¹²⁷ trouzus kentoc'h, ha garv a-wechoù, morse an he-
velep re. Poan gollet e vije bet prezeg deomp an ebatoù "sturiel" pe kemeret a dropelloù.
Hag evit gwir, daoust hag ez eo ur c'hoari an hini a zo kemennet ha sturiel strizh?

Foei neuze an diktatored... hag ar re vras!

Ar Gonideg kozh e-unan, pa veze distro eus Paris d'ar gêr, a dec'he da guzhat-hag eñ
ar perc'henn-kerkent ha m'hon gwele, ni "ar vugale", oc'h ebatel en un tu bennak. Hol lezel
a rae da dennañ hor mañ eus e liorzhoù kaer hag eus e goadoù.

Reiñ a reas deomp ur bern kartennoù-post embannet gant E. Hamonik eus S. Brieg, ganto,
war an tu reizh, skeudennoù lec'hiennoù Breizh,¹²⁹ ha war an tu gin evel ul label "Breiz" er-
miniget hag ar gerioù brezhonek-mañ, moulet e lizherennoù bras: "Unvaniez bost ar Bed", "War
an tu-mañ ne vez skrivet nemet an adress."

Kuzhet hor boa ur voest-lizhiri e toull ur voger gozh iliavek hag eskemmañ a raemp
skridoù bep tro n'oa ket tu d'en em welout.¹³⁰

Miret em eus ur gartenn, skrivet warni traoù estreget an adress.

Treiñ a ran ar galleg, dezhañ un doare-skrivañ "dismegañsus"¹³¹ Vac'h on. Te ivez emichañs.
N'em eus ket gwelet da vilin o treiñ. E welout a rin diziou. Pokoù! Madalen."

Paour kaezh plac'h, a oa un tammig tostoc'h eget eben d'am c'halon! Tonket e oa din anzav
outi un deiz pezh a anzavas "Lanslot eus al Lenn" ouzh Elaine, ar plac'h hollgenedus, lilienn
Gastell Astolat a gare kement ar marc'heg, gouez da d-Tennyson:

"..... further more
Ev'n to the death, as tho' ye were my blood,
In all your quarrels will I be your knight.
This will I do, dear damsel, for your sake.
But, more than this... I cannot."

"En tu-hont (d'hor yaouankiz)¹³³
ha zoken betek ar marv, evel pa vefes va c'hoar,¹³⁴
ez holl diaesterioù e fell din chom da varc'heg.¹³⁵
Kement-se a rin a youl vat evidout, mignonez,¹³⁶
Ober muioc'h avat... ne c'hellan ket."

Rak en-dra m'edon o redek hag o varc'hekaat du-mañ du-hont diouzh va froudenn, em boa
kejet meur a wech, e balioù manek hag e skeud favenned-put al lec'h dudius anvet: ar Stered,
gant ur beleg yaouank nevez deut da gure er barrez, a en em repue en digenvez evit prede-
riañ seder-ha studiañ e levrioù tevoc'h eget va re.¹³⁷

Piv an hini en deus komzet eus ar re a vez o c'hournijal dizehan, heñvel ouzh balafenned
Grant hag hedro,¹³⁸ o klask sunañ dre holl glizh ar gouzout?

C'hoant gouzout kement hag ar beleg-se d'an nebeutañ, hag anavezout holl draoù kuzh ar
bed-mañ hag ar bedoù all, setu ar pezh na zaleas ket da sturiañ va soñjoù ha va c'hammedoù
davet al Lestr talvoudus ha dibar, andon diheskus a ouiziegezh hag a vuhez-dreist: ar Graal.

— 85 —

139

Distro da Witreg e kavis e traoñ pajenn ur gelaouenn ar c'helou-mañ: "La langue bretonne en 40 leçons, F. Vallée. Kentañ mouladur."

Goulenn a ris gwenneien digant va zud evit prenañ al levr priziüs-se. Prometet e voe al levr din evit vakañsoù Nedeleg... War an diviz m'am biije ¹⁴⁰notennoù a zoare e dibenn an tri miz kentañ eus va studioù er skolaj.

Pa voen distro d'ar gêr d'an 29 a viz Kerzu 1916 edo yezhadur Vallée ouzh va gortoz... ha diouzhtu: Bec'h dezhi! Eizh devezh-pad, e-giz ur c'hi marnaoniek arloupet war un askorn saourus, e lonkis diastal pajennoù ha pajennoù ha gerioù ha reolennoù, ... o treiñ galleg ar poelladennoù e brezhoneg, ha "vice-versa", dindan selloù badaoust va mamm hag an amezeier.

Hag evel-se e c'hoarvezas an traoù ganin d'an holl vakañsoù (bras ha bihan) am boe tro da gaout, ¹⁴¹etre bloavezhioù 1917-1932 keit ha m'on bet kloareg pe veleg yaouank ha kelenneg. E koajoù Gwitreg, pe war vordpleg-mor Montroulez, dre hentoù ha gwenojennoù Breizh-Uhel koulz ha re Vro-Leon, dre hinon an hañv, pe dre vrummenn hag avel an diskar-amzer hag ar goañv, nag a wech, devezhioù-pad ¹⁴²em eus desket hag addesket, dibunet ha distaget, a vouezh izel pe o youc'hal, yezhadur an Tad Vallée, dre ar munud hag en e bezh, broudet ma oan gant ur c'hoant gouzout hag ur youl didrec'hus.

Koun am eus bremañ c'hoazh-goude ouzhpenn daou-ugent vloaz tremenet- pelec'h resis, war beseurt hent, e skeud ¹⁴³beseurt gwezenn, war lein peseurt run, dirak peseurt dremmwel ¹⁴⁴em eus sanailhet ar ger-mañ-ger, ar reolenn-mañ-reolenn, ar bajenn-mañ-pajenn eus al levr benniget

*
* * *

(Da genderc'hel)

Glaoda Jakez Mabadad.

2

145

AN AO. AO. BARBOTIN HA KALVAR,
BET LIDERIEN AN OFERENN VREZHONEK E ROAZHON
E-PAD 40 VLOAZ.

Skoliad on bet e-pad pevar bloaz e kloerdi bihan Kastell-Jiron, bloavezhioù diwezhañ ar brezel pevarzek.

Labour ar gelennerien a oa degas din, koulz ha d'am c'henskolidi, madelezhioù ar sevenadur gresian-latin, danvez-studi enskrivet gant ar Stad C'hall (hag an Iliz C'hall) e penn kentañ o programmoù savet a-ratozh-kaer evit skolioù eil derez.

Lusk don va anien ¹⁴⁷ a viras ouzhin da zegemer evel-se, hegreidik, seurt stummidigezh evit va spered.

Degemer a ris pezh a gaven mat ha stourm a ris ouzh ar peurrest. ¹⁴⁸

Ar pezh en deus va dedennet ha merket ar muiañ eo ar gresianeg hag ul lodenn eus al lennegezh c'hresian. Displegañ a ra Ste-Beuve en e "Zilunioù" penaos o deus Bretoned 'zo ur pleg dibar, dezho o-unan, a zoug anezho d'an Hellas ha d'an Helleniezh. Un tamm gwirionez a zo marteze er vojenn gozh a laka kavell gouenn ar Gelted e Reter izel Europa: Bro an Hañ... hag, hervez ma laras Charlez ar Gofig ez eo chomet emichañs e gwad meur a hini, boullout goù bennak a Helleniezh. Sellit da skouer pegen levezonet eo stumm skrivañ Macpherson gant hini Homeros... Sellit c'hoazh ouzh skridoù Kastellbriand, levezonet int ivez gant Homeros, a-gavret gant Macpherson. Nag a arroudennoù diwar Homeros a vez kavet en "Ijin ar griste-niezh", e "Beaj Paris-Jeruzalem", er "Verzerien", hag all!

Ha me ivez e voen tuet da Homeros ha da d-Teokritos evit ar varzhoniezh... da Herodotes ha Xenophon evit an istor, da Euripides evit an drama.

Met evit an abeg-mañ dreist-holl: skrivet o deus ar skrivagnerien-se en ur yezh eeun, fetis, bev-buhezek, danevellus, ha dezho o-unan. ¹⁵¹

Kasaat a raen en enep kement tra a zo latin-latin klasek d'an nebeutañ, ha se... abalamour d'ar spered krin, d'ar spered kras, d'ar spered sec'h, d'ar spered rasteller ha mestronius a zo hini ar Romaned.

Abalamour d'o spered strizh ha reizher war un dro, tuet da welout, n'eo ket kement tra, n'eo ket kement hini evel m'emañ ennañ e-unan... met an hollek, ¹⁵² ar boutin, tuet da rediañ an holl draoù hag an holl dud a zo er bed da vezañ unvan, tuet da renkañ ar muiañ a draoù hag a dud dindan an hevelep stumm hag an hevelep anv, tuet erfin da lazhañ pep dibardet, pep personelezh. ¹⁵³

Daoust hag ez eus ur varzhoniezh wirion el lennegezh latin? Pelec'h emañ ar varzhed latin wirion? Ovidius marteze ha Vergilius, hini ar Bucolicarum hag ar Georgicarum, non avat hini an Ensides... Hag ar re all (Horatius an ourouler e penn kentañ)?

¹⁵⁴ An holl skrivagnerien latin o deus graet o seizh gwellañ evit reiñ d'o lennegezh pezh a vez kavet el lennegezhioù all.

Met n'o doa ket an Awen! N'o deus graet nemet adskrivañ ar C'hresianed, pe ober diouto. Flaeriañ a ra o skridoù ar striv, ar boan, ar c'hwez, al laeroñsi, ar prezegerezh, ar gwidre, ar falsentez, ar gaou.

Vergilius e-unan en deus merket anat paourentez ar spered latin pe roman (En VIe Excudent alii spirantia mollius aëra):

"Pobloù 'zo hag a c'hell skultañ gant ampartiz an aren hag ar maen marbr.

Ha dont a reont a-benn da stummañ anezho e korfoù paotred ha merc'hed a lavarfec'h bev-buhezeg gant e verv o dremm en o fenn. Re all a zo helavar-dreist ha muioc'h egedomp e c'hellont kanañ an oabl divent hag an holl stered o skediñ ennañ. Te anat, o Roma, dalc'h soñj ez eo da ijin ha da arz: Gouarn ar pobloù, reiñ da urzhioù ha da lezennoù d'an holl. Bezañ mat evit ar re a sent... ha distrujañ ar re a sav d'en em zifenn"

Berr ha berr, kistion ebet evit ar Romaned da drec'hiñ war dachenn ar spered. War dachenn an nerzh garv ha ferv ne laran ket. ¹⁵⁵

Er pezh a sell ouzh al lennegezh c'hall digor koulz lavaret gant an Azginivelezh hag echu gant Victor Hugo-hor c'helennerien a veule dreist-holl ar skrivagnerien glasek.

Tud dibar a raent anezho, dre ma oa bet ar skrivagnerien-se maget, douret ha beuzet penn-da-benn gant ar spered gresian-latin, ha dre m'o doa lakaet ar spered-se da lugerniñ en o menozioù, en o yezh, en o oberenn gwelloc'h eget biskoazh. ¹⁵⁸

Fentus e vefe, a dra sur, nac'hañ an awen hag an ampartiz da dud e-giz Ronsard, Racine, La Fontaine, Retz, Bossuet, St-Simon... hag all.

Met perak an diaoul o deus an dud-se, leun a bersonelezh, perak o deus en em rediet da ober bepred hag e kement tra diouzh ar re all?

Perak o deus amprestet o holl menozioù, o holl reolennoù digant ur sevenadur tremenet ha marv abaoe pell? Ha divizet kreñn ha krak n'edo na gwir na mad ebet er-maez eus ar menozioù hag ar reolennoù kozh-se?

O sujañ evel-se, penn-kil-ha-troad, d'ar sevenadur gresian-latin, hag o lakaat o lorc'h ouzh en em fitchañ gant spered re all (spered roman siwazh) ar skrivagnerien c'hall o deus en em gondaonet da sevel oberoù ha da reiñ lusk d'ul lennegezh muioc'h pe nebeutoc'h gwidreüs-er-maez eus ar vuhez-distag eus ar wirionez, difetis, dibersonel zoken. ¹⁶⁰

Santout a raen dija (e 1918-1919) pezh a zlee skrivañ Maodez Glanndour diwezhatoc'h e "Imram":

"C'hwi ha n'ouzoc'h ober nemet gant ment ar poell...

Na karout en arz nemet ar furm...

Ne welit ket ez eo gwall-strizh ho poell krin

ha n'eo trolinenn ar furm nemet lintr ar gorre

Salokras! ur rambre eo an arz hoc'h eus anvet klasek."

Etretant e kaven va frealz, e-pad ar skol, o soñjal e yezhadur an Tad Vallée (al levr brezhonek nemetañ a oa em dalc'h) hag ouzh hen follennata d'an holl vakañsoù.

E vakañsoù bras 1917 e Gwitreg hag e Karanteg: Vallée, divizoù diaes gant brezhonegerien ha bonnoù brezhonek kavet hag eilskrivet diwar: ar "Foyer Breton" gant Olier Souvestre, "Me gar meurbet al Leonard. Henezh zo bevet gant kig lard... Mab e dad eo Kadiou, nemet e Vamm a lavare gaou... Laer evel ul Leonad, Treitour evel un Tregeriad, Sod evel ur Gwenedad, Brusk evel ur C'hernevad"... hag all.

1918. Vallée c'hoazh e-pad vakañsoù e Gwitreg hag e La Gouesnière Konkaven. Eno e teskan ar verboù direizh hag an anvioù, dezho ur reizh disheñvel e brezhoneg hag e galleg.

E 1918 ivez, m'em boa dineizhet, e levraoueg ar C'hoerdi bihan, an 30 levrenn eus Isator Bro-C'hall Herri Martin, an hini gentañ gouestlet da orin an holl Gelled. Diazezet en doa Herri Martin e studiadennoù war embannadurioù daou Gembread: Iolo Morgannwg, alias Edward Williams, ha Myvyr, alias Owen Jones -hag ivez war embannadurioù Kermarker, ar "Barzaz Breiz" hag all... Ma Petra a zisplege ar "Barzaz Breiz" -se? O treiñ pajennoù Herri Martin setu va daoulagad o kouezhañ war droidigezh c'hallek "Diougan Gwenc'hlan". "Pa guzh an heol..." O va zud keizh, diouzhtu e eilskrivan ar barzhoneg. Esaeañ a ran d'e dreiñ e brezhoneg, hag e zeskiñ a ran dindan envor... Met, pelec'h kavout ar "Barzaz Breiz", al levr-se a seblant bezañ burzhudus?

E 1919, vakañsoù e Lokunole evit ar wech kentañ e ti an Ao. ar Gonideg; an holl brezennoù en Iliz a zo e brezhoneg, met ne gomprenan tra. Klask a ran ober anaoudegezh gant ar Person, an abad Elie, o c'houlenn digantañ kentelioù distagañ. Sebezet an den! Reiñ a ra din niverennoù "Feiz ha Breiz" kozh-kozh. Aet da Vontroulez ur beure da ober kefridiou, e welan e talbenn ur stal-paper ul levr tev da werzhañ, e anv: "Bardes et poètes nationaux de la Bretagne armoricaine", gant Camille Le Mercier d'Erm. N'eus ket da dabal na da dermal; bountet an nor, prenet al levr, ha lonket devezhioù-pad, brezhoneg ha galleg, barzhonegoù ha notennoù istorel. Ar wech kentañ eo a ouzon ez eus un emsav ha n'on ket va-unan-penn. Ha, nag a vurzhuoù! Dek pezh eus ar "Barzaz Breiz", "Bro gozh ma zadoù" hag all. An tan krog ennon dija a darzh; dont a ra da dangwall. "Neventi vat d'ar Vretoned ha mallozh ruz d'ar C'hallaoued!".

Ya! Pa zistrois eus Lokunole da Witreg edod e kêr oc'h aozañ ur gouel bras en enor d'ar rejimant (71t=Unnek ha tri-ugent) distro en ivez eus ar brezel. Nac'hañ groñs a ris mont gant va zud da saludiñ soudarded Frañs hag ar banniel trilliv. Va zad, distro e-unan eus Koetkidan a chome mut, un tamm nec'het, o soñjal edon o sodiñ... pa laoskas ur plac'h yaouan kamaladez din, bloaz warn-ugent, un diotach bennak a-zivout Breiz hag ar Vretoned. Tan Kerra hep gouzout din ha d'ar re all, setu va falv dehou peg ouzh jod kleiz ar plac'h, ha n'oa Kerra ur flourig, m'hen asur deoc'h. O la la! Nag a drouz ha youc'hadennoù, ha kunujennoù hag a zad roù, ha flac'hadoù war va fri... ha taolioù troad ouzh va foñs.

Ha me aheurtet o c'houlenn digarezioù, na petra 'taldigant ar baour-kaezh plac'h anvet mat, Philomena he anv: "an hini garet"!

Koulz eo deoc'h diouzhtu da c'houzout ez eo bet kempennet an traoù abaoe pell a zo. Fortuniañ a reas Philomena tri bloaz goude an darvoud skrijus-se gant ur mignon din, hag e voen pedet d'an eured. Ha pa'z on aet da Vontroulez e miz gwengolo diwezhañ ez on aet d' o saludiñ, hi hag he gwaz, ha poket em eus dezhi didro-kaer, (evel boaz) gant asant an ozac'h evel just!

Da c'hedal, koulskoude, e voen kaset kuit eus ar gêr, evel ur bouc'h sammet a bep seurt pec'hejoù, d'ar skolaj evit ur bloaz diwezhañ, pedet da labourat hep digeinañ evit adkavout va brud vat lakaet en arvar hag evit tapout ivez ar vachelouriezh.

Chañs vat am boe. An arnodenn "vras"-se a dremenis e miz gouere. Lodenn gentañ - 1920. Rak kempennet e voe deomp da boelladenn war ar galleg burutellañ barzhoneg brudet de Heredia: "Kuzh-heol e Breizh". N'am boe nemet treiñ an duellenn d'ober ken.

Da heul an taol kaer-mañ ez is da ziskuilzhañ e Lokunole gant yezhadur Vallée, "ar Varzhed vroadel" ha "Ganedigezh un emsav" eus Taldir, am boa prenet e ti Plihon goude ar vachelouriezh.

Ar wech-mañ, tro am boe d'ober anaoudegezh gant un den brudet a-walc'h abaoe - eus an emsav, d'an ampoent. Mari Chifretez. Ur vaouez vat hag a asante komz brezhoneg a-wechoù ganin-me. O welout gwerzennoù el levr a oa ganin e c'houlennas ouzhin: "Daoust hag ez eo kanaouennoù Pipi Talon? - Piv eo Pipi Talon? - Un den yaouank en deus labouret amañ e stal ar c'hemenner er bloavezhioù tremenet. N'ouzon ket e anv gwirion. Savet en deus hag embannet kanaouennoù. Ha bremañ emañ o werzhañ levrioù en ur stal e Montroulez war ar blasenn, nepell diouzh ar Pont bras."

Ha me ha mont ur beure da glask ar Pipi Talon-se, ha dreist-holl e levrioù. Kavout a ris aes a-walc'h al levraoueg gant un anv war dor an talbenn: Fañch Gourvil.

Prenañ a ris digantañ oberennoù Taldir: "Hirvoudoù", "Barzaz Taldir" (II levrenn), "Ar C'hoariva Keltiek"... hag ivez un niverenn eus "Mouez ar Vro". Met n'oa ket an den tuet da gomz, m'am eus soñj.

Ul labour plijus-tre am gortoze e Gwitreg, distro eus Lokunole: an Aotrou Gonideg a c'houlennas diganin reizhañ ha renkañ levraoueg e eontr kozh, an Drouiz, ar Barzh, an Irienn.

¹⁶⁴ Fidam! Bernioù ha bernioù levrioù: e galleg: dastumad klok kelaouenn "Archéologique an Association Bretonne". E saozneg: levrioù Istor Bro-Alba. E flandrezeg: yezhadurioù ha geriadurioù. E brezhoneg, levrioù relijiel a bep seurt, a bep oad, a bep ment, met daou c'heriadur ar Gonideg: brezhoneg-galleg, galleg-brezhoneg. Ha dreist-holl, o burzhud: div levrenn embannadur pevarvet 1845 ar "Barzaz Breiz". Estlamm ha youc'h!

Aotre am boe, evit va gopr, da gas ganin al levrioù a blijje din, kuit d'o daskorif pa n'em bije ken ezhomm anezho.

Neuze e tremenis lod eus va amzer o kempenn al levraoueg ha lod all, o lenn, oc'h eilskrievañ (Ya!), o teskiñ dindan envor ar "Barzaz Breiz" hag o treiñ ne vern petra¹⁶⁵ brezhoneg gant skoazell daou c'heriadur ar Gonideg.

Ur mare a baradoz... Kement ha ken bihan ma voen en dibenn anezhañ merket ha trebarzhed don ha da viken gant ar spered breton ar gwirionañ.

*
* *

Er c'hoerdi bras e voen kostezet diouzhtu gant an Aotrou Poisson (Pesk evit ar vignoned) en doa desket n'ouzon penaos (digant va c'henskolidi emichañs) e pleustren war ar brezhoneg.

Pesk, dezhañ un nerzh ¹⁶⁶ a abostolerezh hag a vruderezh ne zaleas ket da dennañ evezh an Ti Santel a-bezh (renerien ha skolidi) war gudenn Vreizh.

Alies en em gavemp a-gevret gant an Abad Herve.

Me a gendalc'he da bleustrif war ar brezhoneg oc'h esaeñ treiñ prim-ha-prim ha notañ mibin e brezhoneg pezh a lavare ar gelennerien dindan sellou digor ha souezhet va amezeien. N'oa ket aes evit ar Brederouriezh hag an Doueoniezh.

A-benn tri bloaz Pesk a oa deut a-benn da zivorediñ tri pe bevar c'helenner, ar rener, anat eo, an isrener. Aet e oa da welout, a gredan, ar C'hardinal Charost, pe ar Chaloni Hel-leux, barner bras an Arc'heskopti. Bodet en devoa en-dro dezhañ ur strollad kloareged dreis-penn o c'hlas ha gweladennet ivez kloareged 'zo eskoptioù S. Brieg (Cogaign, Brochen) ha Kemper (Saig ar Go). Aotre a voe roet dezhañ da embann ur c'hannadig: "Foi et Bretagne" a zlee bezañ savet hag embannet e-doug ar vakañsoù hepken. Tud a feson ('giz an Ao. Riopel, Gernizon, Helbert...) a save pennadoù talvoudus lennet gant an holl er c'hloerdi hag en tu all d'ar mogerioù.

Met ne voe ket kement-se sellet a-du gant an holl. Ur strollad enebourien ferv a savas en enep e-touez ar gloareged. Trouz a voe... Kilañ a reas darn eus ar skrivagnerien gantañ, N'oa ket bet entanet don a-walc'h...

Un darn all a gendalc'has. Tro a voe evidon d'ober anaoudegezh gant an Abad Lemarié, bremañ kelenner e Skol-Veur Angers... gant an Abad Joubaud (Doue d'e bardono!) hag all. C'hoant o devoa an holl re-se da zeskiñ ar yezh... tud gounezet evit mat eta.

En amzerioù diskiuzh, goude ar prejoù, en em gavemp asambles alies hag e raemp hor seizh gwellañ evit komz brezhoneg etrezomp! Brezhoneg kamm sur a-walc'h. Met ne vern!

Dres d'an ampoent hor boe tro da brenañ "Ar en deulin" gant Kalloc'h (met se a oa gwe-nedeg) ha kentañ levrenn ar "Sketla Segobrani". Ha setu ni o tistagañ a-bouez-penn frazennoù heson Vallée ha Meven Mordiern:

"Segobranos, mab Segomaros, douaren Segobatis, eus broad al Lingoned, eus ar ouenn Andekamulia, an hini a skriv al linennoù-mañ gant grad-vat an doueed ha war ali an dud veur aet da anaon..."

E 1925, da heul ur pennad embannet war "Foi et Bretagne" diwar-benn sioù fall ar Spered Gresian-Latin, ar paour-kaezh kannadig a voe difennet groñs outañ gant renerien ar c'hloerdi da zont er-maez ken... hag ar skrivagner a voe pedet, a ouez d'an holl, da c'hortoz a-raok skrivañ traoù ken risklus (gwirheñvel koulskoude) ha da zastum gouiziegezh e-leizh en e benn ha notennoù e-leizh en e gartoñsoù...

A-walc'h e voe an abadennig "Foi et Bretagne"-se evit renkañ da viken pep hini ac'hanomp e kloerdi Roazhon e-touez an otonomisted. Ar re-se ¹⁶⁷ a groge dres er mareoù-se da reiñ keloù anezho, da sevel ha da skignañ "Breiz Atao".

Mervel a reas va zad (Doue d'e bardono) e miz gwengolo 1925. Dleet am bize tremen ur bloaz diwezhañ er c'hloerdi met e voen kaset da gloerdi bihan Kastell-Jiron evel kelenner war al latin... ha war ar jediñ.

Beleget e 1926.

Chomet on e Kastell-Jiron seizh bloaz-pad nemet un nebeut mizioù a dremenis da ziskuilhañ e parrezig an Teil.

Distreiñ a ris da Lokunole e-pad vakañsoù 1926-27. Ha poent eo bremañ komz eus ur beleg en deus bet kalz a levezon warnon: An Aotrou 'n Abad Konk, skrivagner anavezet ha saver a ganaouennoù brudet e Bro-Leon.

Dindan an anv brezel: Paotr Treouere pe Og... En a-raok Vikel ograouer e Kastell-Paol e oa bet anvet da berson e Lokunole e 1922. En an hini a voe va c'helenner diwezhañ ha dreist war ar brezhoneg.

Peogwir e tougen ur sae beleg-kloareg pe veleg, e kave dezhañ dereatoc'h va resev, va herberc'h en e bresbital. Paet e oa evit va fañsion.

Ar wech kentañ ma kejis gantañ e toulljomp kaoz e galleg. N'am anavezet ket. N'e anavezet ket. N'em boa ket lavaret dezhañ e pleustren war ar brezhoneg... Hag ar veleien e Breizh-Izel a gomz bepred galleg etrezo... nemet reoù 'zo...

"Mon petit curé, emezan, n'on ket evit lavarout dit: "c'hwil". Du-mañ an holl veleien a lavar "te" an eil d'egile... pa ne ve an Aotrou 'n Eskob! ha c'hoazh! Lavar din-me "te" ivez ma karez."

En abardaez kentañ edon en e di-da goan- e lake evezh na vefe netra d'ober diouer din. Me, yaouank-flamm, a lonke pep tra a oa dirazon. Souden e c'halvas ar garabasenn: "Chann! digasit bara all mar plij... Ma kendalc'h ar c'hanfard-mañ da zribiñ evel-se, ez aio gantañ tout ar pezh a zo en ti."

Sellout a ris outañ o vousec'hoarzhin. Hag eñ: "N'az peus ket komprenet?"

"Ket tout", a respontis... "Me a garje gouzout petra sinifi ar ger kanfard, hoc'h eus graet gantañ bremaik?"

O ma! M'ho pefe gwelet ar paour-kaezh den gant e zremm o tremen dre seizh liv ar ganevedenn... hag o youc'hal: "Te... a oar ar brezhoneg! Te... ur paotr eus Gwitreg e Breizh-Uhel... Te, paotr an arc'heskopti. Ma! Biskoazh kement-all, den yaouank. Chann! Amañ! Sellit ouzh hennezh eta! Ouzh ar c'hanfard-mañ: kloareg eus arc'heskopti Roazhon hag a gomz brezhoneg!... Arabat eta deoc'h neuze distagañ ger galleg outañ, na d'ar c'hi, na d'ar vuoc'h evel ma rit a-wechoù! Komprenit! Ha te, kanfard, va faotr, selaou mat: Amañ e vez komzet brezhoneg bemdez-Doue. Gwechall e lavare va zad d'e vugale: "Mar doc'h tud, komzit brezhoneg. Mar doc'h chas, komzit galleg. "Te a raio evel d'omp amañ. Komprenit!"

Hag evel-se e voe graet keit ha ma chomis da vevañ ganto: Og ar Person, Chann ar Garabasenn, Paf ar c'hi, ha n'ouzon ken Piv ar vuoc'h. Eno eo evel-se em eus desket sevel frazennoù dereat, distagañ gant ar pouez-mouezh resis a zu-mañ.

Fuloret e oa ar Person pa laoske e vatezh bommoù trefoedach evel hemañ: "Setu otoioù o paseal war an hent". "Otoioù"? "paseal"? a c'hrozmole an Tad Konk: "kirri-tan", "tremen".

"Ma, kement-se", a huanade ar plac'h rediet da reizhañ hi ivez he langaj.

Gout a ouzer en deus an Ao. Konk troet mojennnoù La Fontaine ha savet meur a ganaouennnoù. Edon gantañ en e di pa savas "Hirvoudoù", "Va zi bihan", "Plijadur ha displijadur", "Paotr ha Paotrez"...

Un dudi e glevout o tistagañ: "Pagan Kerlouan": "Romaned, c'hwi dreist-holl mistri senadourien; azezet da selaou va zammig prezegenn. Peditan 'ran da gentañ va mestr bras en neñvou da reiñ din sklerijenn ma pouezin va c'homzoù". Hag ar Garabasenn en he c'hegin, ar ar gontell en he dorn dehou, ur garotezenn en he dorn kleiz, o ouelañ dourek en ur lavarout: "Na pebez sarmoner!"

Un deiz an Ao. Konk a lavaras din: "Te, beleg an Arc'heskopti, a zo un dlead evidout diskouez d'an holl amañ petra out gouest d'ober. Mont a ran da Gemper da glask evidout gallout da brezeg ha da gofesa."

Hag evel-se e voe graet. An Aotrou Vikel vras Kognô (a oa e dud ginidik eus Foujera) a fellas dezhañ mont en enep: "Met da baotr a Roazhon ne gomz ket brezhoneg, gant ar vezh!"

"-Ne gomz ket! Ne gomz ket! Te an hini na gomz ket!"

Ha setu penaos e aozis gant skoazell an Aotrou Konk va frezegenn gentañ e brezhoneg evit Gouel Maria Hanter-Eost 1926.

Desket hag addesket, lavaret hag azlavaret em eus ar brezegenn nouspet gwech en deizioù a-raok! Deiz ha noz! Ya, diouzh an noz zoken ne gouske ket kalz ar person. E-kreiz an noz e skoe gant ar speurenn etre e gambr ha va hini. "Kousk a rez, paotr panez? Dihun eta! Ha lavar da brezegenn! Ma! N'eo ket evel-se. Laka da bouez-mouezh amañ. Distag mat: ar Werc'hez, lavar d'am heuilh: c'hwec'h merc'h gwerc'h war c'hwec'h sac'h kerc'h, war c'hwec'h marc'h kalloc'h o vont dre an erc'h d'ar marc'hallac'h. N'eo ket se. N'ouzout ober netra. Kousk eta paotr panez!"

Me an hini a oferenne d'ar 15 a viz Eost en oferenn-bred. Goude an aviel ez is da azezañ war ar gador "gurul" da c'hortoz fin ar pron laret gant ar Person. Pa voe echu ar pron setu pezh a glevjomp an holl 'barzh an Iliz:

"Va breudeur ha va c'hoarezed, anaout a rit ar beleg yaouank a zeu dre amañ bep bloaz e-pad ar vakañsoù. Gouzout a ra komz galleg, ha barrek eo da brezeg deoc'h e yezh Bossuet. Hiriv avat e komzo deoc'h e yezh an Aotrou Kere. Troit ho kadorioù..."

Ha pa voe tavet ar cholori. Treiñ a reas ar Person war-zu ennon o huchal diwar ar gator: "Deus amañ 'ta!"

Da grediñ eo e voen helavar a-walc'h rak, an devezhioù war-lerc'h, an Ao. Cong am ambrougas dre holl diegezhioù ar barrez o erbediñ ar gerent da zeskiñ ar brezhoneg d'o bugale peogwir e oa desket e Breizh-Uhel... gant gallaoued eskopti Roazhon!!!

169

Kelenner er c'hloerdi bihan war al latin hag ar jediñ n'em boa ket alies tro da gomz ouzh ar skolidi, un tri c'hant bennak anezho.

An holl avat a ouie mat pegen douget e oan da Vreizh, ha d'he yezh. Va gwelout a raent alies o toullañ kaoz gant mevelien 'zo, Breizh-Izeliz... hag alies ivez gant levrioù brezhoneg em daouarn.

Dont a rae ingal d'an ampoent kentañ niverennoù "Gwalarn" ha me 'oa koumanantet.

A-benn neuze Breizhiz o doa danvez da lenn ha da vagon o spered e brezhoneg: "Prometheos ereet", "Istor ar bed", "Ur Breizhad oc'h adkavout Breizh", setu pezh a lennen hag a studier a-wel d'an holl.

Meur a wech, d'ar yaou, en abardaez, pa n'oa ket posubl da vont da vale en abeg d'an amzer fall, an isrener a c'houlenne diganin diduañ ar skolidi.

O bodañ a raen e sal ar c'hoariva, pignat a raen war al leur hag e roen dezho un abaden o tisplegañ hag o kanañ dezho kanaouennoù hor bro e galleg hag e brezhoneg: kanaouennoù ar Ao. Cong evel-just ha re all ivez, bet tennet eus ar "Barzaz Breiz", eus dastumadennoù Bourgault-Ducoudray, Duhamel, Ladmiralet hag all, bepred ¹⁷⁰ilet gant ar piano.

Bamet an holl hag achantet. Meur a hini, Ao. 'n Eskob Paty, Ao. 'n Eskob Simonneaux da skouer a zalc'h soñj c'hoazh.

*
* * *

E-doug vakañsoù 1932 e tarzhe monumant Roazhon. Levenez don

E dibenn vakañsoù 1939 e voen anvet gant Aotrou 'n Eskob Mignen da vikel ograouer e Santez Janed Ark ha karget eus al laz-kanañ. Hen anv a rankan raktal: biskoazh n'em eus distaget na kanet na lezet da ganañ anv Bro-C'hall en iliz-se. Setu.

'Vel m'em boa graet e Kastell-Jiron, esaeañ a ris da lakaat va c'hanerien da ganañ sonerezh Breizh hag ar broioù keltiek. Aner avat komz outo eus ar yezh.

Koulskoude e klasken an holl vrezhonegerien a chome er barrez, stank a-walc'h anezho, gant anvioù breizhek rik: Kemener, Morvan, Kerlevezou, Favennec, Kudennec, Le Kaer, Locuyonnet ha me 'oar. Ha c'hoariet am eus meur a wech da dremen un endervezh a-bezh hep leuskel ur ger galleg.

¹⁷¹Heuliañ a raen dalc'hmat stourm hag embannadurioù "Gwalarn". Met re a labour am boa. Beuzet e oan en ur mor a c'hallegerien, ha tu ebet ken da vont da Lokunole, vakañsoù ebet nemet evit mont pemzek deiz e ti va mamm e Gwitreg.

Holl va amzer vak a dremenet e ti Plihon da furchal en e stal ha dreist-holl en e c'hri-gnolioù, hag e lakaen va fav war an holl levrioù brezhonek, breizhek pe geltiek a gaven. Setu penaos em eus bremañ ul levraoueg keltiek pinvidik a-walc'h.

Unan eus va c'helennerien gozh, deut da vezañ aluzenner e Pontchillou, a zeuas un deiz d'am c'herc'hat evit kofesa Breizhiz eus Penn-ar-bed klañv gant ar c'hri-gn-bev ha ne felle ket dezho en em gofesa e galleg.

Un deiz all setu an Doktor Regnault, mezeg ar c'hloerdi bras - Ar Pardonner - S. Joseb evit ar gloareged hag ar veleien... o tont davedon hag o pediñ ac'hanon d'ober ur brezegenn e brezhoneg evit gouel S. Erwan. E soñj a oa lidañ un oferenn bep bloaz en enor hor sant broadel, gant ur brezegenn en e yezh, pezh a ris... er bloaz-se hag er bloaz war-lerc'h.

Pa darzhas a-daol-trumm Munich, ar Brezel. Heskinerzh paotred "Breiz Atao" gant ar bo-liserien c'hall.

Ha setu diouzhtu ar vrogarantez un tammig moredet em c'hreiz o tarzhañ a-nevez.

Setu Bro-C'hall diskaret. Paotred ar K.B.B. (Kuzul Broadel Breizh) ¹⁷²ha da c'houde ar S.B.B. (Strollad Broadel Breizh) ¹⁷³o klask prientiñ hag urzhiañ Breizh nevez. Renet ar S.B.B.

o c'houlenn diganin sellout ouzh embannadurioù,kazetennoù hag all er strollad.
Ha dreist-holl setu.....

Tro-dro da Santez Janed Ark e teuas da annezin kalz a dud a feson:Roparz Hemon,Youenn Drezen,Job Jaffre,Jord ar Mee.

Hemañ a zegouezhas un deiz er presbital evit goulenn diganin ober katekiz e brezhoneg d'e vugale.

Setu penaos e skoulmis darempredoù a vignonezh gantañ ha gant e diegezh.Laouen e oan da vont di evit komz brezhoneg.

Mont a reas ivez da gaout an Arc'heskob,an Ao. Roques,erruet¹⁷⁴ e Roazhon e 1940,e sell da welout daoust hag e vefe tu da vodañ bugale holl vrezhonegerien Roazhon evit bezañ ken-teliet gant ur beleg brezhoneger.Reiñ a reas va anv.

Setu ar C'hardinal eveshaet diwar va fenn.Enklask a reas da welout person Janed Ark evit gouzout piv e oan ha piv ne oan ket,petra a raen ha Petra ne raen ket,petra a soñjen dreist-holl.

Un testeni mat en devoe digant ar person a oa tuet un tammig da Vreizh.

Va gervel a reas davetañ meur a wech d'an noz evit deskiñ diganin Petra a oa an Emsav, ha penaos kompren an darvoudoù a c'hoarveze e Breizh.

Diskouez a reas din niverennoù ar gelaouenn "An Eost",kelaouenn ar Skolaerien Lik Breizhek en ur lavarout:"Klask a ran deskiñ un tammig brezhoneg.Kentelioù berr ar skolaerien-se a zo mat-tre ha dedennus.Ho kompren a ran ervat,c'hwil 'oar.Me a zo un Okitan ac'hanon.Va brasañ plijadur,pa zistroan d'ar gêr,eo lezel ar galleg a-drek an nor ha kaozeal an okitaneg." 175

N'eo ket ur wech hepken e voen galvet evel-se da noz gant an Arc'heskob Roques met aliesoc'h-aliesañ.Bewech e kase e vevel da reiñ din e gartenn dindan guzh.

E vennozha roas dagement tra a raen evit tud an Emsav,dreist-holl evit ar re yaouank a oa en arvar muioc'h eget ar re gozh.

Ur wech e kemennas din prenañ evitañ dastumadenn klok kelaouenn Mordrel,"Stur".

"Très intéressant votre envoi!" a lavaras din (un tamm amzer da heul),dirak ur bodad beleien na gomprenjont ket,a-dra-sur,petra 'oa ken dedennus.

al levrioù / ar c'hazetennoù / levraoueg Breiz

Arvor

Triskell

Kendalc'hioù PNB

Kendalc'hioù ar Framm Keltiek / Inst. Celt.

ar re yaouank / ar Patronaj / re an Emsav

Nominoe-oe
I.V. Gamm
Geotenn ar Werc'hez
Ober
Hervelina Ceraouell

AN OFERENN EVIT AN AOTROU PERROT

D'an daouzek a viz Kerzu 1943 e c'hoarvezas muntr an Abad Perrot.Ha setu strafuilhet ha fromet don an holl a anaveze anezhañ-ha kounnaret an holl vroadelourien a bep liv.

Kounnar brasoc'h avat a savas er vrezhonegerien gredus pa glevjont,da zeiz an obidoù, dirak arched ar person kaezh,aotrou 'n Eskob Duparc o prezeg e galleg hepken hag o verkañ resis e oa bet an Aotrou Perrot bepred leal e servij Bro-C'hall-evel ma testenie e amzer-soudard e-pad ar brezel-bed kentañ 14 war an talbenn,lec'h m'en doa graet e holl zever a gravazhataer.

Seurt komzoù a voe kavet dismegañsus ouzh ar brezhoneger dreist hag ar Breizhad pennkil-ha-troad a oa bet an Aotrou Perrot.Komzoù ne c'hellent ket tremen hep na vefe respontet dezho.

E-doug miz genver 44 e teuas Jord ar Mee d'am c'haout e Sez Janed Ark a-berzh ar Framm Keltiek pe Ensavadur Breizh,'m eus ket soñj-met n'eus forzh- a-bezh Roparz Hemon evit komz fraezh ha sklaer.

Soñj Roparz Hemon a oa lakaat da ganañ ur servij war an ton bras evit ene an Ao. Perrot en Iliz Sant Jermen Roazhon-hag e c'houlenne diganin- a-unan gant Jord ar Mee-ober an erbedenn,hag ur brezegenn bennak en enor d'ar Breizhad meur -e brezhoneg evel-just.

Kerkent e veizis pegen diaes e vefe sevenif ur seurt abadenn -ha pet a drubuilhoù an befe emichañs da c'houzañv war-lerc'h,¹⁷⁶e mareoù ken arvarus,ken risklus.

Met,ne vern!Ne oa kement-se nemet un abeg muioc'h evit asantiñ da ganañ meuleudi tad ha merzher an Emsav.Un enor evidon...un enor dic'hortoz a-grenn -pebezh enor avat!

Ne c'houlennen ken nemet bezañ kouviet (pedet),gant person Sant Jermen,da bignat en e gador-brezeg evit an degouez-se -pezh a oa dereat.Anaout a raen ervat ar Person:an Tad Tourtelier,un den mat anezhañ -e oa an Aotrou Vigour d'an ampoent unan eus e gureed,vikel ograour.

Un tri deiz bennak war-lerc'h,setu an Tad Tourtelier o tont davedon:"Deut eo d'am c'haout tud iskis a-walc'h,renerien emezo,ur Framm Keltiek peuzdianav din.Bretoned otonomisted evit doare o c'houlenn ur servij kentañ klas e koun ur beleg eus Penn ar Bed bet lazhet gant sponterien.O soñj eo pediñ ar prefed,an arc'heskob ha tud a bep seurt da zont d'ar servij-se ha va fediñ o deus graet d'ho kouviañ d'ober prezegenn-veuliñ ar paour-kaezh den marv.Hag anaout a rit ar re-se?Petra 'gav deoc'h?N'hellan ket nac'hañ ur servij, dreist-holl evit ur beleg.Met aon am eus e vefe an afer-se un afer a bolitikerezh...dreist-holl ma teu meur a Alaman en o gwiskamant soudard.Ha ma teufe e penn un istrogell bennak lakaat ur vombezenn da darzhañ 'barzh an Iliz ouzh revr ar paour-kaezh tud!"

"Anaout a ran,emeve,ar baotred a zo aet d'ho kaout evel tud a feson-hag o deus bet kalz a c'hlac'har,evel meur a hini,evel don-me,diwar marv an Abad Perrot,ur beleg santel ma 'z eus bet unan.N'hoc'h eus nemet goulenn ouzh an Aotrou Vigour daoust ha n'eo ket gwir.Va aotreit avat,mar plij,da reiñ deoc'h un ali.Un dra vat e vefe reiñ kelou d'an

arc'heskob. Ober a reot dioutañ hag evel-se dinec'h ha dibreder e vo ho koustiañs."

An hevelep deiz, diouzh an noz, setu mevel an arc'heskob erru e presbital Sez Janed Ark gant ur gartenn digant e vestr: "Veniat, Emaon ouzh ho kortoz warc'hoazh, difazi-kaer, da naontek eur."

An deiz war-lerc'h, d'an eur termenet (divizet) edon o pignat skalier bras diabarzh an arc'heskopti a gas da vurev an arc'heskob pa gejan gant ar Vikel vras (Pouët) -edo, eñ ivez, o kantreal dre aze. Hag eñ da c'houlenn ouzhin, rok an tamm anezhañ: "Petra rit-hu dre amañ? N'eo ket an eur da zirenkañ an Aotrou". "Va digarezit, Aotrou Vikel vras. N'ouzon ket petra d'ober ez on deut amañ d'an eur-mañ. Urzh avat am eus da zont... bremañ".

Ha me kuit, herr warnon.

A-boan am boe amzer da saludiñ 'giz gwechall ma voen kemennet da azeañ, hag e klevis: "Peseurt taol kaer c'hoazh eo ar servije-se e S. Jermen evit an Abad Perrot? Komzet en deus din Aotrou Person S. Jermen. Met piv an hini en deus ijinet hag embreget seurt tra? C'hwil an hini eo?" "-Nann, Aotrou 'n Eskob, a respontis. Me an hini en deus aliet an Aotrou Tourtelier da reiñ kelou deoc'h, ha da c'houlenn diganeoc'h petra ober. "Ya... met n'eo ket aet ar Framm Keltiek da gaout ar Person hep bezañ ho kwelet a-benn gouzout penaos ober... Ha neuze c'hwil am laka en un nec'hamant bras-kenañ:

Da gentañ, gwelout a ran ervat n'anavezit ket evel m'eo dleet ho "reolennoù an Arc'heskopti", rak, a-hend-all, gout a oufec'h n'eo aotreet distagañ ur brezegenn war ur beleg mar, nemet da zeiz einteramant, ha neket er servijoù lidet da c'houde evitañ.

D'an eil, abeg ez oc'h e savo moarvat droukrañs ha dizunvaniezh (incident diplomatique) etre an daou eskopti Kemper ha Roazhon. Ur beleg eus Kemper eo an Aotrou Perrot... ha feuket e vezor e Kemper o welout Roazhon aozañ ul lid bras evit ur beleg n'en deus netra da welout gant Roazhon... dreist-holl pa n'eo graet netra heñvel evitañ e Kemper... dreist-holl, dreist-holl, dreist-holl ma teu en ur beleg bihan eveldeoc'h (er servij-se) d'ober meuleudi an Aotrou Perrot e brezhoneg... pa 'z eo bet graet dija ar brezegenn-veuliñ da zeiz einteramant gant an Aotrou Duparc e-unan ... e galleg. Ni a vo doare ganeomp da reiñ ur gentel da Eskob Kemper... da reiñ da intent dezhañ n'eo ket bet graet mat pezh en deus graet, n'eo ket bet lavaret mat pezh en deus lavaret... Ha koulskoude, sur a-walc'h, an Tad Duparc a gav dezhañ bezañ graet-ha graet mat- tout ar pezh a oa d'ober".

"-Ma lemezon, reizh ha fur eo pezh a livirit, Aotrou 'n Eskob. Arabat lakaat an dizunvaniezh etre an eskibien. Ho trugarekaat a ran d'am disammañ diouzh ul labour ne garan ket kalz. Morse na gavan plijadur da aozañ ha da zistagañ ur brezegenn, dreist-holl ur brezegenn-gañv. Ne c'houlennan ken nemet chom sioul ha tevel."

Sellout a reas pizh ouzhin an Aotrou Roques ur predig amzer en ur vousec'hoarzhin, hag a-daol-trumm e lavaras: "Lidet e vo ar servij bras kemennet e S. Jermen evit an Aotrou Perrot. Den ebet ne c'hell nac'hañ ar servij-se... evit pep seurt abegoù. Kompren a rit? Ha c'hwil... a bigno er gador-brezeg! Un urzh eo! Ha se 'vo ho pinijenn... Komz a reot seizh munutenn, na muioc'h na nebutoc'h. Ha komz a reot war berzhioù-mat ar beleg hepken-er-mañ"

eus a bep politikerezh... ha se evit ho surentez ha va hini.

Me, ne din ket d'ar servij. Kas a rin da zileuriad Aotrou 'n Eskob Coupel hag an Ao. Coupel a rento kont din penaos ho po sevenet ho kefridi".

"-Aotrou 'n Eskob, emeve, daoust hag e fell deoc'h ensellout testenn (troidigezh) c'hal-lek va frezegenn?"

"-Nann. Piziañs am eus ennoc'h". Hag e kendalc'has: "Er pezh a sell ouzh ar gounnar a c'hellfe sevel e kalonoù 'zo e Kemper, sammañ a ran warnon ar boan d'he diarbenn en a-raok. Skrivañ a ran d'an Tad Duparc, o kinnig dezhañ hon digarezioù, hag o tiskleriañ dezhañ n'hellomp ket ober amañ e Roazhon pezh a garomp. Un dra all: Arabat deoc'h lezel skignañ ho prezegenn dre ar radio, rak ma klevfe an Ao. Duparc ho mouezh, bez e rafe ganin-me ur fur-lukin. Kenavo ha chañs vat".

Mont a ris beure mat an deiz war-lerc'h e ti Jord ar Mee evit reiñ kelou dezhañ ha da Roparz Hemon.

Programmoù e-leizh a voe kaset, e pep lec'h e Breizh a-bezh, ma ne fazian ket.

NOTENNOU DIWAR AN DORNSKRID(OÙ) (daou zornskrid a zo eus pajennadoù 70)

- 1 (oberennoù)
- 2 "Ha dreist-holl nevez 'zo, savet"...
- 3 "da dreuzevañ, ha kentoc'h da greskiñ ha da genderc'hel"
- 4 "Diboell eta e vefe klask bevañ atav en dremenet."
- 5 "...diouzh e feson, kensavet va gwir vro, ha lakaet war enaoz ennon ur garantez divrall outi."
- 6 "Gwizhurie" a vez implijet gant an Ao. Barbotin peurliesañ.
- 7 "kouezhet klañv a-daol trumm"
- 8 "Emañ meur a Varbotin"...
- 9 "Anast, (Maer Anast, danvez-kannad gwalleürus)... Ewezhetehel"
- 10 "etrezek Bro-Wened betek Lok-Peron"
- 11 "An hevelep ger a gaver e galleg Regnier, Sant-Amand, Mollère, tost d'an anv-se, ha dezhañ ar ster damheñvel a "valbousat" ("marmotter")."
- 12 notennig ouzhpenn: "Le Barbotin lec'h uhel a-walc'h war an hent Naoned-Montrevault [ger dilennus] gant lu Alan Fergant a-enep Foulques d'Angers..."
- 13 "Ne vern,"
- 14 "Ha se a oa bet a-walc'h evit m'en em c'houlennfen pep seurt traoù a-zivout an "Eontr" souezhus-se."
- 15 "E miz genver 1939, dic'hortoz-krenn, gant unan"...
- 16 "E voemp tolpet holl ac'hanomp en ur sal vihan"
- 17 "A-greiz-holl, setu ur manac'h o tigeriñ an nor hag ur vouezh o youc'hal"...
- 18 "An holl Varbotined!"
- 19 "Penaos diskleriañ e c'hell"...
- 20 "Ur C'heli (Belg pe Vrezhon, pe C'halian) pe ur Viking, pe ur Frank "salian"..."
- 21 "a-berzh Breizhiz"
- 22 notennouigoù ouzhpenn: "anaout a ran tri darvoud heñvel Jehan Brito -de Bruges- imprimeur originaire de notennouigoù ouzhpenn: "anaout a ran tri darvoud heñvel Jehan Brito -de Bruges- imprimeur originaire de Pipriac -la Ville aux Greniers -1416-1494 - imprimeur du doctrinal de Gerson [?] 1449" Jehan Brito -Mouler e Bruges (1445) ganet e Piberieg e 1416."

23 "Ret eo evashaat koulskoude ez eo bet niverusoc'h"...
 24 "Er c'hantvedoù XII ha XIII eo deut an darempredoù war greskiñ,..."
 25 notennig ouzhpenn:"E 1471 dimeziñ Guillaume [?] Rosnyviken ha Helen Bonenfant dame du Plessis Bonen-
 fant [....] Pirieg"
 26 notennig ouzhpenn:"ha dismantr't Kastell Plessis-Bonenfant - 1533 Fransez a bren Aotrouniezh Pirieg F...
 27 "pellloc'h zoken"
 28 Eus "E 1705" betek "Varkiz Pirieg" ez eo skrivet a-dreuz:"à refaire"
 29 "meket danvez beleien hepken"
 30 notennig:"emgann Kergurus 981"
 31 notennig barrennet:"va-iziz-baerrez-gentañ-kalz-divezhataoñ"
 32 "an holl varc'hegerien-se a c'houvezas douarou"
 33 "ur rummad kozh"
 34 "o spered brezhon betek-hen"
 35 "Abalamour ma ne gomprenan"...
 36 notennig ouzhpenn:"hag en tu-hont d'an harzoù"
 37 "Diouzh klevout Olier ar Gonideg"...
 38 "e miz Genver pe C'hwevrer 1871"...
 39 "ha leuniañ 'rae levraoueg e dadou kozh gant an holl oberennoù"...
 40 "an holl arvesterien daoust ma ne dape an darn vuiañ eus ar re-mañ grik ebet eus an diviz."
 41 "tec'het,digalon,"an drubarded anezho"
 42 notenn:"Pezh a c'hoarvezas e gwir e 1914 pa voe kasat soudarded an 70^e diouzhtu ha rag-eeun da Charleroi
 lec'h ma voent lazhaedet gant an Alamaned" pe "gant soudarded Gwilherm II"
 43 "ha gomze hag a gane flour"
 44 "bep tro"
 45 "frouezhenn ha dassked speredoù fur"
 46 "divarrek ha diegus"
 47 "evit peurglokaat ar gelennadurezh/an deskamant akademiek levriek ha brizhvoaziet o doa tapet gant ar
 veleien,ne aotre ket dezho prezek an Aviel en un doare dereat,stat,den,didrethus evit ar mare hag evit
 an amzer da zont"
 48 "Berr e chomjont a-geenn"
 49 "gant siwazh e feue"
 50 "e Paris"
 51 "E-doug abardaerzioù"
 52 "kemeret perzh o doa an holl" pe "Plijadur bras a oa gant an holl o doa kemeret perzh er manifestadegoù-
 o tegas da soñj"
 53 "reppet deuzh"
 54 "ouz ur seurt arvest"
 55 "war ar soubarded"
 56 "sabrennoù"
 57 "di leurenn ivez a vez/emañ e haez en deubenn (peurlissañ)"
 58 "Paveze-se,ur c'hwitadenn eo"
 59 "Tomm e oa an tri den ouzh danvez kozh Breizh...mojenn Arzhur,da skouer,Sevel a raent o-unan o fezhioù-
 c'hoari:Barbotin a zileenne an destenn hag a rene" ...
 60 "a zolve"
 61 e lec'h ar frazenna da heul,ez eus war un dornskrid all:"hag an arvesterien (skolidi ha tud ar vro) a
 stlake o daouarn evel-just.Met ken plijet int bet a-wechoù ma chomas koun/veze menege eus an abadennoù-se
 e'hoazh a-geñ/betek ar brezel-bed kentañ."
 62 "Ur wech e voe savet,da lavarout eo sonet,kanet"
 63 "ijjnet"
 64 "a-drugarez da La Borderie,na petra 'ta"
 65 "gredus hag a-bouez-penn (e galleg)"
 66 "N'he deus ket kanet va mamm en aner,evit ket ha netra"
 67 notenn:"[сідєх утєчєрєк]."
 68 "a youl vat"
 69 "evit o mac'homerien faoùs"
 70 war un dornskrid all:"N'en doa ket c'hoazh iaketa da fedek/savet e ganaouenn euzhus en enor da "Rosalie"
 ar vailhonetez"
 71 "na euep"
 72 "muic'h ha gweizhoñ"
 73 "an estrenien"
 74 "e galanna 1911"
 75 "Botrel(Kanouennoù du-mañ,1890),..."

75 "faltaziet gantañ"
 76 "Aaat eo ne e'heizoa ket,peogwir ne oan nemet seizh pe eizh vloaz,meizout [a-us:ur ger dilennus] anat
 n'oa ket Breizh Botrel Breizh wirion,met ur Vreizh a faltazi [barrennet:"kennvizadeg?].N'oa ket
 evit gweleut ne veze ket/n'oa ket Breizh [ger diaes da lenn,"wirion" moarvat] nemet | Breizh t'raoù all
 ha / hepken gwirion / estroget nemet bro ar "bleun alouret",ar brug roz"...
 "Breizh Wirion a zo anezhi" [frazenn diechu]
 77 "hepken"
 78 "kanmeulet evit se/evit bezañ evel-se"
 79 "o plegañ atav,sentus ha diglemm"
 80 "gant al levr meneget"
 81 "amaout" barrennet ha skrivet gant ar c'hreion du:"te an hini eo"
 82 "a zo karet"
 83 "wilun"
 84 "betek adouñ Penn ar Bed"
 85 "Tud a welen treset hag a gane/a kaneñ a-hed holl bajennoù"
 86 war un dornskrid all,ur poz dilennus a-us d'ar frazenn
 87 "kalonek,hegarat...e beb ha div yezh deuzh d'ar bobl-se"
 88 "e oa din"
 89 "Ei levr-se eo am eus lennet ha youc'het laouenn va gerioù kentañ e brezhoneg/va gerioù brezhoneg kentañ
 Fê d'am Doué! (Kanouenn Jobig ar Fur)"
 90 "Setu traoù ha n'oa ket menege anezho e levrioù ar skolioù am boa kroget da zarempredañ abred a-walc'h:
 Skol-vamm S. Astin (gwengolo 1907);Skol ar Frered (gwengolo 1909)."
 91 "(istor Frañs evel-just)"
 92 "Ei leurenn ivez a vez/emañ e haez en deubenn (peurlissañ)"
 93 "ur pezh dervenn"
 94 "ar bouduù bev-sen a ginnige din"
 95 "etrezo"
 96 "Poitevin,ar mestr kelenner"
 97 "ar re a oa en o raok"
 98 "dre anezh"
 99 "N'oun"
 100 "e veze"
 101 "lec'h ma 'z a bremañ"
 102 "Ne veze ket kavet an holl draoù-se em levr-istor na displeget e-giz-se gant ar mestre skolaerien"
 103 "kontet"
 104 "met tremenet e oant hepken en donvr da Vreizh"
 105 "dezh"
 106 "pe brezegeer"
 107 "e sal war zee"
 108 "a-drouz"
 109 "da beuremañ,da vale"
 110 "ha me a-du kenne"
 111 "edo"
 112 "Iad"
 113 "da grapañ"
 114 "Maen gwenn e anv.evel Un doare pirc'hirinadenn eo a raemp-ni hon-daou davet an tremened."
 115 notenn a-dreuz:"hag e chomemp ur fê dilavar ur frapad o selaou an avel o c'hoari hag o [kanañ? dilennus]."
 116 "An eurvad am boa,un dro,da gouezhañ war ul levrenn embannet gant al "Levraoueg liv-roz",hag enni kinni-
 get brav kontadennoù pennañ Skourr Arzhur hag an Daol Grenn adozet evit ar vugale"
 War un dornskrid all ez eus bet merket sifroù,evit adkriñ ha peursevel ar pennañ? 2 adzet evit ar
 vugale...1 kontadennoù pennañ "Skourr" Arzhur hag an Daol Grenn"...3 Eus peseurt oberennoù...
 117 "Diwar"
 118 "al "Lancelot" e galleg plaen?"
 119 "Pa lennen"
 120 "Kounaat eus"
 121 war un dornskrid all:"E meur a bennad e oa aes evidon,pa lennen an destenn saozneg,kounaat eus an destenn
 c'hallek lennet gwechall."
 122 "Arabat marvat gweleut (klask)"
 123 "ar penn orin"

124 "No asantiñ.0 kemer perzh ganin en ur seurt enklask edo div¹ gamaladez kewoad/a oad ganin,div² c'hoarezed amezgezed din"

125 "adalek hon bloavezhioù kentañ hon eus c'hoariet"...

126 "savet ha miret a-ratozh evidomp-ni hon-unan.Ha gwiz e oa un tammig"

127 "Fañtazi a-vezeñh a oa ganeomp evit ijinñ hon-unan"...

128 "Fellout a rae dezhañ hol lezel"

129 "Lec'hioù da weladenniñ e Breizh"

130 "e don toull ur voger iliavek holl"

131 "ha dismegaset/diveze e zeare-skrivañ"

132 "Ar plac'h karantezus ha lilienn Astolat"

133 war un dornskrid all:"en tu all da se/en tu all (d'hor chañs)/hiviziken"

134 "Revel pa vefec'h eus va gwad"

135 "en ho holl diaesterioù e vezin ho marc'hed"

136 "kement-se a rin a galon vat,mignonez,evidoc'h"

137 "ur beleg yaouank,kure er barrez,a zeue eno evit prederiñ seder e levrioù"...;dornskrid all:"ur beleg yaouank,kure prezet ar nevez deut er barrez,en em repue eno evit 2 studiañ ha 1 prederiñ seder e levrioù"

138 "didro"

139 Mankout a ra ur bajennad,pe meur a bajennad a-raok.E lein ar bajenn ez eus meur a linenn varrennet o lavarout:"dindan ar gerioù-se,ha da zeskiñ da vat ar brezhoneg,yezh va zadou-kozh.Mouezh ar gwad he doa komzet uhel ha groñs.Stagañ a ris kerkent da zeskiñ dindan eñvor ur bern gerioù,ha da c'houlenn digant ar vrezhonegerien ebe a veve stank en-dro din,un tammig goulou war ar c'hemmadurioù,al liesterioù,ar verboù h.a.En aner avat,rak dianav krenn e oa yezhadur ar brezhoneg d'ar baour-kezh tud-se/peogwir e oa yezhadur ar brezhoneg dianav krenn"... sellout ouzh ar skrid embannet e "Keleier Roatton hag ar Reter",niv. 29.

140 "paket notennoù"

141 "(da dremen)"

142 "adalek ar mintin betek an noz"

143 "dindan"

144 "gedel"

145 "Ma ne vefe ket re hir chom a rafe da gontañ penaos am eus kejet gant ar Barzaz breiz (datumadenn[?] kelaouenn[?] Ao. Breton). g ar Varzed Broadel Lemercier d'erm gant Pipi Lalou (Lesano F. Gourvil e Lokunoie) Hirvoudoù Ialdir * L. Bazan[?] Paotr Ireoure (Og,Conq) Skol vrezhonek ar c'hloerdi Bras Roazhon."

146 skrivet "Kastell-Giron" pe g-"Kasteljiron"

147 "(natur)"

148 "Degemer a raen","stourm a raen"

149 "Macpherson (ea Ossian)"

150 "a-unan"

151 "dezho o-unan (personnel)"

152 "an hollek(ted)"

153 "tuet erfin da gizañ/lakaet ar bed a-bezh en ur stumm-lavar"

154 notennig:"Va sur"

155 "an ijin"

156 "da skediñ dre ar spered"

157 "N'int trec'h nemet gant o nerzh"

158 "o skridoù"

159 notenn:ur ger dilennus

160 "ha zoken dibersonnel"

161 "ha dreist-holl ar banniel"...

162 "gwellezh e oa evidoc'h"

163 "erfin"

164 "Va Doue | An Irienner"

165 "pep seurt tra"

166 "un nerzh dibaet/digustum a abostolerezh"

167 "(a-hend-all)"

168 "beleg"

169 notennoù:"Beleien tro-dro (Plouezoc'h?) Henvro (Korr[?]) Tole | ar Salette | al louchton Bras.Talek... ar [ger dilennus] Vikelio" "Breur ar person (labour)"

170 "dalc'heñt"

171 "emgann"

172 "C.N.B."

173 "P.N.B."

174 "anvet"

175 aze e tegouezer e traoñ ar bajenn hag ez eus ar ger:"Vern"

176 "goude-se"

UN OFERENN EVIT ENE AN AO. PERROT

En iliz Sant-Jermen e Roazhon e vo lidet d'ar 27 a viz Genver da 10 e. un oferenn evit repoz an Ao. Perrot.

An erbedenn a vo lavaret gant an Ao. Barbotin.

Kanet e vo "Oferenn Requiem" Gwion Roparz gant laz-kanaf ha laz-seniñ Roazhon-Breizh, blieniet gant Moris Henderick. Ouzh an ograou meur e c'hoario Jef Penven: evit an digoradur ur c'han war kantik an Anaon; evit an Ofertouer "Lid-ambroug ha Letani" Marsel Dupré; evit ar Gomunion "kan ha diskan "P'emaomp e-kreiz an anken"" Y.S. Bac'h; evit an Aviel diwezhañ "Pedenn" gant Jef Penven; evit ar c'hlozadur, ur c'han-kanñ savet war an taol.

D'ar Gorreoù e vo c'hoariet kantikoù war ar biniou gant Dorig Le Voyer ha Pôlig Monjarret.

Diwar ARVOR, niv. 157, 23 a viz Genver 1944.

ROAZHON

An oferenn e koun an Aotrou PERROT

D'ar Yaou 27 a viz Genver e vo lidet en iliz Sant Jermen un oferenn evit ene an Ao. Perrot.

Da 10 eur, pa grogas an oferenn, e oa leun-tenn an iliz. War ar renk kentañ e oa pennoù bras an Emsav ha tud deut a-berzh ar Prefedti, ar Maerdi, an Eskopti h.a.: An Ao. Roparz Hemon, rener ar Frann Keltiek; R. Delaporte, rener Strollad brôadel Breizh; Y. Fouere, rener "La Bretagne"; an Ao. Baudet-Germain, Jardin, Sérieyx, a-berzh ar prefed rannvroel; Laumaillet, a-berzh ar Maer; Charles, rener ar Pourvezadur, h.a.

Laz-seniñ ha laz-kanaf Roazhon-Breizh, blieniet evel boas gant M. Henderieck, a sonas hag a ganas "Oferenn Requiem" Gwion Roparz. N'hellfed ket enoriñ gwelloc'h evitor ar Breizhad kalonek a voe an Ao. Perrot eget gant unan eus oberennoù kaerañ ar sonerezh breizhek a-vremañ.

Lavaret e vo erbedenn an ene gant an Ao. Barbotin, kure e parrez Santez Jeanne-d'Arc, a reas goude-se ur sarmon e brezhoneg. Pebezh dudi evit brezhonegerion Roazhon, dreist-holl ar re o deus desket brezhoneg, klevout ur beleg a Vreizh-Uhel oc'h efvoriñ ar beleg breizh-izelad meur en ur brezhoneg ken reizh ha ken aes. Fromet e voe an holl selaouerion o klevout anezhañ o komz eus buhez skouer an Ao. Perrot, gouestlet holl da servij Doue, e vro hag e nesañ. Pouezañ a reas dreist-holl war e vadelezh dispar: "Digor e oa e galon hag e di d'an holl, hervez gourc'hemenoù Hor Salver. Nag a eneoù en argoll en deus saveteet, hag a vev eurus bremañ er bed-mañ pe er bed all!"

Kenderc'hel a reas an oferenn. D'ar C'hinnig e voe sonet gant hon orgleour dispar Jef Penven "Lid-ambroug ha Letani" savet gant e vestr Marsel Dupré. Da vare ar Gorreoù e rogas trumm an heol ar volz a goumoul a c'holoe an oabl abaoe ar mintin, hag a-greiz-holl e voe sklerijennet an iliz, evel da ziskouez e oa an Ao. Perrot o sellout eus an neñv ouzh e genvroiz karet.

Evit an Aviel diwezhañ e voe un drugar klevout "Pedenn" Jef Penven, a laka c'hoarioù an ograou da dalvezout en un doare ampart ha fromus.

Siwazh, ne voe ket gelllet lakaat ar biniou hag ar vombard da seniñ da vare an gorreoù, daoust ma plije kalz hor binvioù broadel d' an Ao. Perrot.

Ha tra ma tregerne an iliz dindan kensonioù diwezhañ an ograou, ez ae kuit an dud, goustadik, en ur soñjal e buhez kaer an Ao. Perrot hag e komzoù diwezhañ an Ao. Barbotin: "Ra chomo bepred ar garantez hag ar fiziañs etrezomp... Heuliomp e skouer, hag evel-se e vevo Breizh."

Diwar ARVOR, niv. 159,6 a viz C'hwevrer 1944.

RENNES - MONTIGNÉ - VITRÉ
- Il a plu au Seigneur de rappeler à Lui son fidèle serviteur

Monsieur l'Abbé Claude BARBOTIN
décédé le 23 août, à l'âge de 82 ans
Une première célébration aura lieu en la chapelle de Montigné, en Vezin-le-Coquet, aujourd'hui lundi 26 août, à 16 heures.
Ses obsèques seront célébrées en l'église Saint-Hélier de Rennes, mardi 27 août, à 9 h 45.
Inhumation au cimetière de Vitré, vers 11 h 30.

De la part du cardinal Gouyon, de Monseigneur Julien, des prêtres, des religieuses et du personnel de Montigné, du clergé de Saint-Hélier, Saint-Bernard, de tous ses parents et amis.
Cet avis tient lieu de faire-part. Ni fleurs, ni couronnes.
Priez pour lui.

••
ROAZHON - A-berzh e vignonad a zeue d'an Oferenn lidet gantan bep sul e brezhoneg e chapel Skolaj sant Marzhin

An Abad BARBOTIN
anavezet mat gant ar Vretoned kar-o-bro, abaoe ouzhpenn tringent vloaz, a zo aet da anaon, e Tirretred ar veleion e Roazhon, digwener 23 a viz eost 1985.
Lidet e vezo e obidou en iliz Sant-Hélier e Roazhon, dimeurzh 27 a viz eost 1985 da 9 eur 45.
Douaret e vezo e bered Gwirreg, wardro 11 eur 30.

OF 26 a viz Eost 85

LES ROSNYVINEN-PIRÉ

XIe s. La Chatellenie de Piré est cédée par Conan II au 1er Seigneur de Châteaubriant: Seigneurie de Châteaubriant en Piré.

XIIIe Château du Plessix -appartenant à la famille Quériff

XIVe devient le Plessix-Bonenfant.

XVe

1471. Mariage de Hélène Bonenfant, dame de Plessix-Bonenfant Quériff avec Guillaume de Rosnyviven à Piré, mais pas encore Seigneur (marquis) de Piré.

1488. Quatre Rosnyviven tués à St Aubin-du-Cormier. Leur oncle était chef de la garnison bretonne à St Aubin. Le château du Plessix-Bonenfant Rosnyviven est brûlé par les troupes de Charles VIII (le Véroleur).

XVIe 1533. François de Rosnyviven, seigneur du Plessix Bonenfant achète la Seigneurie de Piré et est confirmé par François Ier dans la possession de la prééminence en l'église de Piré. Mais dès ce même XVIe s., Etienne Duval du Petit-Bois, en Piré, réclamait de son bord certaines "prééminences". Longs démêlés. Louise de Scepeaux retire (féodalement) à François de Rosnyviven la seigneurie de Piré qui passe aux Anger et aux du Chatellier.

XVIIe 1520(?) Bertrand de Rosnyviven se marie avec Louise du Châtellier et reprend la dite Seigneurie. Il fonde une messe chaque samedi à Piré; (1636)

165(0?) Jean de Rosnyviven et sa femme Marguerite d'Espinose. Marguerite d'Espinose, veuve de Jean Rom. fait dire à Piré les messes fondées au Plessix car la chapelle du manoir est en ruine, en attendant qu'elle soit rebâtie (chapelain, Julien Jamot).

1680 ? Christophe de Rosnyviven marié avec Prudence Descartes

1685. devient seigneur du Plessis 1685

XVIIe 1701. J. Baptiste de Rosnyviven, fils de Christophe, épouse Judith Picquet de la Motte. Il reçoit de son beau-père (a) par sa femme le Comté de Maure, et la seigneurie de Lohéac.

1702. Naissance de Guillaume de Rosnyviven, fils de Jean B. et de Judith.

1705. Jean B. de Rosnyviven est nommé conseiller au Parlement.

vers 1715-1720? Le Père et Grd-Père Christophe rebatit 1°) la chapelle 2°) le manoir du Plessix et donne au tout le nom de Château de Piré (unissant ainsi les 2 seigneuries de Piré et du Plessis)?

1713. Dom Didier, prieur de Béré et de la Franceul rend aveu à Christophe de Ros. sire fondateur de Piré et de Boistrudan.

(a) Jean Picquet de la Motte - 107 -

1713. Dom Didier, prieur de Béré et de la Franceul rend aveu à Christophe de Ros, sire fondateur de Piré et de Boistrudan.

1715. La 2e chapelle du Plessis est fondée de Messes (chapelains J.B. Cleux)

1720. J.B. de Rosnyvinen est élu président de l'ordre de la noblesse aux états de Bretagne (et vient habiter le Plessix?)

1722. Guillaume de Rosn (son fils) [~~comte de Maure et baron de Lohéac~~]?? épouse Louise Visdelou.

1732. Mort de Christophe de Rosn. meurt

Jean B. de Rosnyvinen marquis de Piré

1748. Mort de Jean de Rosnyvinen

Sa veuve Judith Picquet de la Motte comtesse de Maure et baronne de Lohéac obtient du parlement des prééminences à Lieuron.

1748. Guillaume de Rosn, fils de J.B. né en 1702 devient Marquis de Piré. Il reconnaît au Seigneur du Petit Bois la chapelle de N.D. en l'église de Piré et Du Petit Bois reconnaît le Marquisat de Guillaume.

x A la mort de sa mère Judith, il devient Comte de Maure

1770 et baron de Lohéac - président de l'ordre de la Noblesse aux Etats de Bret.

1778. Il prend le titre de fondateur de l'Eglise de Chauméré

1790. renonce à tous ses titres

1792-93. En prison à Rennes - libéré à Thermidor

1796. Mort de Guillaume de Ros. (94 ans!)
à Rennes

Pierre de Rosnyvinen son fils a émigré en 92-93

vend la terre de Maure

un frère(?) Hippolyte Rosnyvinen de Piré, émigré à Londres est envoyé le 15 mars

1796 sur le Daphné avec Armand de Sérent et une vingtaine d'autres - débarquement

à Cancale - traverse sous les balles le Biais jong - parvient à la division de

Boisguy - qui, après Valennes et St-James, bat les bleus à Piré, à Toucheneau, à Vitré

(juin 1796)

Boistrudan

Mais lâché à Bais par 1000 ou 1200 des siens - démissionne et se rallie plus tard

à l'empire dans les années duquel il devient général

Penaos eo deut
ur paotr eus GwITREG
d'ar Brezhoneg
gant GLAUDA-JAKEZ mabe dad

...Evel m'hoc'h eus goulennet diganin e kasan deoc'h va eñvorennoù kentañ a vrezhoneger, ... skrivet eo buan dre ziuver a amzer... Ganeoc'h a wir galon, ...

1

Me 'zo ganet e 1903 e Gwitreg, kêr savet war harzoù ar vro' e dibenn an Xvet kantved, gant tud eus tiegez konted Roazon, gourvibien Gurvand mab-kaer Erispoe, tud a vad hag a spered brezon rik, a skignas ledan ha don dre ar vro a-bez ar spered broadel. Ar spered-se a oa chomet bev-buhezek "Du-se" e penn-kentañ ar c'hantved-mañ...

BRO-WITREG a zo hini Per Landais, Bertrand d'Argentré, de la Borderie, h.a. Straedoù bras e kêr, a zo bet roet dezho anvioù an dud-veur-se. An tachad douar a ya d'ober tro an iliz vihan m'on bet badezet enni a zo anvet "Pourtour Ri-wallon". Tud ar vro a ra atav fae un tammig war ar C'hallaoued o chom en tu all d'an harzoù, "Les Mainiaux" diouz ma lavarar.

VA HENDADOÙ a-berzh tad ne oant ket eus Gwitreg. Va zad a oa ginidik eus Perieg (Piré - gouez da Jeusset), lec'h ma oa deut e dad kuñv d'ober e annez wardro 1760. Aes awalc'h eo kavout dre belec'h int tremenet gwechall tud va gouenn, adalek lec'h o orin kentañ. (war gil ez an en amzer evel-just); Piré, Janzé, Bain, Redon.

E l. 112 an Dug Alan Fergent a chomas gwall-glañv e Redon, dalc'het war e wele e ti Barbotin Blanche-Gueule, bourc'hiz. E Bro Redon-Gwe ned'emichañs emañ kavell va gouenn. Barbotin a seblant bezañ ul lezano bennak. Bez' e kaver 5 e yek Wened ar ger-verb: barbotein, a dalv kement ha fistilhañ, randoññ.
E gwirionez, kavet e vez an anv-se e bro-C'hall ivez (e "departamant an Hanter-Noz" abaoe pell. (da skouer ur Beleg Barbotin, paotr ar-raok an "Tiers-Etat" e 1789-90) ha bremañ c'hoaz. (Kejet am eus graet e 1939 gant ur beleg Barbotin eus eskopti Lille, a oad ganin, rener ul laz-kanañ evel don, ken bras ha ken treut ha me gant ur fri ken hir ha va hini... biskoak kemend all) Daoust ha gwir e vefe peñ a lavar an Ao. Falc'hun n'eo Gwenediz nemet Galianed, hag ar gwenedeg nemet ar galianeg koz? Pe gentoc'h daoust hag ez eo da grediñ ez eo aet unan bennak eus meuriad va zud koz (den a vor pe soudard pe varc'hadour) da fortuniañ gwechall e Flandrez?

E GWITREG, VA ZAD a oa liorher ar C'hont
Olier Konan Meriadeg ar Gonideg a Dressan, potr
koz dizimez; brezoneger a-zoare; Julod a orin;
bet ofiser e arme ar Pab Pi IX hag e arme al Li-
ger e 1870; unan eus ar re en em voda dindan
guz e Roakon e 1871 (goude abadenn Conlie-)
gant Keratry ha La Borderie, e sell da lakaat
Breiz dieub ha nep tu. Unan⁷ eus renerion an "As-
sociation Bretonne", hag eus an 20 Breizad a geme-
ras perz en Eisteddvod Kerdiz e 1899; ezel Gor-
sedd Barked Breiz-Vihan abaoe 1901; ha war ar mar-
c'had, kannad pastell-vro Witreg da "Gambro De-
puteed Bro C'hall" e-pad 30 vloaz. Ul levraoueg
fonnus a oa en e di-levrioù ha dreist-holl, kela-
ouennou a bep seurt, e brekoneg pe e galleg, d.w.b.
Breiz⁸, hec'h istor, he yez ha me oar.

Degouezet er bed-mañ d'ar mare ma save dre
ar vro ur chouaneret nevez, gant fec'hier ha bi-
bier⁹, o stourm ouz lezennoù fallakr gouarna-
mant Paris, skrapet al leandioù hag an ilizoù,
me 'zo bet savet¹⁰ gant menzioù a-enep Republik
Bro-C'hall. Pa oan 6 pe 7 vloaz e c'hoarvezas
ganin c'hwibanañ ar "Varseillaise" am boa klevet
digant laz-seniñ an 70t R.I. kazarniet e Gwitreg.
Harzet e voe ar¹¹ c'hwiban dioubtu, krenn ha krak
gant¹² va zad, e seurt ma n'hellan ket ken - bremañ
c'hoaz - klevout ar ganaouenn lous-se hep kaout
poan dent kounnaret em c'horf a-bez.

A-WECHOÙ VA ZAD a gonte din traoù 'zo eus
Istor Breiz: Nominos; an Dukez Anna, Em-
gann Sant Albin, ar Chouanted, peñ am lakae
da huñvreal hir war an istor a veze kelennet
din e skol ar Frered. Hini ebet eus va c'herent ne
oa brekoneger. Komz a raed peurliesañ en ti¹³ ha
tro-war-dro rannyeñ romanek ar Reter.¹⁴
Abred ivez hag alies, Tad va c'hasas gantañ d'ar
sul abardaez¹⁵ da bourmen war droad betek ur pi-
kol maen-hir "Pierre-blanche" (Maen gwenn) a sa-
ve digenvez tost da ziv wezenn bin e kreiz ur park
e Parrez Pocé. Ur blijadur vras a oa evidon bep
tro gwelout ha tastourniñ gant sebez hag azaouez
ar maen bras-se, bet degaset eno, ha lakaet en he sav
gant tud gwechall-goz-Noe-den n'ouie na peur,
na penaos, na perak. Mont a ran di, bremañ c'ho
ak, pirc'hirin an amzer dremenet.

KOUN resis am eus ivez eus ur romantig savet
evit ar vugale; ennañ istor ur sorserez, o tiskenn
eus an Drouized, he doa dedennet d'he logell, e
kreiz don ar c'hoadoù, daou vugel kristen, e sell
d'o lidlakañ da Hesus ha Teutates. Savetaet e oa
bet ar vugale gant ar Werc'hez, a gav din...
Gwell a se evit ar baotred evel-just;

Keuz am boa koulskoude ne oa ket a zrouized
ken, o dije va c'helennet diwar benn o relijion gevri-
nus.

Lennet am eus c'hoaz gant dudi ul levrig eus al "Le
vraoueg Roz", ennañ troidigez adaozet evit ar
vugale eus "Idyll of the King" (Tennyson): Gareth
ha Lynette, Lancelot hag Elaine, Marv Arzur, an
div gontadenn ziwezañ ken hiraezus.¹⁶

BEZ' E OAN 9 VLOAZ pa varvas an deputé kot.
Un niz dezañ eo a zeuas war e lerc'h (Olier ar
Gonideg en ivez) gant e wreg, ganet Kersaizon,
eus Karanteg, hag hi brekonegerez a vihanik.
Houmañ a zo bev c'hoaz; en avat a zo marv, bet
jahinet gant paotred an dieubidigez e 44).
Ober a rejont o daou war va zro; hag e gwirio-
nez int bet o daou mignoned bras din. N'eo ket int
avat, nag o c'hoskor - Leoniz an holl - o deus va
c'henteliet, nag atizet zoken, war ar brekoneg...
... Tri niz deko, ne lavaran ket. Paotredigou
a zeue bep bloaz e-pad an hañv eus Gwengamp
pe Vontroulez da Witreg gant o magerez; bugale
bagol, oc'h ebatall bepred diarc'hen e giz jipsianed
vihan - dre urz o zad - hag o chaokat hag o raga-
chat brekoneg diehan, brekoneg dalc'hmat, breko-
neg hepken; rak nag int, nag ar vagerez ne ouient
tamm galleg ebet - Youl an tad e oa c'hoaz.
Hag an tad a oa ur Roskoad.¹⁸

Pa grogas e 1914 ar brezel bras kentañ a reas
dre holl kement a freuz hag a reuz, e varvas un
eontur din, breur d'am zad, anezañ ur beleg bet
rener skolaj S. Varzin Roazon. Resev a ris da
herez digantañ e Levraoueg.

Dizale e stagis da duriañ e-touez al levrioù
hag e lakais krog e skridoù R de Châteaubriant,
a lennis strobinellet gant ar gerioù heson, ar fra-
zennoù lusketet brav, an taolenoù kaer ha fetis
hag an danevelloù bev-buhezek.

Nebeut amzer da c'houde e kavis mammenn an
holl achanterez-se pa gouezas va fav war ziv le-
vrenn moulet ha ketnet brav enno "Brekonegou
Ossian" Mac-Pherson troet e galleg diwar ar
saoneg. Setu lonket ganin-me penn-da-benn
ha nousepet gwech, sorc'hennou ar Skosad br-
det... ha setu ivez, war an taol, peurzihunet
da viken an "Awen", an "anien" ha pep elfenn
geltiek o vorediñ c'hoaz ennon.

War wanaat ez eas mouez ar ouenn koulsou-
de, pa stagis, e miz Eost 1915, gant va studioù
"Klasel" (?) dindan renadur person va farrez.
Desket am eus gant aked ar yekadurioù latin ha
gresian, a-unan gant ur c'heneil a oad ganin,
nav miz pad, "e ti ar peder avel", dre ar pradoù
hag ar c'hoadoù, hañv-goañv, kludet peurliesañ
e¹⁹ lein uhelañ un ivinenn pe e krec'h ur wezenn
gistin indez.

Biskoaz na biken paotred digabestr evel domp!
Ne rae hor mestr war hon tro nemet un eur pep
mintin, dre ziouer a amzer; galvet e oa bet hon

tadoù d'an arme;hor mammoù a chome er gêr sam-
met a labour;ha ni,emzivadeg kaez,hor boa di-
vizet pleustrin hon unan penn war yez Ovidius
hag hini Esopos e kreiz ar c'hlazvez hag e-touez
al laboused.Plijadur hep he far a c'hellit krediñ!
Un arnodenn a dremenjomp e miz Gouere 1916
hag e vimp² degemeret evit ar c'hlas IVvet²¹ eus an
eil derez e Kloerdi bihan Kastelljiron.

P'edon,avat,oc'h ober evel-se skol-louarn,en
en ur lammat ur wech dreist d'ur c'hleuz,ta-
pet em boa ur gouli e kof va gar dehou,roget
va c'hroc'hen gant un orjalenn-dreinek.Den ne
ouezas,anat eo,na pelec'h,na peur e oa bet
tapet ganin ar gouli-se.Hogen,setu ar c'har
kontammet a-bez,hag o vreinañ.Ur mezeg koz
eus Roazon,an Dr Regnault(tad ar "Pardoner"),
am c'hasas,goude arnodenn miz gouere,da gou-
ronkañ,n'eo ket en dour,met el lec'hid...(Ya!
lec'hid!...ha lec'hid du zoken...) e pleg-mor Mon-
troulez.A-benn ur sikun,pareet e voe va gar
gant al lec'hid burkudus-se,ha bamet an holl!

TRO am boe neuze da lenn,war an aod,etre
Karanteg ha Lokunole²² rag-eneb da gastell an
Tarv,"Istor Breiz" savet gant Oger,dineiñ
ganin e Levraoueg Kastell ar Froud,hag ivez
ur pikol levr,anvet "Galerie Bretonne",ennañ
buhez ha boazioù Breiziz bro Gerne,skeu-
dennoet gant O. Perrin.Stank e oa an tre-
sadennoù ha dindan pep hini e oa diskleria-
durioù e brezoneg gant un droidigez c'hallek.

Ar wech kentañ e oa ma welen kement a vre-
zoneg moulet,ha moulet kaer kenañ.Skediñ
a rae gerioù hor yez d'am daoulagad ha d'am
spered sebezet.Setu dres an ampoent ma ris va
menoz da zeskiñ da vat yez va hendadoù,am boa
klevet dija ken alies all komzet en dro din.Kerkent
e stagis da zeskiñ dindan envor ur bern gerioù,
ha da c'houlenn digant brezonegerien ar Vro
un tammig goulou war ar c'hemmarioù,al
liesterioù,ar verboù,h.a.En anat²³ avat,rak
dianav krenn e oa yezadur ar brezoneg d'ar
baour-kaez tud-se.

KELEIER Roazon hag ar Reter,Niv. 29
DISUL 27 A VIZ HERE 1963.

Notennoù:

- 1 "spered Breizh o toullañ e hent e kalon ha spered ur paotr kêr eus Breizh-Uhel deut
d'ar brezhoneg drezañ e-unan a-eneb pep seurt skollh"
- 2 "Breizh"
- 3 "c'hoazh"
- 4 "etre Redon ha Gwened"
- 5 "kavet e vez"
- 6 "bro-flandrez"
- 7 "e oa ivez"
- 8 "hag ar broioù keltiek"
- 9 "mar plij"
- 10 "desavet e menozioù"

- 11 "va c'hwiban"
- 12 "ur flac'had digant va zad"
- 13 "er gêr"
- 14 "B.U." = Breizh-Uhel
- 15 "am c'hase gantañ er sul d'abardaez"
- 16 "Un Contr din...breur [ger dilennus] | # pezh-e'hoazi
"(botrel)"
- 17 "kennebeut"
- 18 "ret e voe din deskiñ ur bommoù brezhonek bennak" "'vit c'hoari ganto"
- 19 "war"
- 20 "e voemp"
- 21 "peder"
- 22 "e Kastell ar froud e ti itron Kersaozon he doa va degemeret"
- 23 "aner"

NOTENN gant HOR YEZH :

Evel titl hon eus implijet ar skrid-orin diwar "Keleier Roazon
hag ar Reter", dornskrivet (evel ar gelaouenn en he fezh) gant
Alan al Louarn. Ijinet en doa Alan al Louarn ur ² pe ² evit de-
gas peoc'h hag emglev ! Kemmet en deus an Ao. Barbotin un dis-
terig e skrid pa oa deut soñj dezhañ sevel e efvorennoù da vat.

Taolenn savet gant R.Y. Kreston , ha kinniget
gantañ da Anna ha Fañch Debauvais .
(Advoulet diwar Breiz Atao , 4 a viz Eost 1929)

KOMZOU GANT ROPARZ HEMON

AR BED KELTIEK - GOURE 1958

TOURISTED

E-giz ul lanv e tarzh bep hañvezh war Vreizh bagadoù an दौरisted. War Vreizh ha war vroioù all ivez. An "douregezh" a zo unan eus brasañ darvoudoù kevredigezhel hag arboellerezhel hor c'hantved.

A-viskoazh ez eus bet beajourien, ergerzhourien dedennet gant hoalerezh ar broioù estren. A-viskoazh ez eus bet gwelet tud pinvidik o tilezel ar c'hêrioù e-pad daou pe dri miz bep bloaz evit mont da dañva peoc'h ha freskadurezh ar maezioù. En 18vet kantved e veze graet gant ar Saczon ar "Grand Tour" (ac'hano, hervez darn, ar ger "tourist") dre draonienn ar Roen betek Italia. An douregezh, avat, evel ijinerezh, evel doare aozet-resis da c'hounit arc'hant, ne ziwanas nemet er c'hantved tremenet. E Bro-Suis e voe krouet da gentañ.

An ijinerezh-se a ro labour hiziv da vilionoù a dud, hag a binvidika broioù a vije paour-razh panevetañ. Unan eus ar gwellañ skouerioù eo Enez-Vanav. Poblanañ an enezenn ne vev nemet diwar goust ar wela-dennerien a zered etre miz Mae ha miz Gwengolo eus Bro-Saoz. Etre miz Here ha miz Ebrel, ne ra Manaviz netra nemet adkempenn o ziez-lojañ, o ostalerioù, o c'hêrioù hag o maezioù abenn aloubadeg an hañvezh da zont.

Daoust hag ez eo un dra vat evit ur vro koulskoude ?

Dudius eo lenn skridoù Bretoned "emskiantek" diwezh an 19vet ha derou an 20vet kantved a-zivout ar gudenn. Peurliesañ emaint krenn a-enep an दौरisted. Gant ar re-mañ, emezo, e vez degaset a bep seurt gwalennoù, boazioù dizereat, distruj an hengounioù hag ar yezh.

Marteze ez eus un tammig gwirionez en tamalloù-se. Hogen donedigezh vloaziek estrenien n'eo nemet unan eus al levezonoù a zispenn an urzh kozh. Ar skol, ar servij-soudard, ar melestre-Stat, ar c'hazetennoù, an divroerezh a zo levezonoù krefvoc'h moarvat. Hag ivez ar fiñskeudennoù hag ar skingomz hiziv, o c'hortoz ar skinwel warc'hoazh.

Ouzhpenn-se, ret anzav n'eo ket diskar hor sevenadur broadel a ra ar wela-dennerien atav. Tud hor pobl, lod anezho da vihanañ, a sell diseblant, a sell zoken gant dispriz ouzh al "ligistri-douar" a dremen bep hañv en o zouez. N'o deus ket an disterañ c'hoant da vezañ heñvel outo. Diouzh o zu, an दौरisted

a zeu da welout pezh na welont ket en o bro. An tourist n'eo ket enebour giz-
ioù Breizh. Kent-se, ar muiañ a zibarderioù a gavo, ar gwellañ: gwiskamantoù,
pardonioù, hag all. Da loavañ touristed, n'eus ket gwelloc'h eget prometif
dezh "un Douar a-ziforc'h, chomet feal d'an hengounioù milvedel". (Gwelit
an embannoù-kenwerzh, ar skritelloù, al levrioù-stur, al lennegezh touristel
diwar-benn Breizh).

Den ebet e 1900 n'en dije gelllet empentiñ e vije goude 1950 gouelioù fol-
klorek evel ar re a ve aozet bremañ, tud yaouank a-viliadoù o kemer perzh en-
no. Ne vern petra a soñjer eus talvoudegezh vroadel ar gouelioù-se, un dra a
zo sur: ne vefent ket ken kaer hep skoazell an douristed hag ar re a fell
dezh gounit arc'hant o tedennañ touristed. Gant an douristed ivez eo bet a-
tizet nevezadur hon arz (poderezh, dantelezh, kizellerezh, h.a.). E-keñver
ar yezh, un dra a zo bet merzet pell 'zo: ar muiañ anvioù brezhonek a weler
a zo ar re lakaet gant estrenien war o c'henkizioù hag o ziez-hañv. Koun am
eus dalc'het atav eus lavar ul levrierezh a Vrest, a c'houlenn diganti la-
kaat levrioù brezhonek a-wel e prenestre he stal: "Gortozomp an hañv", emezi,
"pa zeuio an hañv e vo prenet ho yezhadurioù, ho keriadurioù, ho levrioù-
deskiñ gant an douristed evel baraoù bihan". N'eo ket kalz, ha koulskoude,
brav e vefe ar bed gant hor yezh ma vefe douget gant ar Vretoned kement a
vri dezhi ha ma vez gant touristed 'zo.

Pe e plij dimpe ne blij ket, an douristed a zeu hag a zeuio. Pezh a zo
fall eo o lubaniñ, o zouellañ, en em izelaat dirazo evel ma vez graet a-we-
choù (muioc'h, a gredan, e broioù all eget e Breizh). Ar re da damall a zo
ar genwerzhourien digoustiañs a glask gwerzhañ kaerderioù Breizh evel mar-
c'hadourezhioù, hag a werzhfe hec'h ene da lakaat ur gweneg en o godelloù
ma c'hellfent. Arabat, evel tud an Emsav broadel gwechall mallozhñ ar
weladennerien-hañv e-giz enebourien. Ober goap anezho mar karomp. Hogen hon
enebourien wirion a zo re all.

Roparz Hemon
Ar Bed Keltiek, miz Gouere 1958

Unan eus dornskridoù diwezhañ an aotrou Vallée

Teof
da Vayad Skom an Lit'ioù
o teemen

D'eo i'k skompik a voyad
War askell teemeniat
Dre ar Bed o nijal,
gant ho kan c'houibannous
Ar c'hlaezvez was kedus
Lus kallet o finjal,

Bed e Teof rozennou,
Rozennou euz-livrion,
Frest-digor o c'hoarjion,
Ha ganto bokedou

Az Predderour

Rennelekruet
Dious ar galley
ad vied, Tropic légere
Qui d'evile passera
Sur le monde vlog, etc.

Unan eus dornskridoù diwezhañ an aotrou Vallée.
E Sant-Laorañs, e-kichen Roazhon, e oa an ao.
Vallée, damzall, p'en deus troet kement-mañ di-
war e efvor eus Ronsard. Er c'horn, ur fichenn
savet gantañ evit un astenn d'e c'heriadur bras.

deboviller
— qm sebeitka; en em
— se deboviller
Roparz

DIFAZIADENNOÙ HA DIVANKADENNOÙ

DIGORADUR

- p 4 linenn 7, lenn "pa oa ma dibab en arvar"
p 5 linenn 27, lenn "Meur a hini a zo bet"

LEVRLENNADUREZH

- p 7 linenn 14, lenn "Evid ar Brezhoneg"
linenn 18, Fleuriot, lakaat ouzhpenn "Éléments d'une grammaire".
p 8 linenn diwezhañ, lenn "Enwau Lleoedd"

ROLL AR PARREZIOÙ

- p 13 lenn AR GOVELIOÙ
p 16 lenn PENNESTIN
lenn PLEUGADEG e-lec'h PLOUGADEG
lenn PLOURE e-lec'h PLOURAE
lenn PLUVELEG e-lec'h PLOUVAELEG
lenn PLUNIAV, PLUVENIAV
p 17 lenn AR ROC'H-KREÑV
lenn ROC'H SANT-ANDREV

AN ANVIOÙ

- p 21 Nn 1 lenn "ALAE" e-lec'h "ALAE"R
p 23 Nn 10 lakaat ouzhpenn "e galleg e vez lavaret "Les Balvidiens" evit tud ar barrez"
p 25 Nn 14 Smith, lenn "bernācus" e-lec'h "bernacus"
p 28 Nn 23 lenn "BRANDIVI" e-lec'h "BRANDIDI"
Nn 24 lenn "BREC'H"
Nn 25 lakaat ouzhpenn BREHAN JG.
BREC'HAN GP.
p 29 Nn 27 lenn [bœbri] ALBB
p 31 Nn 35 Smith, lenn "carnācus" e-lec'h "carnacus"
p 33 Nn 44 Smith, lenn "cwm" e-lec'h "cwn"
p 34 Nn 48 lenn "KREZHIN a c'hell bezañ mat ivez"
p 37 Nn 59 lenn "cf fer- a gaver e anvioù 'zo"
Nn 62 lenn "Pouezet war an i (Ia)"
p 38 Nn 63 lenn "Caernarfonshire"
p 39 Nn 68 lenn "(e latin)" e-lec'h "(e latineg)"
lenn "GREGAM-EREG aE, EAB" e-lec'h "GREGAM-EREG aE, EAB"
Nn 70 lenn [ént's Grwā'i] ALBB
p 40 Nn 71 Jeusset 2, lenn "N'ez a ket da..."
p 44 Nn 87 lenn [wā.t] ALBB
p 45 Nn 88 lenn "En anv-mañ 'zo bet kemmesket daou c'her:..."
p 47 Nn 96 lenn Kaernnyac 1387 CG
Quirvinyac 1505 ALe

- p 48 Nn 99 lenn "LANN-AR-STÉR aE
LANN-AR-STÉR EAB"
p 49 Nn 103 lenn Launois XII PSM
Nn 104 lenn "LENTILHAG"
p 51 Nn 108 lenn "AN ARVOR"
p 61 Nn 148 lenn "Novelliācus"
p 65 Nn 160 lenn "*cat-ayo, *cat-āco, et *cato-bodyo-"
lakaat ouzhpenn PLOUGADEG Roparz Hemon, Jeusset, R.
PLEUGADEG
p 67 Nn 165 lenn "PLÉRÉN LH, EE, GG, Smith"
Nn 166 lenn "Plormer, catellum XII PSM"
Nn 167 lenn "PLOUÉ LH"
p 69 Nn 170 lenn "An div b-Plouhinec a zo disheñvel an eil diouzh eben. Hini Bro-
Wened o vezañ Ploue + *ithin, eben Ploue + *gwenoc."
Nn 171 lenn "PLOURAE EAB
PLOURE Roparz Hemon"
p 70 Nn 174 lakaat ouzhpenn PLUVENIAV
p 71 Nn 177 lenn "Nered a zo da vezañ keñveriet..."
p 75 Nn 190 lenn RADENEG EAB
p 76 Nn 194 lenn "Riant-car" e-lec'h "Riant-cat"
p 77 Nn 200 lenn "roudouz" e-lec'h "roudous"
p 78 Nn 203 lenn "SARZHAV Roparz Hemon, EAB, aE, GP"
Nn 205 lenn [se'gukā'o] aE
p 80 Nn 214 lenn "Saint Arno, vulgairement appelé Saint Alouestre 1563 DRC"
p 81 Nn 215 lenn "da glevet", "lavaret" e-lec'h "da glevout", "lavarout"
p 82 Nn 218 lenn "BERTELAMÉ LH, GG."
p 84 Nn 226 lenn "Sanctus Gomeri 1264 DRC"
Nn 231 lenn "Jagu et Jegu sont les formes..."
p 85 Nn 236 lenn "SANT-MALOU-BEGNON"
p 88 Nn 252 lenn "N'eo ket souezhus kaout amañ TRO-PARK e-lec'h AN DRO-PARK. Disple-
get 'vez aes gant koll ar ger-mell a gaver er stumm kozh c'hoazh: TRO-EN-
PARC."
p 89 Nn 253 lakaat ouzhpenn "TREAL"
p 90 Nn 260 lenn Δεφρίγοι, Πτολῆμῆς II Ptolémée
"Vennes 1424 Ch" e-lec'h "Vennes 1424 Ch"
Smith, lenn "...deux langues sont toutes..."

HOR YEZH 1985

OBEROÙ AN AO. GALL

DONT A RAI O ER-MAEZ HEPPDALE

ANJELA DUVAL

he buhez hag hec'h oberoù
ANNIE PLUSKELLEG

Da vezañ goulennet digant Yann DESBORDES
1 plasenn Charles Péguy
29260 LESNEVEN

CHOLORI !!!

Na zisoñjit ket
adkoumanantiñ da
CHOLORI!

CHOLORI, embannet gant AN HERE. Renerez ar gazetenn Marivon BERR. Kasit gwerzh ho koumanant da Agnes SIMON.
135,00 l ar bloavezh, 70,00 l ar 6 miz. 120,00 l evit an eil koumanant. Ka skozrell adalek 150,00 l. Koumanant evit ar broioù estren 155,00 l evit ar bloavezh, 80,00 l ar 6 miz. 29 straed Dixaude, 29260 LESNEVEN.
Chekenn en anv AN HERE. Copyright evit an holl bennadoù ha tresadennoù gant AN HERE, 1985.

Deuet eo er-maez
eil albom "cholori", hini
ar bloavezh 1985,
100,00 lur an tamm

roit din cholori*
tad-kozh, setu 10,00 lur.

ugent lur eo, mabig
20 lur, n'eo ket 10!

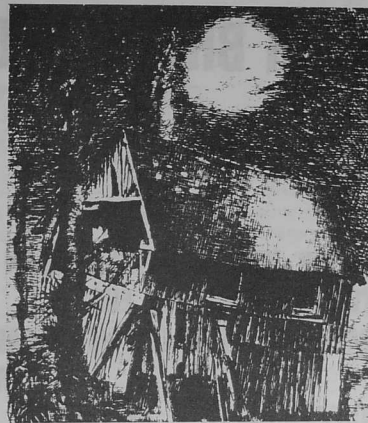
Ne vern; roit din
an hanter neuze;
"a bik da bik" hag
ar skeudennoù kuzh!

* cholori hoari
niverenn 2! ...

- 124 -

DANEVELLOÙ

NEZ • YOUENN DREZEN • BRENNIGER • MIKAEL BAU
DU • JARL PRIEL • JEAN-LUC DEY • REUN AR C'HALAN
IZH KEDEZ • ROPARZ HEMON • HERLE DENEZ • MARK
AR BRIZ • YANN EZEL • TUDUAL HUON • BRENNIGER
AUDU • GWENDAL DENEZ • MAKOTO NOGUTI • ROP

TAOLENN

SKRID

Youenn Drezen Skrapadeg Avaloù Treougi	5
Brenniger Nedeleg e miz Eost	14
Mikael Baudu Ankou	19
Jarl Priel Hervez va Zad-kozh...	26
Jean-Luc Dey Poull an Dourlivadurioù	35
Reun ar C'halan Laora	41
Makoto Noguti D'ar gwele evit ar vro	72
Koulizh Kedez Hambout	80
Roparz Hemon Un interamant	84
Herle Denez Dev	89
Mark ar Briz Mont kuit	113
Yann Ezel Pav Pin	119
Tudual Huon Foto derez zero	131
Gwendal Denez An dibenner	158

DANEVELLOÙ

DASTUMAD "SKRID"
MOULADURIOÙ HOR YEZH

embannet gant Mouladurioù Hor Yezh
1 plazenenn Charles-Péguy
29260 LESNEVEN

TEIR STUDIADENN WAR AR BREZHONEG

1. AN DALC'H HAG AR PERC'HENNAÑ
AR STUMM VERBEL EZ EUS
2. AN AMZERIAÑ : FURMOU-VERB HAG AMZER-
VERKERIOU
3. AR POUEZ-MOUEZH E BREZHONEG

TAOLENN

Ur ger en araok	p 7
An enebiezh 'zo etre an dalc'h hag ar perc'hennañ. Implij ar stumm verbel 'ez eus' gant Lukian KERGOAD.....	p 9
An amzeriañ : furmoù verb hag amzerverkerioù gant J.Y. LAGADEC.....	p 19
Ar pouez-mouezh brezhoneg gant Y. GAG.....	p 39

BODAD-STUDI K.E.A.V.

Da vezañ goulennet digant : Anna ar BEG, 6 skwar Setubal
35 200 ROAZHON
Priz : 25L

KOMZ II

Mikael MADEG

Margodig an dour yen

Ar blijadur o deus embanna-
duriou DASTUM ha Mikael Madeg
da reiñ deoc'h da c'houzout eo
deuet er-maez eil niverenn KOMZ.

Diwarbenn an Ankou e oa an
niverenn unan. Ur gontadenn,
unan hepken hag a bad pem p
munud hag hanter-kant, a ya
d'ober an eil niverenn-mañ. Ur
gontadenn en doare kozh a zo
deuet betek ennomp, dre gomz,
a-dreuz ar c'hantvedoù. Enrollet
eo bet e 1976 digant Jean-Louis
Rolant. Brezhoneg bro Garaez
an hini eo.

Evel just ez eus da heul ar c'hasedig ul levrig ennañ kement ger, hag
ivez meur a notenn : diwarbenn ar yezh, arc'hontadennou all a ouie Jean-
Louis Rolant, ha diwarbenn an den e-unan. Siwazh eo nevez maret ar c'hon-
ter, en hañv-mañ. Ar blijadur en doa bet memestra o welet deut er-maez un
albom evit bugale eus ar memes kontadenn : « Margodig an dour yen »
(pe «eien») gant un destenn renket un tamm.

Amañ, gant KOMZ 2, ho pezo un adskwerenn fraezh eus ar vandenn orin.
Priz ar c'haier hag ar c'hasedig 'zo : 60,00 LUR.

Niverenn 1 KOMZ "Doareoù an ANKOU" a c'heller prenañ atav digant :
DASTUM - 36, straed Moncontour - B.P.164 - 22604 LOUDIEG- He friz 'zo
45,00 lur. Evit kementaioù brasoc'h gwelit war eeun dre bellgomz :
96.28.95.48 - Pa vez goulennet muioc'h evit 10 skwerenn e vez distaol
15%.

CENTRE CULTUREL DU GOËLO
Anjela Duval
CENTRE DUNANT — 22500 PAIMPOL

Cercle Celtique
Lutte Bretonne
Cours de Breton
Cours de Musique
Cours de Danses

PAIMPOL, le 20 Mars 1985.

Madame, Mademoiselle, Monsieur.

Le Centre Culturel du Goëlo « Anjela Duval » porte à votre connaissance une publication qu'elle a choisie de parrainer, « Brezhonag Goëlo ». Il s'agit d'éléments sur la langue bretonne telle qu'elle est pratiquée dans le Goëlo, réunis par Ronan Le Coadic, un jeune Paimpolais, passionné du breton.

L'ouvrage en question, rédigé en français, se présente sous la forme d'un tirage « offset » de quelques 130 pages, reproduisant les différents chapitres tels que Monsieur Le Coadic les a élaborés : étude historique, particularités linguistiques et articulatoires, éléments de vocabulaire.

Le Centre Culturel est persuadé que cet ouvrage rendra service à celles et à ceux qui apprennent le breton au Goëlo et qui souhaitent à la fois maîtriser le breton littéraire et la langue telle qu'elle est effectivement parlée au « pays ». Il pourrait également satisfaire la curiosité des bretonnants depuis l'enfance qui découvriraient ainsi ce que leur breton a de particulier.

La publication est disponible à la permanence du Centre Culturel, Centre Henri Dunant à Paimpol, aux heures d'ouverture de la bibliothèque de 18 heures à 19 heures le mardi et de 14 heures à 15 heures le samedi après-midi, ainsi que sur demande à cette même adresse d'envoi postal. Son coût consiste en une participation aux frais de reproduction de 30 francs plus 13 francs 50 de frais d'expédition, le cas échéant.

Nous espérons que cet ouvrage retiendra favorablement votre attention et nous vous demandons de bien vouloir croire à l'assurance de notre meilleure considération.

La Présidente.

Traoù Kozh

Viviana GWILHOU

39, Straed ar C'hastell

Sant-Goustan - 56400 AN ALRE

Pellgomz : 97.56.27.52

pe : 97.66.78.78

Digor eo ar stal bemdez d'ar sul zoken
etre 3 eur ha 7 eur.

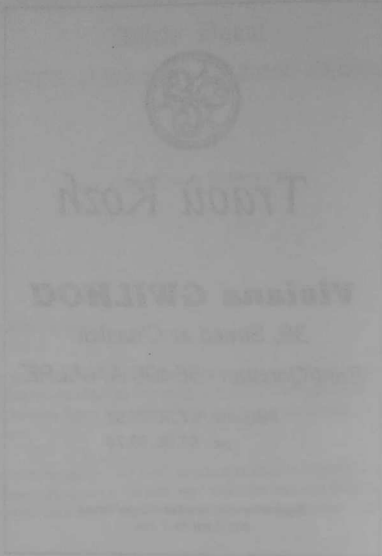
Brezhoneger,

Laouen on da ginnig deoc'h un nebeut a levrioù kozh diwar-benn Breizh lod anezho e Brezhoneg. Gwerzhout a ran ivez traoù kozh all : merc' hodennoù, dantelezhioù, arreburi hag all...

Met laouen e vefen dreist-holl ma c'hellfen ober ganeoc'h un tamm kaozeadenn e Brezhoneg. Plijadur e vefe evidon ha marteze evidoc'h, ken diaes e vez a - wechioù implijout hor yezh er vuhez pemdeziek.

D'ar c'hentañ marteze.

Viviana GWILHOU

HOR YEZH - Kelaouenn a yezhoniezh savet e 1954 gant Arzel Even. Rener : Per Denez, Ri, Ploare, 29100 Douarnenez. Sekretour : Yann Desbordes, 1 pl. Charles Péguy, 29260 Lesneven. Koumanant : 60 lur evit peder niverenn, 50 pajennad da nebeutañ e pep hini anezho. Chekennoù-post : CCP Denis 1499-51 M Rennes. Chekennoù-bank : da bPer Denez. Diskleriet hervez lezenn : kentañ trimiziad 1986 Niverenn CPPAP : 51765. Anavezet gant ar post evel kelaouenn. Moulet ez-prevez Pep gwir miret strizh. Copyright HOR YEZH. Ar merour : Per Denez.
KEVREDET EO HOR YEZH E-BARZH KUZUL AR BREZHONEG.
